

FOLKMAĞAZIN

25

A TARTALOMBÓL:

6. 2018 – MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKÉV
Előszó – *Bajcsy-Zsilinszky Endre*
8. Mikecs László és a Kárpátokon
kívüli magyarság
Tampu Krisztián
14. Hangszedők a tekerőlanton
Bartha Z. Ágoston
16. *Emlékkönyv-bejegyzések*
Kiss Ferenc
18. TALLÓZÓ
Mécsvilág – *Novák Ferenc*
20. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Nem kell a zöldinges Kocsis lánya
Kocsis Rózi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
21. Elhunyt Albert Gábor író
Kóka Rozália
22. 35 éves a Martenica
Doncsev Tosó
23. GALÉRIA – Martenica 35
Varga Zoltán; Várady Levente
27. A Martenica jubileuma
Nagy Tímea
28. MAGTÁR
Fábián Gyula András versei
30. Baranyai sokácok és bosnyákok
Barics Ernő
32. Népzeneről a Zártosztályig
Grozdzits Károly
36. Örökök kaptak – kiállítás
Beszprémy Katalin
38. BUKOVINA, BUKOVINA – VII.
Utam végén visszaneztek
Kóka Rozália
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Növényi étolajok
Juhász Katalin
46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

A mesemondó Pál István

Pál Istvánnal 1992 júniusában, népzenei gyűjtőutam során ismerkedtem meg akkori lakhelyén, a Nógrád megyéhez tartozó Tereskén. Gyűjtőtársammal, Juhász Zoltánnal az informátoraim segítségével összeállított címlistát követve jutottunk el hozzá, mint olyan pásztorhoz, akiről úgy hírtelt, tud furulyázni, híres nótafa, és valamikor dudált is. Este érkezünk meg a házához, de ennek – és mint később kiderült, magas lánának – ellenére kijött, beengedett minket, és néhány dallamot sikerült is hangszalagra, illetve videokazettára rögzítenünk. Már ennél az első találkozásnál nyilvánvalóvá vált, hogy egy, ma már nem mindennapi egyéniséggel van dolgunk. Nagyapjától örökölt, díszesen faragott furulyáján olyan kiforrott stílusban adta elő a dallamokat, amilyennel addig csak Bartók Béla fonográfhangerein és a „Pátia” lemezsorozat felvételein találkoztunk.

Később kiderült, Pista bácsi nem csak a zene területén őrzi a tradicionális műveltséget. Ünnepi öltözéke népviseletnek volt tekinthető: „csurgóra” eresztett, gömbölyű tetejű, fácántoll-díszekkel ékesített, zöld posztókalap, fehér ing, rézpitykés mellény, csizmanadrág és puhaszárú csizma, télen szabónál varratott, két sor gombbal ellátott bársonykabát. Széles, pödrött bajusza meghatározó részét képezte karizmatikus megjelenésének, nála ez a bajuszviselet is állásfoglalást, a hagyományokhoz való ragaszkodást jelentett.

Pál István jó narratív készsége lehetővé tette a zenei hagyományok „háttéranyagában” való tájékozódásunkat, s teret nyitott az általa képviselt hagyományos szellemi kultúra más területeinek megismeréséhez is. Mint kiderült, a környék pásztorai mágikus specialistaként is számon tartották, s hogy ez a vélekedés nem volt alaptalan, arról maga, a velünk egyre közelebbi, mondhatni baráti kapcsolatba kerülő Pista bácsi is tanúbizonyságot tett.

Haláláig tartó, huszonhárom éves ismeretségünk során gazdag és széleskörű folklóranyagot sikerült vele rögzítenünk. A zenei hagyomány területén dokumentáltuk dudálását, furulyázását, flótázását, énekét (lírai dalokat, balladákat, egyházi népénekeket és gyermekdalokat), valamint hangszerkészítő gyakorlatát. Videofelvételeink őrzik táncát, a pásztorélet különféle, nemegyszer díszes kiviteli eszközei (karikás ostor, bicskatok, juhász kampó, pászortarisznya) készítésének folyamatát, de arra is törekedtünk, hogy rögzítsük ezek használatának kifinomult, gyakra-

ran nagyfokú ügyességet tükröző módozatait is. Meséiről eleinte csak hangfelvételek készültek, de később, a Hagyományok Háza mesemondó tanfolyamának alkalmain, valamint egyéb, megrendezett gyűjtések során ezeket mozgóképen is sikerült dokumentálni. Pál István a mesék (tündérmesék, legendamesék, novella- és állatmesék, rászédett-ördög-történetek és erotikus mesék, illetve más töredékek, motívumok) mellett a szövegfolklor egyéb műfajaiban is gazdag repertoárral rendelkezett. Látogatásaink során a mondák (eredetmagyarozó-, hiedelemmondák és betyártörténetek), apokrif imádságok és ráolvasások, gyermekjátékok és állathangutánzók páratlanul gazdag anyagát is dokumentáltuk, emellett népszokásokkal és népi gyógyítással kapcsolatos adatokat, igaztörténeteket, álomfejtő magyarázatokat, pranosztikákat (időjárásmegfigyeléseket, időjárásjóslásokat), valamint különféle szólásokat, találós kérdéseket és közmondásokat is szép számmal sikerült rögzítenünk.

A Hagyományok Háza gondozásában 2017 decemberében közöltem egy válogatást Pál István meserepertoárjából. Úgy vélem, lejegyzésre került hagyományos narratív tudásanyagának kiadása hasznos célt szolgálhat. Az anyagnak a maga objektíve létező egységeiben, az azonos vagy hasonló szituációkban aktualizálódó jelenségek természetesen csoportosulásában való bemutatása mélyebb elemzés nélkül is rávilágíthat azokra a szabályszerűségekre, amelyek szerint egy adott egyéniség tudatában szelektálva halmozódnak fel és strukturálva „raktározódnak” a hagyományos szellemi műveltség elemei. Ezt a célt követtem akkor is, amikor az ELTE BTK Néprajz Tanszékén folytatott tanulmányaimat a Pál Istvánról szóló szakdolgozattal zártam le. Ebben megkíséreltem felvázolni mesterem egyéniségmonográfiáját, illetve az ismeretségünk első öt éve alatt felgyűjtött folklóradatak alapján körvonalazni azt a tudástartományt, amelyben a hagyományos szellemi kultúra javai magas szintű, koherens, *szinkretikus* műveltséget alkotnak.¹

A most megjelent kötetben² Pál István meséinek közlésére vállalkozom, szem előtt tartva a meseszövegek pontos lejegyzését még akkor is, amikor a rögzített változat helyenként bizonytalanságokat, vagy elszólást tartalmaz. A lejegyzésben igyekeztem érzékeltetni az egyes tájnyelvi jellegzetességeket, de a dialektológiai jelek alkalma-

Címlap: „Mátyás követe”; belső borító: „Mátyás király lustái” – Jankovics Marcell illusztrációi a Helikon Kiadó gondozásában, Kríza Ildikó szerkesztésében 2004-ben megjelent „Mesék és mondák Mátyás királyról” című kötetből

Pál István (Kétfodony, 1919. február 25. – Tereske, 2015. március 2.) – fotó: Farkas József

zása nélkül. Ezek – megítélésem szerint – a felhasználók jelentős részénél nehezítettek volna a szövegek folyamatos olvasását. A közölt mesék előadásának eredeti mozgókép-felvételei ugyanakkor megtekinthetők a DVD-mellékleten, s itt tetten érhetők a tájnyelvi sajátosságok, a szöveg hangsúlyai vagy a mesemondás gesztusai. Annak érdekében, hogy a kötet használói betekintést nyerjenek a közölt narratívák, egyáltalán, az élőbeszéd-előadott folklóralkotások variálódásának folyamatába is, a CD-melléklethez további olyan hangfelvételeket csatoltunk, amelyek a lejegyzett és mozgókép-formátumban is közreadott mesék más gyűjtések alkalmával – más időpontokban, más közönség előtt, vagy akár közönség nélkül, csak a gyűjtő jelenlétében – dokumentált változatait tartalmazták.

Kötetünk főszereplője saját bevallása szerint a meséket elsősorban szüleitől tanulta. Többször kitért arra is, hogy édesanyja in-

kább a királylányokról szóló – Pál István szóhasználatában „szerelmes meséket” – kedvelte, ezzel szemben édesapja a vitézekről, természetfeletti erejű hősökéről szóló tündérmeséket, illetve az úgynevezett „zsiros meséket”, azaz erotikus töltetű szövegeket szerette mondani. Pál István mesei repertoárja mindkét irányból tartalmaz történeteket.

A kiadványban a mesemondását mozgóképen megörökítő felvételek, illetve azok leiratai szerepelnek, köztük közlünk tündérmeséket, novellameséket, egy tréfás mesét, egy rászedettördög-történetet és egy erotikus mesét. Elbeszélői szövegekészlete két-három tucat jól körülhatárolható típusba rendeződött, miközben megfigyelhettük, hogy néhány fabulat-jellegű hiedelemmondát is következetesen a mesék között tartott számon. Jómagam a hagyományos műveltség *émikus* megközelítésének³ vagyok a híve, ezért a kötetbe ez utóbbiak közül is beválogattam a legény képében a fonóba járó ör-

dög történetét, valamint egyet az ördögös dudásokról szóló hiedelemmondái közül.

A Hagyományok Házában a mese műfajával kapcsolatos kiadványaink és tevékenységeink célja az élőszavas mesemondás gyakorlatának népszerűsítése, a hagyományban kiérlelt, autentikus értékek terjesztése.

A Pál Istvánnal töltött évek folyamán e sorok írójában fokozatosan érlelődött a felismerés, hogy ha a hagyományt hitelesen szeretnénk követni, akkor – Lajtha László találó megfogalmazásával élve – nem elég az „ami” másolása, ahhoz szükséges az „ahogyan” tanulmányozása is. Az „ami” – esetünkben a meseszövegek átíratainak az írott szó követelményeihez idomított, szerkesztett változatainak állománya – még a jobban sikerült megoldások esetében is csak meglehetősen vázlatos képét tudja nyújtani a hagyományban kialakult előadói kifejezőeszközöknek és egyéb stiláris jellemzőknek. Az „ahogyan” a mesemondás esetében is csak a mellékelt – legalább hangzó – vagy, ahogy kiadványunk esetében is, mozgóképes dokumentumok használatával figyelhető meg.

S ha valaki személyesen is felkeresi szellemi kulturális örökségünk hagyományörző mestereit, annak az „amik” és „ahogyanok” megismerése mellett – igaz, kitarató szemlélődés árán –, de megadatik a „miérték” rejtegetett dimenzióinak feltárása is.

Agócs Gergely

1. Szinkretikusnak a hagyományos kultúrát nagyban meghatározó „minden mindennel összefügg” jelenséget, a több irányból érkező műveltségi javak folyamatos beolvasztását, az egyes elemeknek eközben sajátos formai jegyeket kölcsönző, egységesítő stiláris összecsiszolását eredményező jelleget nevezzük.

2. Pál István mesél. Egy nógrádi pásztoember mesekincse. Gyűjtötte, összeállította, szerkesztette, valamint a bevezető tanulmányt írta: Agócs Gergely. Hagyományok Háza, Budapest, 2018.

3. Émikus – a hagyományanyagot az azt használók eredeti közegének fogalomrendszerén keresztül bemutató szemléletmód. Az émikus szemléletmód azt jelenti, hogy a kutatás során igyekszünk eljutni egy olyan szemlélethez, amely a lehető legjobban megközelíti a kutatott népcsoport, közönség világlátását. Ez persze teljes egészében, tökéletesen nem kivitelezhető, de amennyiben megismerjük azt a belső logikát, amelyen az adott szociokulturális közeg értékrendszere nyugszik, akkor azokkal a fogalmakkal, kategóriákkal és viszonyításokkal tudunk magunk is dolgozni, amelyekről írunk..

Dresch Vonós Quartet: Forrásból

Fonó, 2017, FA 400-2

„Aki abból a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha többé meg nem szomjazik, mert örök életre buzóg víz forrásává lesz benne.”

(Jn 4,14)

Dresch Mihály új albumán új zenekart és új hangzást mutat be. A legendás zenész néhány éve – jazz kvartettje mellett – a fiatal népzenei generáció néhány tagjával létrehozta a Dresch Vonós Quartettet. A zenekarban egyszerre van jelen a Dresch Mihályra jellemző etnojazz, valamint a falusi hagyományos népzene. Ezek találkozásából egy új zenei minőség jött létre, amit az improvizáció és a Kárpát-medencei zenei gyökerek tartanak össze és táplálnak. Az új albumon Dresch és zenésztársai folyamatosan változtatják, tágítják mind a jazz, mind a népzene határait. A lemez kapható a Fonó webboltjában, a Mesterportán, valamint a további terjesztőknél, hamarosan a digitális felületeken is elérhető.

Dresch Mihály – tenor szaxofon, fuhon, furulya, ének
Brasnyó Antal – brácsa
Csoóri Sándor „Süendi” – brácsa, bolgár tambura
Bognár András – nagybőgő
Szabó Dániel – cimbalom
Lőrincz Hortenzia – ének

1. Legényes
2. Öreges
3. Sárgarigó
4. Ha felmegyek
5. Moldvai
6. Le az utcán
7. Maros partján
8. Becsei zene
9. Karácsony Lázár héjszája
10. Zsoltár

A felvétel a Fonó Budai Zeneházban (Kultúrpart Stúdió) készült 2017-ben • Felvétel, keverés: Kopcsik Márton – Bresaola Studios, Budapest • Producer: Horváth László • Fotó: Révész Róbert • Borító: Kiss Dóra • Nyomdai előkészítés: Szilasi Marianne

Dil Mastana

Ábrahám Judit – Kerényi Róbert:
Indiai-magyar népzenei párhuzamok
HRC1728 Hunnia Records & Film Production

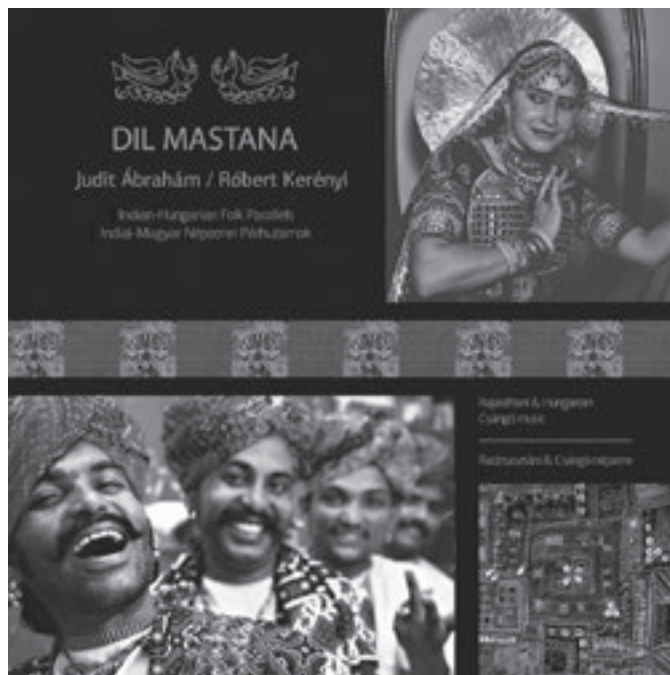
Ez a CD különleges, egyedi kezdeményezés, amely a radzsasztáni langa zenészközösséggel kötött személyes barátság eredményeként jött létre. A zenei felvétel néhány jellegzetesen párhuzamos vonást szeretne bemutatni két, földrajzilag távol eső népzenei hagyományból, nevezetesen a magyar népzene erdélyi, gyimesi és moldvai csángó, valamint az észak-indiai, radzsasztáni ének-és hangszeres repertoárból. A hasonló hangulatot megidéző dallamok természetes módon illeszkednek egymáshoz. A magyar népdalok sokszor szomorkás hangvételét jól kiegyensúlyozza a radzsasztáni népdalok vidám elevevénye.

Radzsasztánban tett utazásaim során többnyire a langa és kálbéliya közösségek művészetét (zene, tánc), életmódját tanulmányoztam, velük együtt lakva, életvitelüket követve. A langa közösség zenei hagyománya különösen lenyűgöző: a változatos zenei repertoár, a hangszerelés sokszínűsége, a pörgő, eleven ritmus, az énekelt dallamok kidolgozottsága, az előadásmód elemi ereje mind-mind azt az érzést keltette bennem, hogy megérkeztem nemcsak a népzene, de a ZENE ősforrásához. Arra gondoltam, milyen lenne, ha mindez ugyanígy meg lenne a magyar népzeneben is. Langa zenészbartáim kértek, énekeljek, mutassam meg, milyen a magyar népdal. Énekeimre újabb és újabb dallam-párhuzamokkal válaszoltak. Azután, előadásaink során, ezekből összeállt egy egész repertoár.

A CD-n közreműködő zenészek a hajdani Muszafir együttes és Mahadzsa group tagjaként bejárták a világ számos országát, a Gypsy Caravan című film közreműködőiként is láthattuk őket. Vezetőjük Bachu Khan India szerte, és külföldi országokban is elismert művész.

A magyar népzene nagyon sokszínű a dallamok, de főképpen a hangszerelés tekintetében. A CD-n hallható zenék a történelmi Magyarországra legkeletibb részéről, Gyimesből, valamint a még ezen is túli vidékről, moldvai csángó földről származnak. Az énekek, dallamok nagy része a magyar népzenei hagyomány legrégebbi, legősibb rétegét képviseli. Ezekből hallhatunk néhányat a zenei felvételünkön. Az énekek mellett megszólal a furulya és a tilinkó süvítő, virtuóz játéka, a kaval öblös hangszíne, valamint a gyimesi gardony eksztatikus búgó hangja. Kerényi Róbert a moldvai és gyimesi csángó népzene fennmaradásának és ismertetésének egyik kiemelkedő személyisége. Kutatómunkáját számos helyszíni gyűjtés őrzi. Játsszik pásztorfurulyán, kavalon, tilinkón és kétaknás furulyán. A népzenei falusi adatközlő mesterektől tanulta.

Ábrahám Judit

Előszó

Ebben az esztendőben Hunyadi Mátyás születésének 575., királlyá választásának 560. évfordulóját ünnepeljük. Nagy királyunk alakját Bajcsy-Zsilinszky Endre „Mátyás király” című művének részleteivel idézzük meg. (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2015.)

Mátyás király... Különös, rejtelmes és mégis derűsen és édesen zengő visszhangja van ennek a két szónak a magyar ember lelki világában. Mintha még ma is inkább a népmese Hunyadi Mátyása élne bennünk, mint a „történelemé”. De csak kevesen tudják, hogy a népmese Mátyása – az igazi.

Engem e munkám megírására két izgalmas történetpolitikai kérdés ösztökélt. Az egyik: mi volt, mit jelentett Mátyás birodalma alig egy emberöltővel Mohács előtt s szinte fél évezreddel Szent István után, hogyan illeszkedett bele, beilleszkedett-e valójában az árpádi nagy államalkotás és birodalomépítés széles szemhatárába s egyben kimért, zárt rendszerébe, avagy azoknak volna igazuk, akik Mátyás alkotásában csupán egy kivételes államférfi-űi és vezéri lángész egyszeri csodáját, gyönyörű, de természetlen rögtönzést látják, a reális magyar erőket és lehetőségeket messze túlszárnyaló, óriási nemzeti áldozatok árán kikényszerített s eleve rövid életre termelt üstökösi ragyogást, amely már előkészítője volt „nagyzásával”, tévedéseivel, túlságos vérvesztő áldozatai-

val a mohácsi összeomlásnak? A másik: ennek az átlagos és egyre általánosabbá váló történetírói szemléletnek, mely valahogy párhuzamosan halad az egészségtelenül és veszedelmesen erősbödő mindenféle idegentisztelettel a mai Magyarországon, élesen el- lentmond Mátyás király és a mátyási birodalom kérdésében első- sorban régebbi történetírásunk, de a II. Zrínyi Miklós csodálatos génusza is, mindenekfölött pedig a magyar nép ösztöne, lángeszű emlékezése, ítélete és halhatatlan szeretete – melyeknek van hát igaza?

Mátyás király nem az egyetlen kimagasló hőse történelmünknek, akiről a magyar nép *különvéleményt* jelentett be bizonyos korszakok tudományos és hivatalos fölfogásával szemben. Előtte Szent Lászlót s talán másokat is, utána II. Rákóczi Ferencet és Kossuth Lajost is másként, teljesebben, többre értékelve, korlátlanabb odaadással, forróbb szeretettel övezte életükben és örízte holtuk után, mint felsőbb rétegeinek korszakokként változó és ingadozó közvéleménye. És csodálatos, majdnem mesébe illő mó-

Mátyás királlyá koronázása

Egyszer, régen a magyarok kifogytak a királyukból. Új királyt akartak választani, de az urak semmiképp nem tudtak meg- egyezni. Mindegyik nagyobbra tartotta magát a másiknál, mindegyik király szeretett volna lenni. Hogy, hogy nem, egy- szer csak üzenetet kaptak az égből. Angyal hozta a hírt:

– Királyuk lesz Isten akaratából. Az lesz a király, aki szeptem- ber 8-án vasasztalról eszik.

Lett dolga a kovácsoknak! Éjjel, nappal verték a vasat, az urak mind vasasztalokat rendeltek, hogy a megjelölt napon vasasz- talról ebédelhessenek.

Eljött a szeptember nyolcadika. Az urak kitelepedtek a szabad ég alá, kitétték a vasasztalaikat, s arról ettek, hogy ha hozzák a koronát, kéznél legyenek.

Mátyás szegény béresgyerek volt. Különös álmodt látott éjsza- ka. Álmában megjelent egy angyal, s azt mondta neki, hogy ő lesz a király. Másnap reggel igen korán felébredt. Nem szólt senkinek, felöltözött, befogta a gazdája hat ökrét, s elindult szántani.

Délben egy szolgáló kivitte neki az ebédet. Mátyás megfordí- totta az ekét s az ekevasra tette a fazekat, onnan kezdte esze- getni a paszulyt.

Egyszer csak látja ám, hogy valami nagy fényesség közeledik feléje a magasból. A fényesség közepén két angyal repült, hoz- ták a koronát, hogy Mátyás fejébe tegyék. Mátyás úgy meg- ijedt, hogy felkapta az eketisztító vasat s avval kezdett hado- nászni a korona felé. Úgy eltalálta a korona tetején a keresztet, hogy az menten félredőlt. Mátyás hiába hadonászott, hiába til- takozott, az angyalok mégis a fejébe nyomták a koronát.

Így hát, Isten akaratából, a szegény béresből Magyarország szent királya lett. Nem is volt a magyaroknak több olyan igaz- ságos királyuk soha többet, se azelőtt, se azután.

(Kóka Rózália feldolgozása; illusztráció: Gyulai Líviusz)

don egyre inkább a magyar nép ítéletét igazolják a magyar sors újabb fordulatai és Európa sorsfordító legújabb eseményei...

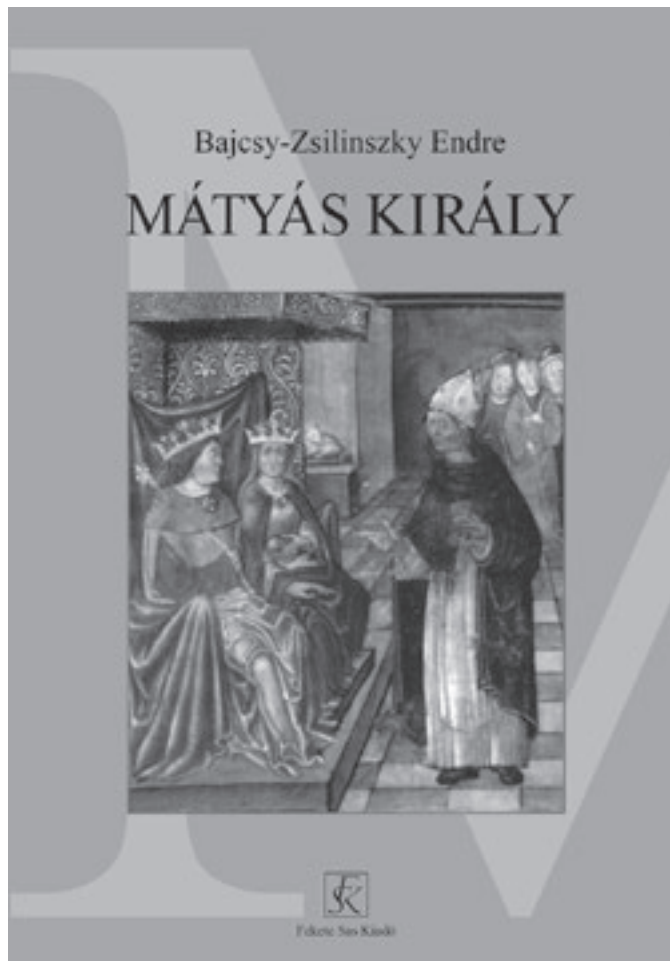
A Vezérlő Fejedelemtől hányszor próbálta meg elvitatni a „tudomány” a felsőbbrendű államférfiúi, diplomáciai és hadvezéri képességeket, főleg a kiegyezés utáni időkből, amikor mindegyre jobban elhalványodtak és feledésbe mentek az ősi szentistváni, évszázados erőfeszítései! A mindjobban ellabancosodott '67-es politika sugallata alatt elmosódhatott az akkori és a mai magyar középszintű tudatában Rákóczi hősi erőfeszítéseinek széles *szellemi* szemhatára. De lassan legújabb történetünk szörnyű tanulságai nyomán újból elénk magasodik a nagy fejedelem – s vele a magyar nép – fényes politika igazsága.

És csak a trianoni összeomlás üszkeinek komor, rőt fényénél kezdjük újból meglátni Kossuth igazát, még Széchenyi Istvánnal és Deák Ferencsel szemben is. De nem csodálatos az, hogy a magyar nép ösztönösen mindezt – Mátyás, Rákóczi, Kossuth esetében egyaránt – előre tudta, s e mélyebb történeti igazságából soha egy percre nem engedett? Sőt, vállalt érte *még nehezebb* sorsot is, így a kossuthi eszmékhez való megható ragaszkodásával a kettős monarchia korában?

Megvallom: mikor hozzáültem a mátyási birodalomnak főleg politikai szemszögből való tanulmányozásához, már bennem élt a sejtélem, éppen a kossuthi szemlélet legújabb igazolódása révén, hogy a magyar nép ösztöne, emlékezete, ítélete és szeretete aligha tévedhet a legnagyobb magyari dolgokban, tehát a Hunyadi Mátyás uralma körül kialakult történelmi vitában sem. Ez azonban nem volt elfogultság bennem, előre elhatározott dogma, amelyet aztán, török vagy szakad, de igazolnom kell. Munkámban nemcsak azért ragaszkodtam szorosán az eseményekhez, hogy jobban érzékeltessem a mátyási gondolkodás és cselekvés elragadó lovas ütemét, hanem főleg azért, hogy *az események maguk beszéljenek, s én is csak annyit a magam politikai értékítéleteiben, amennyit az események nyújtanak vagy engednek.*

Ki tehet róla, hogy Mátyás király története a magyar nép ítéletét igazolja, amely máig siratja egykori nagy királyát s vele az igazságot, ami – „odavan”...? Nem pedig a túlságos idegentisztelet és nemzetünk egyénisége számára örökre idegen olcsó alkalmazkodás „tudományos” szemléletét, amely nem győz elég szemrehányást halmozni Hunyadi Mátyás fejére, főleg nyugati „fölsőséges” hadakozásaiért. Hát én megmutatom a következőkben, hogy senki nagy magyar uralkodó és államférfiú nem erőszakolta olyan szívósan és fáradhatatlanul a nyugati szomszédokkal való barátság és együttműködés politikáját, s hogy miért *kell*et végül mégis *éppen neki* belebonyolódnia nyugati hódításokba, mikor a nagyobb veszedelem délkelet felől özönlött felénk.

A magyar népnek Mátyás királyról való emlékezésében, a színhagyomány révén máig fennmaradt mesékben és tréfákban látszólag nem sok a politikai elem. Első tekintetre csak egy nagy és nemes szellem kedves, derűs vonásait tükrözik, egy királyi férfit, akihez az egyszerű, jogtalan magyar pórnép olyan közel érezte magát, mint a magyar mesék királyfiához. Valójában azonban ez a népi hagyomány – kimondatlanul – arról is szól, hogy Mátyás birodalmában *soha azóta nem felejthető* természetes belső rend és igazság uralkodott, megbecsülték a kisemberek millióit, azokat is, akik még jogilag nem tartoztak a politikai nemzethez. Egy olyan csodálatos politikai tehetséggel megáldott nép, aminő a magyar, a maga emlékezésében és ösztöneiben, mint ahogy a Rákóczi- és Kossuth-kérdésben is beigazolódott, *csak a természetes, mesterkéletlen és időtlen magyar dolgoknak lehet hordozója.* És a magyar nép úgy érezte attól a pillanattól fogva, hogy a nagy király lehunyta szemét fényes bécsi palotájában, szüntelenül azt érezte és azt ismételte magában, hogy *ő volt az igazi nagy magyar mérték, ő*

volt a feledhetetlen örök példaadás s az ő magyar birodalma volt az igazi és igazán magyar birodalom.

Mátyás király élete és műve az utolsó magyar eposz. Utána már csak ragyogó balladák következnek: akár a Bethlen Gáboré, akár a Zrínyi Miklóse, akár a Rákóczi Ferencé, akár a Kossuth Lajosé. Még 1848-49 erőfeszítése jutott a legközelebb Mátyás király birodalmának mértékéhez és valóságához.

A korán elfelejtett és méltatlanul félreállított kiváló magyar történetíró, Takáts Sándor „*A holt királyról*” szóló értékes kis tanulmányában meghatóan írja le, hogy Mátyás királyt leginkább a föld népe siratta meg. „Az urak örvendettek, hogy immár kényükre, kedvükre tehetnek bábkirályt. A nagy Mátyás király emlékezete temetve volt. Az urak még a nevét sem szívesen hallották. A szegénység azonban annál jobban emlegette. Énekbe foglalták nevét és tetteit, s a szomorú dal ajkról fültre járt.”

Nem sok idő telt bele azonban, alig néhány évtized, s már a mohácsi vész után, I. Ferdinánd korában a főurak is ráébredtek – jó későn –, mit veszítettek Mátyás királyban és az ő erős, szilárd, befelé szabad, kifelé független rendszerében és birodalmában. És immár ők is azt kezdték emlegetni, hogy „meghalt, ledült Magyarország bástyája, nem leszen több Mátyás királyunk”.

Lehet, hogy valóban nem lesz több Mátyás királyunk. De Mátyás király Rákóczi Ferencet és Kossuth Lajost jelenti, Rákóczi és Kossuth pedig a mai, a legmaibb idők harcait. Ők hárman arra intik, buzdítják, sarkallják a mi gyarló nemzedékünket, hogy nincs áldozat, ami túlságos volna *a változhatatlan és örök magyar ügyért, és nekünk életünk árán is meg kell védnünk belső szabadságunkat, külső függetlenségünket, s vissza kell vívnunk ősi dunai hivatásunkat.*

Bajcsy-Zsilinszky Endre
(folytatása következik)

Mikecs László és a Kárpátokon kívüli magyarság

„...Úgy eltűnt, mint aki megbánta nyilván,
hogy a testéből túl sokat adott;
jól éreztem magamon rosszallását,
amért alázkodásomnak tárgyat kínált.
Zokogás tört fel zaklatott szívemből,
s majdnem dühöngve kapdostam utána,
kiáltozván a visszhangos falaknak:
– Maradj, maradj köztünk, te drága Lélek!”

(Jékely Zoltán: Álom-rekviem. Mikecs László és társai emlékének. 1945.)

Mikecs László igéretesnek induló tudományos életpályáját – korának sok fiatal értelmiségi sorsához hasonlóan – a második világháború embertelen pusztítása kerébe törte. A fiatal tudós már gimnazista kora óta foglalkozott a román-magyar kapcsolatok kutatásával. Tette ezt saját meggyőződésből és magával hozott családi örökségből kifolyólag, hogy ezáltal is szolgálja a közeledést az évszázadok óta együtt élő két szomszédos nép között. Tárnyilagos kritikái szemlélete mellett nem győzte elégszer hangsúlyozni: a közeledés feltételezi a másik fél lelkiületének őszinte és alapos megismerésének igényét. Csikesz Ferenc mondja róla, hogy minden leírt sorával – felhőtlen hollókkal és tiszta szívvel – a románsággal való közös kincseket kereste, a testvéri együttéléstől álmodott és ezért sokat tett szívéért.¹

*

Mikecs László 1917. szeptember 27-én, Bihar-diószegen született. A Partiumhoz – szűkebb értelemben az Érmellékhez – tartozó település sok neves embert bocsátott útjára. Kósa Lászlónak a *Csángók* '89-es kiadásához írt bevezetője szerint hivatását bizonyos mértékben szülőfalujának történeti sorsa jelölte ki számára. A település XX. század eleji külső képe ugyanis a bihari és hajdúsági falvakra, 8 %-nyi románsága és a közelben magasló hegyek pedig a magyar-román nyelvhatár közelségére emlékeztettek. Mikecs László gyermekkorától fogva tisztában volt ezzel, de a legmeghatározóbb élményt a trianoni békeszerződés szolgáltatta számára, amely Bihar-diószeg helyét az új határ román oldalán jelölte ki.

Kezdetől fogva hatással volt rá életének első néhány éve, amelynek nyomán az emlékek és érzések az egyetemi évek alatt tudatosodtak és érlelődtek társadalmi elkötelezettségéig.

Felmenői évszázadokon keresztül ezen a vidéken éltek paraszti sorsban, apai és anyai ágon egyaránt. A családból elsőként apja emelkedett ki és szerzett tanítói képesítést a debreceni kollégiumban, majd elvégezte a gyógypedagógiai főiskolát. Az új államhatárok kijelölése után a család Magyarországra költözött, de Mikecs hatéves koráig nagyszüleinél nevelkedett Bihar-diószegen,

ami későbbi gondolkodását és önmeghatározását – paraszti múltjának tudatos megélése révén – nagymértékben befolyásolta. Az iskola kezdetekor költözött szüleihez, és innentől fogva a kisvárosi polgári közegben nevelkedett tovább.

Cegléden járta a gimnázium első osztályát, majd az aszódi Petőfi Sándor Evangélikus Reálgimnáziumban folytatta tanulmányait, ahol 1935-ben kitűnő minősítéssel érettségit tett. Érettségijén Mályusz Elemér volt az egyik prezidense (a kormány képviselője), és az ő támogatásával jutott be később az Eötvös Collegiumba. Gimnáziumi éve alatt tanárai és szülei nemcsak szellemi teljesítménye miatt voltak rá büszkék, hiszen jó atléta és tehetséges hegedűs is volt emellett, hogy az általa 1934-ben alapított és szerkesztett lapba (*Szárnypróbálgatások*. Az aszódi Petőfi Önképzőkör ifjúsági lapja) is írogatott.² Későbbi évei során a zene és az irodalom is fontosak voltak számára.³

Egyetemi tanulmányaira készülve a tanári pályát választotta és beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakára, majd párhuzamosan jelentkezett az Eötvös Collegiumba is, de ide – számunkra ismeretlen okok miatt – csak egy fél év múlva vették fel. A kor szokása szerint az igazgató és az egyes tanárok, kollégiumi felvételének támogatása céljából ajánló levelet írtak róla. Gréb Gyula nyugalmazott tanár, volt Eötvös-kollégista például ezt írta: „Példás magaviseletű fiú, aki sikerét nem csupán ernyedetlen szorgalmának, hanem határozott kiváló tehetségének köszönheti. Nem a szajkoló tanuló, hanem az önállóan gondolkodó tanuló típusa, távol minden esetben egyoldalúságtól.” A magyarosított Mikesről ekkor változtatta vissza nevét Mikecsre.⁴ Egyetemre kerülésekor kiszabadult a kisvárosok megmerevedett társadalmának szűk világszemléletéből. A romantikus parasztszemlélet hamar túllépett, de mindvégig híve maradt annak a társadalmi, művelődéspolitikai mozgalomnak, amely a dolgozó osztályok felemelését tűzte zászlajára. Kapcsolatba került a Márciusi Frontot megalakító írókkal. Szakjain kívül történelmi és néprajzi tudását is gyarapította, állandó tag-

ja volt a néprajzi kollégiumnak, többek között Solymossy Sándort, Kodály Zoltánt és Györfly Istvánt hallgatta.⁵

Az Eötvös Collegium szellemiségéhez híven Mikecs alaposan kihasználta tanulmányi lehetőségeit, hiszen tudatában volt a kollégiumi tagságból származó előnyöknek. A román nyelv mellett már ekkor olaszul, franciául és bolgáruul kezdett el tanulni. A kollégium a liberális polgári álláspontot képviselte, ami sokféle eszme iránti nyitottságot jelentett. Ez tette lehetővé, hogy Mikecs levetkőzhessen a vidéki kispolgári mentalitást és megtalálja saját szellemi irányát. A kollégium szabálya szerint a kollégisták nem vállaltak politikai, vallási vagy egyéb szervezeti szerepet, de részt vettek a korabeli eszmei és politikai színezetű eseményeken, vitákban. Amikor Mikecs László érdeklődése a falukutató írók csoportja felé fordult, ezzel az elzárkózással szemben mutatott példát, és kapcsolatot tartott több népi íróval és szociográfussal. Kollégiumi diákvezetői tisztsége ideje alatt szerda esténként vendégeket hívtak meg közvetlen beszélgetés céljából. Így látogatott oda Kovács Imre és Féja Géza, de személyes kapcsolatot talált Illyés Gyulával és Veres Péterrel is. A legnagyobb hatást tanárai gyakorolták rá, közülük leginkább Mályusz Elemér és Pais Dezső, akinek egyébként kedvenc tanítványa is volt. A kollégiumban ekkor Keresztury Dezső tanította az irodalmat, akihez szintén személyes kapcsolat fűzte. Gondolkodását jól tükrözi kollégiumi ifjúsági elnökként 1938. március 15-én elmondott ünnepi beszéde, amelyben az Eötvös-kollégista szerepét keresve az elszigetelődéssel szemben a cselekvő tevékenységre buzdított.

Külföldi útjai önképzéséhez járultak hozzá. Legelőször Ausztriában töltött el rövid időt önerőből, nyelvtanulás céljából, majd következett egy müncheni ösztöndíjas út. Tudományos munkássága szempontjából az első jelentősebb szakmai tapasztalata 1938-ban szerzte, amikor saját költségén két hónapot töltött Romániában. Ez idő alatt Észak-Moldvában részt vett a Dimitrie Gusti-féle szociológiai táborban. A szociológiai iskola – európai kisugárzásán túl – jótékony hatást gyakorolt a magyar szellemi életre azáltal, hogy a magyar szociográfusok az elmélet és a módszer alkalmazásával számtalan felmérést végeztek.

Mikecs utazásának lényege a Kárpátokon túli román királyság megismerése volt, aminek fontosságáról a két nép kapcsolatainak kutatói számára egy újabb romániai utazás után készített beszámolójában írt: „Erdély

„Anna és Mikecs Laci, Márta keze, 1943 nyara, Visegrád”

magyarsága nem érhető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül. Szükségképpen foglalkoztam hát szászokkal és románokkal is. Az utóbbiak lehető legpontosabb megismerése, kultúrájuk felmérése, a magyarsággal való viszonyuk elejétől végig való felkutatása, világháború óta folytatott politikájuk, gondolkodásmódjuk figyelése egyúttal egyik legfontosabb magyar nemzeti érdek is. Mindnyájunkban él, hogy a magyar-román viszonyban még sok elintézni való kérdés van s az egyik legnagyobb magyar kritikus megfogalmazása szerint: »kivel valami célunk van, jól ismernünk legfőbb kötelességünk« (Salamon F.). Ezek meg gondolásával töltöttem el a szünidőt Romániában.”⁶ A következő évben az Eötvös Collegium tanári kara háromszáz pengőt ítelt meg neki, amellyel élménybeszámolóban kellett elszámolnia. Jelentésében a romániai utazásainak tapasztalatait és fiatal tudósi programját foglalta össze, amelyben a román-magyar viszony, a romániai magyar kisebbség, a románság történelmi tudata, a magyarok és szomszéd népek nemzetképe, a településtörténet és nyelvi helyzet tanulmányozása egyaránt helyet kaptak. Utazását ezúttal a világháború kitörése miatt kellett megszakítania egy pár nappal korábban, de egy hónapot töltött a Iorga-féle Valenii de Mun-

te-i szabadegyetemen, utána pedig ellátogatott szinte minden olyan óromániai vidékre, ahol még nem járt. Utazása során moldvai csángó településre is eljutott, ami azért lényeges, mert már ekkor tervezte, hogy könyvet ír róluk.

Romániai utazásairól 1940-ben *Románia* címmel könyvben számolt be, amely a téma időszerűsége miatt rövid idő alatt két kiadást is megért. Írói pályáját ezzel a művel indította, amelyben a lényeges jelenségeket mestéri módon emelte ki. Irodalmi értékén túl a benne foglalt mondatok és azok aktualitása tesz ki maradandóvá ezt az alkotást. „Az érszegi pap örökét is magammal hoztam, az egymással való megbékélésre, a közelebbi jutásra kész hajlandóságot. Ne menjen Romániába s más fiatal szomszédságunkba senki se, kiben nincs meg ez a hajlandóság! A magyar név vörös posztó, a magyarokról öröközt emlékek gyilkos gyűlölettel teli. Kezdeményezni csak nekünk lehet s legemberibb a békés, megértő szó, azzal lehet a legtöbbre is jutni.”⁷ A műfaj nem lehetett idegen számára, mert *Romániája* mellett más útijegyzetet is írt.⁸

A magyar szellemi életben nem előzmény nélküli az ilyen témájú útirajz, hiszen Németh László 1935-ben megjelent munkája hasonló kérdéseket boncolgat.⁹ Németh

László hatása nem érhető tetten Mikecs írásában, bár ismerhette a munkát és bizonyos kérdésekben véleményük találkozott is. Ez annak tudható be, hogy a korabeli magyar szellemi életben bizonyos kérdések az egész társadalomban ismertek voltak. Ilyen hasonlóságokról beszélhetünk például akkor, amikor mindketten méltatták a románság dinamizmusát, vagy amikor rámutattak a kisebbségi magyarság magába fordulására, tehetetlenségére és XX. századhoz nem méltó kiszolgáltatottságára. Németh és Mikecs megállapításait Borsi-Kálmán Béla vette tüzetes elemzés alá.¹⁰ Az kétségtelen, hogy Németh László – mint kiforrott író – magabiztosabban fogalmazta meg észrevételeit, de Mikecs László jobban ismerte belülről a románság lelkületét és Romániát, az egyes helyzetek szülte következtetései – Németh Lászlóval ellentétben nem olvasmányélményeiből táplálkoztak. Mikecs is kritikus volt a románokkal szemben, de kritikája lényegibb. A közösségi szellem erejét ő is érezte, de inkább tudta, mennyi ebben a hazugság és az alattomos indulat. Míg Németh László teljesen sötétben látta a helyzetet, addig Mikecs a reménytelenségben is próbált fogódzót keresni. Gondolatainak és megfigyeléseinek megfogalmazása közben érzelmileg sokszor túlfűtött volt, következteté-

seiben derűlátó, de erre 1940-ben volt is némi alap. Higgadt gondolkodásának köszönhetően elítélte a revíziós politikát, akárcsak a német birodalomhoz vonzó erdélyi szokásokat. Munkájában a dunai népek összetartozásának divatos eszméjén túl a hiányzó kelet-európai tudományok és a Balkán-filológia szükségességét is hangsúlyozta.¹¹

1940-ben, Észak-Erdély visszacsatolása után Mikecs Lászlót kinevezték a kolozsvári gyakorló gimnázium tanárának, ahol haláláig tanított. 1941 decemberében feleségül vette Jékely Mártát, Áprily Lajos leányát. Ottani tartózkodását mindössze 1942 vége és 1943 májusa között szakította meg néhány hónapra, amikor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az Eötvös Collegium ajánlására öt évre kiküldte Berlinbe a Collegium Hungaricum tudományos titkárának. Mikecs életéből a tudományos képzés mellett kimaradt a peregrináció. Jóllehet Olaszországba és Svájcba is készült, a háborús időszak miatt egyikre sem került sor. Ezért is vállalta el a berlini állást, még annak árán is, hogy gyönyörű feleségét, Jékely Mártát és kislányát, Annát otthon kellett hagynia. A háborús bombázások miatt megbénult szellemi élet miatt azonban kinti munkájának nem sok értelmét látta, ezért hazatért.

Rövid pályafutásának legjelentősebb alkotása kétségtelenül a *Csángók*, amely egyszerre népszerűsítő, és tudományos igényességgel megírt munka. A könyv megírásának terve már óromániai utazása során megfogalmazódott benne, és nagy részét az Eötvös Collegiumban vetette papírra. A könyv előzményeként, 1940-ben cikket írt a csángó témában, amelyben kifejtette, hogy a bukovinai székelyek után a moldvai csángókat is át kell telepíteni a szűkebb hazába.¹² Emellett azért is foglalkozott olyan határozottan állást, mert nem érte meg a bukovinai székelyek áttelepítési kálváriájának utolsó állomásait.

A kisebbségi sorsban élő magyarságtól az egyetemi évei alatt sem szakadt el. Sőt, egész életre szóló tudományos céljának tartotta a csángóság tanulmányozását. „Határozott céltudattal, a szükséges tudományos fegyverzet teljes birtokában vágott neki a csángó-kérdés bonyolult rengetegének” – méltatta Szabó T. Attila.¹³ Annak ellenére, hogy az élet nem adta meg számára azt a lehetőséget, hogy munkáját a rá jellemző precizitással tovább pallérozhassa, ez a mű önmagában is lenyűgöző eredményeket hozott a korban a kérdés tudományos állását illetően. A címe megtévesztő, mert nemcsak a csángók legszámottevőbb csoportjáról, a moldvai magyarokról szól, hanem minden Kárpátokon kívüli magyarról. Az eredeti címet Mikecs üzleti megfontolások miatt, a ki-

Jékely Márta és Mikecs László

adó kérésére változtatta meg, ami a tudományos szempontok mellett a közművelődési igényeket is szem előtt tartotta. Sokáig csak a szerző közeli barátai tudták, hogy a cenzúra megrövidítette a könyvet. Csikesz Ferenc 1982-ben terjedelmes tanulmányban számolt be az általa négy kérdéskör köré csoportosított, kicenzúrázott részekről.¹⁴ A törölt részletekből ítélve a cenzor maradi történelemszemléletű, legitimista érzelmű, katolikus neveltetésű, klerikális beállítottságú lehetett, aki a napi politikai érdekeknek kiváló ismerője volt. A katolikus egyház irányában bírálatot megfogalmazó részeket javarészt törölte, de akkor sem szelektált, amikor református lelkészt ért elmarasztalás. Ezért nem beszélhetünk a szerző és a cenzor közötti felekezeti ellentétről sem. A kihagyott részeket a mű 1989-ben – Kósa László gondozásában – megjelent új kiadása külön függelékben jelentette meg. A rekonstrukciót az tette lehetővé, hogy Mikecs László legépelte, szétvágta és a megfelelő helyekre beragasztotta néhány kötetbe (többek között az apósának, Áprily Lajosnak adottba is) a kihagyott részeket.

A kor más, hasonló témában született munkáihoz képest ez a mű tárgyilagos, letisztult hangjával tűnt ki. Az alkalmazott eszközök tekintetében a Mályusz Elemér nevéhez köthető népiségtörténeti iskola módszereit alkalmazta egy eléggé speciális területen, és annak eredményeiből közvélemény-formáló következtetéseket vont le. A zavaros nézetek között a rendrakás igényével lépett fel, és egyszer s mindenkorra a mítoszok világába utasította a kérdést roman-

tikusan megközelítő délibabos elméleteket. Onyomozó történeti módszerrel kiszűrte a moldvai magyarság születésére vonatkozó vélekedések közül a hun-magyar, az etelközi és a kun-magyar kontinuitást, de a huszita menekültek kérdésében is feltételes álláspontra helyezkedett. És ekkor még nem kellett számolnia a moldvai magyarok erdélyi román eredetének elméletével! A műben végig kettős szempont érvényesült: egyrészt tudományos ismereteket közvetített, másrészt lépten-nyomon állásfoglalásra készítette az olvasót. Mindamelllett egyet kell értenünk Kósa László szavaival, aki a következőket írta: „Mikecs László könyve mind a korábbi munkálatokat tekintve, mind pedig máig kiemelkedően legjobb összefoglalása a kérdéskörnek.”¹⁵ Egy másik méltatója szerint Mikecs az első volt, aki a Kárpátokon kívüli magyarság múltját és jelenét a teljes irodalom adatai alapján mutatta be, s ez volt a kötet legfőbb érdeme, illetve terjedelmes könyvészeti része.¹⁶

A moldvai magyarok eredetére vonatkozó vizsgálódásait röviden így összegezhetjük. Kiderítette, hogy az első magyarok a középkori magyar királyság hűbéreseiként kerültek a Kárpátokon túlra (Szörényi bántság, Sacueni megye, Moldva). Történetük nem az ellenségeskedést, hanem a magyar-román közös múltat idézte, jótékony gazdasági és kulturális hatással voltak a kialakuló román vajdaságokra. Számukat az újkor során elbukott politikai mozgalmak emigránsai gyarapították, továbbá erdélyi, elsősorban székely jobbágyok, akiket az elviselhetetlen földesúri terhek kényszerítettek a Kárpátokon kívülre. A könyv a Kárpátokon kívüli egész magyarság életét mutatta be, illetve annak viszonyát a románsághoz egészen a megírás időpontjáig, amikor a román asszimilációs törekvések már évtizedek óta apasztották létszámát. Mikecs következtetései Elek Lajos 1940-ben megjelent tanulmányának eredményeivel mutattak szoros gondolati rokonságot.¹⁷ „Bízunk s tartsunk ki helyünkön munkával, vággyal: derekabb sorsot, jobb életet tartogat számunkra az idő” – zárta gondolatait a könyv végén.¹⁸

A *Csángók* befejezésével korántsem hagyta abba a téma vizsgálatát, életének hátralevő három esztendejében több terjedelmes tanulmányban egészítette ki kutatásait ebben a tárgyban. *A Kárpátokon túli magyarság* 1943-ban jelent meg.¹⁹ A tanulmány a Kárpátokon túli magyar települések kérdéskörével foglalkozik. A történész társadalom ismételt elismerését kiváló írás első része a *Csángók* tudományos eredményeit tárgyalja, a második része viszont új kutatásokat tartalmaz a magyarságnak a román vajdaságok életében játszott fontos szerepéről. Szintén

a *Csángókat* egészítette ki 1944-ben megjelent műve, *A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása*.²⁰ A tanulmány a Bandinus-féle összeírás részletes filológiai vizsgálata, és egyben Mikecs legtudományosabb munkája is volt. A személynévkutatás körébe tartozó tanulmányban a moldvai magyar névadás XVII. századi állapotát vázolta fel. A tanulmány részben adattár, részben feldolgozás. A személynevek sajátosságaiából a moldvai települések kétféle, minőségi (becéző) és mennyiségi (ragadványneves) gyakorlatát különböztette meg. Az előbbi a moldvai magyarok, az utóbbit a moldvai székelyek használták, a települési választóvonal pedig a Tattos-Tázló vonal volt.²¹ Ennek a munkájának a kiadását a szerző sajnos már nem érte meg.

Az alig pár évig működött Erdélyi Tudományos Intézet tevékenységét elemző tanulmánya, az *Új erdélyi tudomány* önálló alakban kiadott változatát szintén nem vehette már a kezébe.²² A társadalomtudományok együttesét magában foglaló intézet Mikecs felfogásában az erdélyi hungarológiát testesítette meg. Bár a magyarságtudománynak kortársaihoz hasonló – komplex nép- és kultúrakutatást magában foglaló – értelmezést adott, tudományszervező tehetsége egyértelművé vált. A sors külön tragikumuma, hogy az intézet egy éven belül végleg megszűnt.

Kolozsváron Mikecs két folyóiratnál volt állandó munkatárs; a *Hitel* és a *Termés* a fiatalabb erdélyi magyar értelmiségi nemzedékek fóruma volt. Mikecs erős kritikai törekvése több cikke révén is szabad teret kapott bennük. Minden valószínűség szerint sógorán, Jékely Zoltánon keresztül kerülhetett kapcsolatba a *Termés* fiatal írói körével. A Kis Jenő által szerkesztett folyóirat a legaktuálisabb kérdéseket higgadtan tárgyaló, tudományos józanságra törekvő tanulmányival tűnt ki. Erdei Ferenc, Féja Géza, Zilahy Lajos, Márai Sándor, Illyés Gyula, Tamási Áron, Németh László, Kós Károly és Nagy István egyaránt írt bele. A vidékiség előnyeit kihasználva, a lap olyan írásokat is közölt, amit a fővárosban visszautasítottak.²³

Az egykönnyű magyarban Mikecs Sánta Lajos 1942-ben publikált, a bukovinai magyarok történetével foglalkozó könyvét bírálja élesen. A cikkbe beleírta a *Csángókból* kihagyott, a székelyek kivándorlásáról szóló részeket is.²⁴ *A magyar nevek* szintén 1943-ban jelent meg.²⁵ Ebben a cikkben a Pais-tátrány Mikecs nyilvánult meg, aki széles körű névészeti ismereteiről adott számot. A tulajdonnevek, különösen a személy- és településnevek történeti jelentősége felbecsülhetetlen. Írásában a hagyományos névadási szokások felől közelített a kérdéshez. A magyar vezeték-, kereszt- és helynevek történeti gyökereit vizsgálta, és kijelölte az egészséges, a múlt hagyományain alapuló haladás útját, miközben elítélte az ősmagyar keresztnevek hajhászását és az új utcanévodás gyakorlatát (szülőfalujában Gömbös Gyuláról neveztek el utcát).²⁶

Három írásának csírái már *Románia* című könyvének lapjain, illetve a romániai tanulmányútjáról szóló beszámoló jelentésben is előbukkantak. A *Romantikus önszemlélet szomszédságunkban* egy – magyar és német nyelven megjelent – szlovák irodalomtörténet kritikájából született.²⁷ A vita lényeges pontja a szlovák kultúra ismerete volt, ami lehetővé tette, hogy a magyar, a szlovák és a román nacionalizmus őstörténeti elképzeléseinek tipológiáját fölállítsa. Ezek vizsgálatakor nem látott különbséget a XIX. századi Szvatopluk-kultusz, a dákoromán kontinuitás és a turánizmus fogantatása között. Ezeknek nagy jelentőségük volt, mert egyik sem tűnt el a tudománytörténeti süllyesztőben. A Kárpát-medencebeli népek mind betévedtek a romantikus történelemszemlélet útvesztőjébe. De úgy látta, hogy a magyar nemzeti tudat már kezd kijózanodni belőle. A szomszédok ellenkező állapota mellett a magyarok közt meglévő „szittyáskodás”, a „turánkodás”, „a nagy pipájú s kevés dohánnyú székelykedés” és a mások lenézésének veszélye nyugtalanította. A gyűlölködés he-

lyett a reális önszemlélet fontosságát hangsúlyozta: „Naiv fia az a Kárpátok vidékének, aki azt hiszi magáról, hogy kizárólag ő tarthatja a legkiválóbbnak nemzetét.”²⁸

A magyarság és szomszédai a Gál István szerkesztette *Ungarn und die Nachbarvölker* bírálata volt, és 1944-ben jelent meg.²⁹ A magyar kulturális teljesítmény és államiság kisugárzását közelebbi és távolabbi övezetekre bontotta. Ugyanakkor megragadta az alkalmat a középkori magyar történelem sugallta hatalmi ábrándokkal való végső szakításra. Helyettük a kulturális, civilizációs, erkölcsi „minőség” megteremtésével kívánta vezető erővé tenni a magyarságot. Ismerős gondolatok ezek, hiszen a tanulmány eszméiségében érintkezett Németh László minőség-szocializmusával. Fontosnak tartotta, hogy mindenfajta sovinizmus és nacionalizmus ellen határozottan fellépjen.

A magyar önszemlélet változása (Vázlat) 1943-ban jelent meg.³⁰ A magyar nemzetfejlődés áttekintése során hevesen bírálta a „középosztályt” és maradi nemzetszemléletét. Már korábbi írásaiban is találkozunk az „eljävöndő népi Magyarország” kifejezéssel, mint nagy változásokat hozó korszakkal. Itt sem mulasztotta el az alkalmat, hogy tanúságot tegyen a jövőbe vetett hitéről.

„A változástól a magyarságnak nincs mit félnie. [...] Ennek a változásnak a legfőbb jegyje: a nagyszámú alsóbb rétegek öntudatosulása, felemelkedése a nemzet életébe. Abban a folyamatban, mely a nacionalizmus elhalványulása és a szocializmus megerősödése

folkMAGAZIN

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

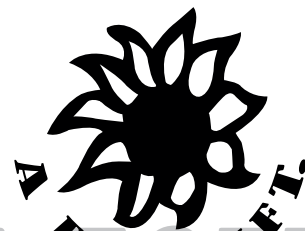
NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

Hangszerek, Tokok, Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

közben megy végbe, nemcsak a felemelkedő rétegek mennyisége fontos, fontos a minősége is. S mindez záloga annak, hogy a magyarság, melyet a nacionalizmus szemléletében elsősorban a nemzeti eszmében öntudatosult felső réteg jelentett, népe mennyiségével és minőségével megerősítve (s ezt önszemléletében is kifejezésre juttatva), az eljövendő szocializmus korában újra hatalmat szerez Európa e részén. Ez a magyar szocializmus példa lesz minden itt élő népnek.”³¹

Hogy mi lett volna ennek az elképzelt, magyar mintájú szocializmusnak a tartalma, nem tudjuk, bizonyára nem az, ami bekö-

vetkezett. Váci Tamás Mikecs szocializmusának a jövőről kifejtett gondolataival kapcsolatban írta, hogy nem láthatta előre, mi csoda árat fizet országunk az eltorzított szociális gondolat gyakorlatba ültetéséért. Váci Tamással egyetemben magunk is fürkesszük a magyar mintaszocializmusról megfogalmazott fentebbi mondatot. „Hogy mi várta volna a fogolytáborból hazatérőt mint »kulakivadékos«, mint »osztályidegent«, mint »polgári intellektuelt«, s hogyan élte volna át a többszörös fizikai-szellemi-erkölcsi összeomlást, nem tudhatom. [...] Lehet, hogy vagy harminc évig várnia kellett volna, hogy

megszólalhatson, úgy, ahogy igazán szeretett volna” – zárja mondandóját a méltató.³²

Mikecs korai, 1944. december 4-én, az Azovi-tenger partján (a 35. hosszúsági és a 46. szélességi fok találkozásánál) fekvő taganrogi fogolytáborban, vérhasban és tüdőgyulladásban bekövetkezett halála akadályoz meg minket abban, hogy a fiatal tudós gondolatait továbbvigyük. Halálát annak köszönhetjük, hogy nem engedelmessé vált a kolozsvári kiürítési parancsnak, mert erdélyinek érezte magát és szorosan kötődött az erdélyi baloldali értelmiséghez. Itt várta az új világ bekövetkeztét, amelynek felépítésé-

Jegyzetek

1. Csikesz Ferenc: Mikecs László emlékezete. In: Honismeret 1982. év 2. sz., p. 44-46.
2. Erdély sorsa. In: Szárnypróbálgatások. Az aszódi Petőfi Önképzőkör ifjúsági lapja. 1934. 1. évf. 1. sz. (ekkor még Mikes László néven!)
3. Kolozsvári Éneklő Ifjúság. In: Termés 1944 tavasz, p. 134-137. (Az Éneklő Ifjúság mozgalmat népszerűsítő, kolozsvári éve alatt tagja volt egy egyházi kórusnak.)
4. Csikesz Ferenc: Mikecs László emlékezete. In: Honismeret 1982. év 2. sz. p. 44-46.
5. Kósa László: Mikecs László emlékezete. In: Ethnographia 1969. 80. évf. 4. sz. p. 624-25. Mikecs László emlékezete. In: Néprajzi Hírek 1994. 23. évf. 3-4. sz. p. 90-91.
6. Kósa László: Mikecs László élete és munkássága. In: (Kósa László szerk.: Nemesek, polgárok, parasztok.) Budapest, Osiris, 2003. p. 431.
7. Románia. Útjegyzetek. Bolyai Akadémia, Bp., 1940. p. 13.
8. A kiásott palota. In: Termés 1944 tél, p. 23-28. (Az írás egy dunakanyari hajóút élményeit foglalja össze.)
9. Németh László: Magyarok Romániában. In: Németh László: Magyarok Romániában: az utirajz és a vita. (összeáll.: Nagy Pál.) Marosvásárhely, Mentor, 2001. p. 19-100.
10. <http://www.corvinuslibrary.com/roman/borsi.pdf> Borsi Béla-Kálmán Béla: Hasonlóságok, különbségek – és tanulságok.
11. Vallasek Júlia: Mikecs László 1917-1944. In: Holmi 2003. 15. évf. 2. sz. p. 894-895.
12. Mikecs László: Vélemény a csángók dolgában. In: Magyar Élet 1940. 5. évf. 11. sz. p. 3-5..
13. Szabó T. Attila: Mikecs László 1917-1944. In: Erdélyi Múzeum 1945. 50. évf. 3-4. sz. p. 276-277.
14. Csikesz Ferenc: Mit hagyott ki a cenzúra Mikecs László Csángók-jából 1941-ben? In: Confessio 1982. 6. évf. 2. sz. p. 104-112.
15. Kósa László: Mikecs László élete és munkássága. In: (Kósa László szerk.: Nemesek, polgárok, parasztok) Budapest, Osiris, 2003. p. 435.
16. I. Tóth Zoltán: Mikecs László: A Csángók. Budapest, 1941, Turul Szövetség (Bolyai Könyvek); Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság. Kolozsvár, 1941. – Siculus: A moldvai magyarok őstelepülése, története és mai helyzete. Pécs, 1942, Pesti Lloyd-Társ. ny. (A pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegylet. Kisebbs. Int. Kiadv. XIV.). In: Századok 1944. 78. évf. 7-9. sz. p. 535-537.
17. Elekes Lajos: A román fejlődés alapvetése. 1. közlemény. In: Századok 1940. (74. évf.) 7-8. sz. 278-313. old. – A román fejlődés alapvetése. 2. befejező közlemény. In: Századok 1940. (74. évf.) 9-10. sz. 361-404. old.
18. Mikecs László: Csángók. Optimum Kiadó, Bp., 1989. p. 329.
19. Mikecs László: A Kárpátokon túli magyarság. In: Magyarok és románok. (Szerk.: Deér József és Gáldi László.) Bp. 1943. p. 441-507.
20. Mikecs László: A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyes., 1944. (Erdélyi tudományos füzetek 171.)
21. Benkő Lóránd: Mikecs László: A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása. In: Ethnographia 1948. 59. évf. p. 204-205.
22. Mikecs László: Új erdélyi tudomány: jegyzetek az Erdélyi Tudományos Intézet működéséhez. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyes., 1944. (Erdélyi tudományos füzetek 190.)
23. Vallasek Júlia: Mikecs László 1917-1944. In: Holmi 2003. 15. évf. 2. sz. p. 894-895.
24. Mikecs László: Az egykötönyű magyar. In: Termés 1943 ősz, p. 133-137.
25. Mikecs László: Magyar nevek. In: Hítel 1943. p. 451-472.
26. Mikecs László: Mikecs László 1917-1944. In: Magyar Nyelv 1947. 43. évf. 1. sz. p. 239-240
27. Mikecs László: Romantikus önszemlélet szomszédáságunkban. In: Termés 1943 tavasz, p. 76-102
28. Uo. p. 100-101.
29. Mikecs László: A magyarság és szomszédai. In: Hítel 1944. p. 198-202.
30. Mikecs László: A magyar önszemlélet változása. (Vázlat.) In: Termés 1943 nyár, p. 69-80.
31. Uo. p. 80.
32. Váci Tamás: Mikecs László könyvespolcáról. In: Életünk 1988, p.436.
33. Simon Mária Tímea: „Teljes és azonnali leszámolás a magyarokkal!” – a Transindex.ro portálról <http://itthon.transindex.ro/?cikk=25799>
34. Kiss Jenő a Termés szerkesztője volt.
35. Kiss Jenő: Ithaka messze van: vallomás helyett krónika. Kolozsvár, Erdélyi Szépművészeti Céh, 1992. p. 50.
36. Mikecs László: A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyes., 1944. p. III. (Erdélyi tudományos füzetek 171.)
37. Kósa László: Mikecs László emlékezete. In: Ethnographia 1969. 80. évf. 4. sz. p. 625.
38. Mikecs László: Mikecs László 1917-1944. In: Magyar Nyelv 1947. 43. évf. 1. sz. p. 239-240.
39. Csikesz Ferenc: Mikecs László emlékezete. In: Honismeret 1982. év 2. sz. p. 44-46.
40. Szabó T. Attila: Mikecs László. 1917-1944. In: Erdélyi Múzeum 1945. 50. évf. 3-4. sz. p. 276-277.
41. Nagy Varga Vera: Ceglédén is járt iskolába... Mikecs László 1917-1944. In: Ceglédi Turini Százás Küldöttség Múzeumbaráti Kör értesítője 1988. p. 111.113.
42. Keresztury Dezső (Sík Csaba szerk.): „S két szó között a hallgatás ...”. Magyar mártír írók antológiája. Bp., Magvető, 1970.
43. Molnár Balázs: Mikecs László: Csángók. In: Néprajzi Értesítő 1943. 35. évf. 1. sz. p. 64-65.
44. Áprily Lajos: Taganrog. In: Áprily Lajos összes versei. Bp., Szépirod. Kvk., 1993. p. 377
45. Jékely Zoltán: Feltámadás. Mikecs László emlékére. In: Jékely Zoltán összegyűjtött versei. Bp., Magvető, 1988 Békéscsaba, p. 325-326. – Álom-rekviem. Mikecs László és társai emlékének. In: Jékely Zoltán összegyűjtött versei. Bp., Magvető, 1988, Békéscsaba. p. 311-313.

ben oroszánrészt szeretett volna vállalni. Jó barátságot ápolt Szabédi Lászlóval, Balogh Edgárral és Nagy Istvánnal. Együtt készülődtek arra, hogy a szovjet csapatok bevonulása után majd kialakítják az ideiglenes demokratikus köztársaságot.

1944 szeptemberében Bánffy Miklós személyes közbenjárására Dálnoki Veress Lajos hadseregarancsnok harc nélkül vonta ki csapatait Kolozsvárról. A bevonuló új hatalom képviselői október 15-én több ezer civilt fogdostak össze, házról házra járva vagy az utcán, és vitték őket hadifogságba, köztük Mikecs Lászlót is. Az események háttere máig tisztázatlan. A holokauszt történetéből már ismert módszerekkel hurcoltak el és deportáltak több ezer civil áldozatot, köztük a kolozsvári értelmiség – ha úgy tetszik az erdélyi értelmiség – krémjét.³³ Kiss Jenő³⁴ költő-író, aki szintén civilként került fogságba, hányattatásuk történetét feldolgozó szépirodalmi munkájában örökítette meg Mikecs László alakját. „Feddhetetlensége, amire joggal lehetett volna büszke, nem valami arisztokratikus gögben vagy prűdségben nyilatkozott meg, hanem nagy-nagy ember szeretetben, mély tiszteletében mindannak, ami érték az emberben. És abban, hogy a háború aljasságaitól elborzadva egy becsületesebb társadalom igényét hangoztatta. Voltak olyanok, akik kissé fitymálólág szalonkommunistának nevezték. Pedig csak tiszta lelkű és becsületes volt, s ezt a társadalomtól is megkívánta.” [...] „Laci arca, a nyakába simuló, még hosszabbra megnőtt sötét haj keretében, kezdett szakállas Krisztus-arcra emlékeztetni. [...] Komolyan aggódott érte, általános leromlásuk sivár képéhez mérten is barátját túl sápadtnak, túl áttetszőnek találta. Az a Krisztus-fej kezdett túlságosan is krisztusi lenni!”³⁵ [...] „Laci meghalt, minden kétséget kizáróan és visszavonhatatlanul meghalt. Annak a krisztusarcú tisztaságnak, annak az eszményi nemességnek más nem is lehetett a sorsa. Ahogy elnézte őt ott, a vagonban, sápadtan, szakállasan, krisztusi megtöretettségében, már akkor azt mondta magában: csak a megfeszítettése van hátra. Íme, most megtörtént az is. [...] Van halál, ami túlnő a maga borzalmán, s inkább a teljesség, a befejezettség benyomását kelti. Lassan kezdte ilyennek látni Laci halálát is. Olyan ívnek, amely azáltal válik ívvé, hogy felemelkedve a földről, a maga nemes hajlatával visszatér ismét oda. Ezzel nem török meg, csak önmaga lesz” – vette tudomásul megrendülten szeretett és igen nagyra tartott író társ halálát.

Akik átérték ezt a köztudatban méltatlanul halványan élő szörnyű tragédiát, úgy tudják, román részről elhitették a Vörös Hadsereggel, hogy a magyar férfiak parti-

zántevékenységre készülnek és ezért maradtak otthon. A foglyokat vonattal vitték a focsani-i ideiglenes táborig, majd onnan Oroszországba szállították tovább. Mikecs László vakon hitt abban, hogy valami retentő nagy félreértés áldozatai lettek és ezt hamarosan helyre fogják hozni. Rendíthetetlenül hitt az emberek jóindulatában és csak a visszafordíthatatlan vég küszöbén volt kénytelen tudomásul venni, a mögötte hagyott keserű élmények nyomasztó súlya alatt az emberiségbe vetett hitének értelemvesztését. Nehéz elképzelni, hogy milyen rettenetes érzések kavarghattak benne, amikor látta illúzióinak szertefoszlását. Az emberek végtelen jóságában mindig hívő Mikeccsel a feldolgozhatatlan csalódottság mondhatta utolsó szavait: „Gonoszak az emberek”.

Utolsó perceiben az orvosi végzettségű író barát és fogolytárs, Jancsó Béla volt mellette, aki Kolozsvárra visszatérve, 1946. szeptember 14-én halotti bizonyítványát is kiállította. A halál tényét hajdani másik két fogolytársa is megerősítette sajátkezü aláírásával. Sokoldalú elképzeléseit nem tudta valóra váltani, de a magyar tudományos élet fontos embert veszített személyében. Nem jutott ideje arra, hogy valamelyik szakterület mellett elkötelezze magát, ezen 1944. szeptember 15-én, a Bandinus-kódex elemzéséhez írt előszavában is elmélkedett.³⁶ Hogy valójában történész, településtörténész, művelődéstörténész, nyelvész vagy netán néprajzkutató volt? Ha ismerjük – javarészt – tudománypolitikai írásait, azt kell mondanunk, hogy a szó legnemesebb értelmében vett új erdélyi tudományt művelte.

„Népének jelenével és múltjával, kultúrájának egészével foglalkozott odaadó felelősséggel. S mindezt tette a legzordabb időben, őszinte szándékkal, Kelet-Európa népeire tekintve, a magyarság dolgait nem elszigetelten, hanem a szomszédos népekhez kapcsoltnak szemlélve”³⁷ – méltatja életművét Kósa László.

Bár írásaiban nem találjuk nyomát a közeli vég érzésének, szinte tudat alatt érezte, hogy kevés az ideje, amikor egy-egy írásával sietett és nem jutott ideje eléggé kidolgozni. Életműve akkor is csonka maradt, ha azt érezzük is, hogy rövid pályafutása alatt sok témához szólt hozzá felelősen. Legmélyebb élménye magyarsága volt és ebből fakadtak célkitűzései is. Minden érdekelt, ami ezzel a néppel kapcsolatos volt, legyen az történelem, irodalom és nyelv, társadalomtudomány, néprajz vagy földrajz.³⁸

Hirtelen elröppent élete ellenére a magyar kultúrtörténetben hagyott maradandó nyomáról méltatóinak lelkes megemlékezései tanúskodnak.

Csikesz Ferenc méltatása szerint hűsége, embersége, készülődése egy kimagaslóan tudományos életpályára már 1944-ben is beváltott ígéret volt. Ha a csángókról beszélünk, Kallós Zoltán, Beke György és Domokos Pál Péter neve mellett mindenképpen meg kell említenünk. „Vele együtt egyaránt keressük, kutatjuk, szítjuk, őrizzük tovább a messi moldvai véreink, a csángók őrtüzeit! Vigyázzuk a házitűzhelyek épségeit, nyelvük-nyelvünk két-háromszáz évvel korábbi szinten megmaradó ékességeit, archaikus valóságát, daloló, muzsikáló tegnapjaink szívderítő közelségét az elkövetkezendőkre...” – buzdít a szerző.³⁹

Szabó T. Attila az elsők között értékelte a fiatal tudós szellemi teljesítményét. „Új, modern-magyar, haladó kritikai gondolkozása magasan kiemelte őt kora értelmiségi rétegének tévedező, ábrándokat kergető tömeg-emberei közül. [...] Bizakodva nézett az új világ felé, erdélyisége tudatosabb és kockázatokra később volt, mint sok-sok erdélyiségére büszke erdélyi magyará. Törékeny teste az embertelen szenvedést, bizakodó lelke a megpróbáltatásokat nem bírta ki. [...] Rövid, korán ellobbant életének jelentős irodalmi munkássága a magyar tudományosságban, emberi kiválóságai és értékei azokban biztosítanak számára ércnél marandóbb emléket, aki benne a kiművelt magyart és a lelki haladás, emelkedés emberét ismerték meg.”⁴⁰

Rajtuk kívül Nagy Varga Vera⁴¹, Keresztury Dezső⁴², és Molnár Balázs⁴³ is megemlékeztek róla egy-egy rövid ismertetés erejéig. Családtagjai közül apósa, Áprily Lajos több versében is hangot adott hirtelen halála okozta keserű fájdalának. A sors külön tragikumaként, hogy apja után nemsokára kislánya, Mikecs Anna is meghalt vérhasban. Halála a költőt csak megerősítette abban, hogy lánya szerető hitvese személyében milyen értékes embert veszítettek el. „Mondják, hatalmas császár halt meg ott. / Te tán csak pusztá szám voltál, halott. / S mégis, te vagy Taganrog holtja, rab, / te minden császároknál rangosabb.”⁴⁴

Sógora, Jékely Zoltán⁴⁵ még évtizedekkel később is versben énekelte meg nehezen szűnő gyászát.

Legújabbban Gerlőczy Márton író, Áprily Lajos dedunokája, regényben dolgozta fel a háború nyomán széttöredezett család szerteágazó történetét (Mikecs Anna: *Altató*. Budapest, Scolar Kiadó, 2017).

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani neki, mert megkeresésemre készségesen válaszolt és a tanulmány illusztrálásához rendelkezésemre bocsátotta a tulajdonában lévő családi képeket.

Tampu Krisztián

Hangszedők a tekerőlanton

A tekerőlant hangját általában mikrofonnal felvételzik vagy hangsósítják. Minden akusztikusan megszólaló hangszer által keltett hangélményt az azt körülvevő zengő térben érzékelünk.

Igényes felvétel készítésekor, megfelelő akusztikai közegben, érdemes távoli, térmikrofonozást alkalmazni. Így készítettem kétmikrofonos felállással a Magyar Tekerő Zenekar első CD-lemezének felvételeit a kiváló akusztikájú budajenői temetőkápolnában.

Rossz akusztikájú közegben kényszerülhetünk közel-mikrofonozásra, kizárva ezzel a nem kívánatos teremhangot. Cserébe túlságosan nyers, a természetesnél közelebbi hangot rögzíthetünk. Ne fedjük, a közönség sokkal messzebről hallgatja a muzsikát az előadónál! Hangfelvételéskor a zenész számára épp emiatt tetszetősebbek a közel-mikrofonozott felvételek. Ő mindig így hallja magát. Egyrésztől ez lehet az oka a magas összetevőkben túlságosan gazdag, naturális felvételézési trendnek. Másrészt, nehéz jó akusztikájú termet találni, s így a közel-mikrofonozás felé visz a szükség.

Régóta ismertek a mikrofont helyettesítő hangszedők. Használatukkal teljesen kizárhatjuk a természetes zengő tér akusztikáját. Csakis a hangszer testének adott pontján észlelhető rezgéseket közvetítik a hangosításhoz vagy a felvételéhez. Ennek a módszernek számos előnye van. Egyszerűbb a zenésznek odanyújtani egy jack-dugós drótvéget, mint beállítani egy mikrofont állvánnyal, ami – túl a nem kívánt munkavégzésen – a színpadképet is rontja. A tekerő sávjába így nem fog beleszólni más zenész hangja. Színpadi körülmények között nem alakul ki gerjedés. A kívánt akusztikai közeg elérése központilag, effektzéssel oldható meg. Eltávolodunk ugyan a természetes akusztikától, de kommersz környezetben jól jöhetnek a felsorolt előnyök és új lehetőségek nyílnak a hang kordában tartott manipulálására is.

De hová helyezzük a hangszedőt a hangszeren?

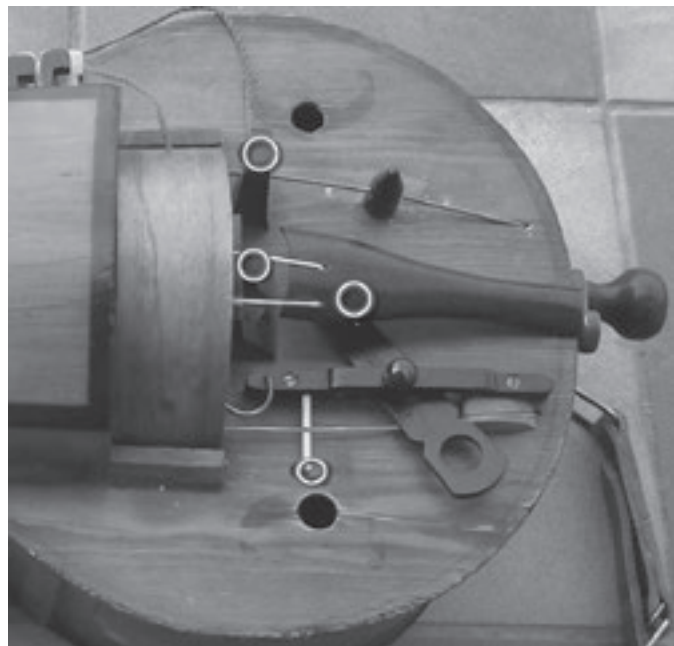
Nagy kérdés. Sok kísérletezés után nagyjából a következőkre jutottam. A hangszedő olyan felületről képes rezgéseket átvenni, amelyek maguk is rezegnek. Ez banálisnak tűnő megállapítás, mégis sokat segíthet a lehető legmegfelelőbb pont kiválasztásában. Minden hangszeren vannak rezgő és süket felületek. Utóbbiak a hangszer élei és a gerendák fölötti részek. A hátra és a kávéra sem érdemes hangszedőt tenni. Maradnak tehát a rezonáns hason az úgynevezett szabadon rezgő területek. Mint a rezgő húron, a szabadon rezgő hangszerfelületeken is hanghullámok terjednek, amelyek a rezgési csomópontokban épp nulla kitérést okoznak, tehát, ugyan a hangmagasság függvényében, ám mégis – a fent felsoroltakon túl – további süket pontok is akadnak az egyébként alátámasztás nélküli szabadon rezgő felületeken. Más vonós hangszereken bevett szokás a húrtartó lábba építeni, alátenni vagy épp rá rögzíteni a hangszedőt. Kipróbáltam, és az autentikus építésű magyar tekerőlant esetén ez nem hozott jó eredményt. Általában vastag a láb, ami eleve hangnyelőként viselkedik, van eset, hogy a láb-gerendán, vagy – Bársony Mihály tekerőin – kifejezetten egy vastag lelken áll. A lélek fölötti pont mindig süket. Tehát – bármilyen furcsa – a láb, süket ponton állván alkalmatlan a jó minőségű hangszedésre. Szerencsére még mindig marad elég rezgő pont a hangszer hasán a kísérletezéshez. De hogyan határozzuk meg a végleges pontot, és milyen hangszedőkkel próbálkozunk?

Beszéljünk kicsit a hangszedőkről! Gyártók, típusok és árak említése nélkül elmondhatom, hogy nem tapasztaltam nagyságrendi különbséget az ugyanarról a rezgő pontról különböző hangszedők által leszedhető hangminőségek között. Lehetnek hangszínbeli különbségek, de – mivel a hangjel mindenképp hangszín-korrekcióra szorul – ezek nem meghatározó jelentőségűek. A nagyobb mé-

retű hangszedők általában nagyobb jelet adnak le, ami jobb jel-zaj viszonyt eredményez, de méretük miatt kevesebb az a pont, ahová elhelyezhető. Természetesen minden esetben oda kell figyelni a helyes kábelezésre, és adott esetben az árnyékolást és a csatlakozókat is érdemes igényesekre cserélni.

De hová kerüljön a hangszedő? Keresgélni kell a jó helyet a fentiek ismeretében! A gerendázat helyét, a lelket, a lábat lehet látni. Ezeket a helyeket kerülni kell. Vegyél fel egy zárt rendszerű fejhallgatót és magas kivezélés mellett próbálgasd különböző helyekre tenni a hangszedőt! Erre azért van szükség, hogy ne a hangszer valószínűs hangját halld, hanem a hangszedőről érkező jelet. Legjobb, ha ehhez külső segítséget kérsz. Egyik ember játszik a hangszeren, fején a fülhallgatóval, a másik ember teszi ide-oda a hangszedőt a lehetséges pontokon. A tekerőlanton a különböző funkciójú hurok más-más helyeken más-más hangot adnak. Meg kell találni azokat a pontokat, ahol minden úgy szól, ahogy szeretnéd, ami legjobban megközelíti a hangzásideálot. Mindenképp kompromisszumos megoldás lesz a vége, de érdemes sokat játszani a legjobb hely megkeresésével. Nem lehet általános érvényű legjobb pozíciót így, írásban megadni, már csak a dolog szubjektivitása miatt sem. Én például recsegőmániás vagyok, más zenészek a dallam hangját hegyeznék, ismét mások objektívnak vélt, kiegyensúlyozott hangzást keresnek. Mindenki úgy keresi a legjobb pontot, ahogy önmaga játékát kívülről szeretné hallani.

Próbálgatáskor főleg a hangszedőt túlzott erővel a kiválasztott pontra nyomni. Elegendő a mutató ujjal stabilan ott tartani. Ha egyedül vagy, nehezebb a helyzet, mert a kiválasztott pontokra valami módon ideiglenesen rögzítened kell a hangszedőt, miközben játszol és hallgatózol is. Segíthet ilyenkor a kitámasztáshoz egy vattacsomó, vagy egy, két centi átmérőjű rövid spirál rugó. Különböző csipeszek, szorítók és egyéb kreatív ötletek is szóba jöhetnek. A tetsző pontokat valahogy jelöld meg! Ha van legalább öt megjelölt jó pontod, próbáld újra ezeket és közvetlen környéküket pár milliméterrel idebb-odébb! Meglepő, hogy olykor milyen kis mozdulat mekkora hangminőség-különbséget okoz. Ha egy jó pont közvetlen környékén több különböző jó pontot találtál, jelöld újra és számozd meg őket! Indíts el egy hangrögzítő programot vagy egy jobb minőségű hangfelvevőt! Készíts felvételeket minden kiválaszt-

tott pontról, majd számozd meg az így készített fájlokat is! Miután ezzel elkészültél, nyugodt körülmények között kiértékelheted a felvételeket, és el tudod dönteni, hogy melyik megjelölt pont lesz a legjobb. Magas hangszín-túltengés esetén tehetsz az érzékelő felület alá vékonyan gyurmaszerű ragasztót, de vigyáznni kell ezzel, mert nem garantált az állandó egzakt kapcsolat. Idővel – sajnos – az elmozdulás miatt megváltozhat a jól beállított hangszín. Ha az így ragasztott rögzítés a has külső felületére történt, már a hangszeren való játék vagy a vezeték megfeszülése is okozhat elmozdulást. Ha ugyanilyen ragasztóval belső felületre történt a rögzítés, és a csatlakozásig röviden görbülő a rugalmas kábel, annak rugalmassági ereje is szép lassan elmozdíthatja a hangszedődet; elmozdíthatja, esetleg le is szakíthatja a helyéről. A fentiek figyelembe vételével érdemes tehát a hangszeren belül elhelyezni a hangszedőket kipróbált, jól kötő ragasztóval, sőt érdemes a vezetékvezést is valamely benti, nem rezgő részhez rögzíteni. Nem jó, ha odabent húszcentis vezetékek lengedeznek. A tapasztalat szerint egy kiválasztott hely belső oldala is nagyjából a kintivel megegyező rezgést ad.

Ha több hangszedőt helyeznél el, jobb hang kikeveréséhez több kábel, több csatorna, több munka szükséges. Előnye, hogy több eszköz áll rendelkezésedre jobb, érdekesebb, esetleg extrém hangképek kialakításához és további kísérletezéshez. Érdemes minden húrhoz külön hangszedőt telepíteni. Helyük megkeresésekor új szempontokat kell követni, mert most épp az lenne a cél, hogy mindegyik kimeneten más és más húr hangja jelenjen meg. Mivel a húr minden rezgése tovaterjed, a cél csak jó közelítéssel érhető el. A mellékelt képen fehér karikákkal jelöltük a végül kiválasztott legjobb rezgő pontok helyét. Esetemben egy Bársony Mihály által készített magyar tekerőt láttunk el négy, különböző pontokból eredő kimenettel. A négy hangszedőt a has belső felületére ragasztottuk.

Tekintsük át a teljesség igénye nélkül, hogy melyik kimenetet mire használhatjuk!

A – Általános kimenet. Minden hallatszik rajta. A recsegőfeszítő csúcsa alatt van. Jól használható színpadon, ha épp kevés a mikrofon és a fent emlegetett technikus csak egy jackdugós bemenetet lógat elém. Hangfelvételt is készíthetünk erről a kimenetről.

B – A basszus húr hangját veszi. Kissé a ló előtt található. Lehetővé teszi, hogy külön csatornára csatlakoztatva emelhesünk a basszus húr hangerején, vagy a legszimpatikusabb hangszínt keverhesük ki a hangjából. A modern zenei környezetben, szimplerek számára könnyedén adhatunk mintákat erről a külön kimenetről, de bevett szokás a sokszávos stúdiózás világában az is, hogy a tekerőlant basszus húrját külön sávra rögzítik, hogy később külön csatornán kezelhessék.

C – A dallamhúr hangját hozza. Közvetlenül a lábtól jobbra, előre helyeztük el. Népi tekerősök körében közismert tény, hogy Bársony Mihály tekerőin a dallamhúr hangja a kellenél kissé gyengébb. Ezen a kimeneten az összhangnál erősebb dallamhanghoz juthatunk. A többi húr kiakasztásával steril dallamhang mintákat adhatunk a fent említett szemplerezők számára.

D – A recsegő hangját hozza. A recsegő melletti lyuk és a recsegő vége közötti kis helyre pozicionáltuk. A recsegő hangját külön sávon kezelhetjük, vagy akár különféle, akár extrém effektre is használhatjuk ezt a kimenetet. Mivel a recsenés pillanataiban mérhető csúcsok 18 decibellel emelkednek ki az átlagos kimeneti hangereből, ezzel a kimenettel akár par lámpákat, vagy egyéb külső eszközöket is vezérelhetünk.

Kísérletezés közben felmerült a kérdés, hogy szabad e egyáltalán Bársony Mihály – utolsó autentikus tekerőkészítőnk – által épített eredeti hangszerhez a fent részletezett módon hozzányúlni, általa nem tervezett lyukakat fúrni és idegen anyagokat a belsejébe ragasztgatni. Bársony Mihály mesterünket még személyesen ismer-

A Hagyományok Háza meghirdeti a XII. ORSZÁGOS NÉPI MESTERSÉGEK MŰVÉSZETE pályázatot

A pályázat célja, hogy a hagyományos népi iparművészeti ágakon (szóttás, himzés, fazekasság, faragás) kívül rekedt, vagy kevésbé művelt kézműves- és háziipari tevékenységek hagyományait és technológiáit megmentsük, megújítsuk és továbbfejlesszük. Olyan alkotások készüljenek, amelyek a hagyományokat korszerű, új formában dolgozzák fel. Tárgykörök:

- népi bútorműves, festettbútor-készítő, vaskovács, rézműves, bőrműves, szücs, szűrszabó, képfestő, fésűs, késes, gyertyaöntő, kádár, kulcscsészítő, vertcsipke-készítő, mézeskalácsos stb. tevékenységek
- vessző, csuhé, gyékény, szalma, tárgykészítők alkotásai
- népi öltözetkiegészítő szakágak: kalapos, lószőrfonó, gyöngyfüző és más népi ékszerkészítő, papucskészítő, bocskoros, csizmadia
- a népi élet jeles napjaihoz és a népszokásokhoz kapcsolódó mesterségek: népi hangszer készítő, tojásfestő stb.

A postai beküldés határideje: 2018. április 10.

További részletek: <http://www.hagyomanyokhaza.hu/page/13179/>

hettem. Tanultam tőle, és hangszert is készített számomra. A hozzá zárandókló népzeneészek körében közismert tény volt Mihály bácsi sokoldalúsága és kísérletező kedve. Próbaképpen sokféle anyagból készített kereket, és több újítást is köszönhetnek neki tekerőseink.

Mindez nem csak a hangszerek készítésére szorítkozott nála. Már a hatvanas években, tanyája nyári konyhájában, két szalagos magnó felhasználásával saját magára playbackezett. Az egyébként sokoldalú, több hangszeren is játszó muzikus így készített tekerős-klarinetos-citerás, összejátszott felvételeket. Szerényi Béla, a Bársony-hagyaték gondozója ezekből a felvételekből CD lemezt is megjelenített. A fennmaradt több órnyi hanganyag digitalizálását magam végeztem. Mondhatom, egyik ámulatból a másikba estünk, hallgatván a hangszerezés és a zenei összeállítások megoldásait.

Fentiekre utalva azt gondolom, Bársony Mihály érdeklődve hallgatná, hogy harmincöt éve készített hangszerevel mi minden történt, milyen javításokra volt szükség, és milyen hangja lett a speciális átalakítások után. Jó lett volna őt is kikérdezni kísérletezéseink előtt, hogy ugyan hová tenné pontosan azt a bizonyos hangszedőt!

1989 óta ezeket a kérdéseket magunknak kell megoldani legjobb tudásunk szerint, a tőle látott megszállottsággal és precizitással.

Bartha Z. Ágoston

Emlékkönyv-bejegyzések a Héttorony Fesztivál másfél évtizedéből

Ha november, akkor Héttorony Fesztivál! Számunkra az Ünnepe Hava.

Tavaly volt éppen huszonöt éve, hogy felépült Makovecz Imre világraszóló magyar pavilonja a Sevillai Expón. Az épület számomra máig felejthetetlen üzenete arra inspirált 2002-ben, hogy egy olyan népzenei-világzenei fesztivált hozzak létre társaimmal, amely ezt a szellemiséget és értékrendet méltón és magas színvonalon képviseli.

Néhány éve a Fonó Budai Zeneház munkatársai és Csernyus Lőrinc építész barátom közreműködésével megújítottuk a fesztivál arculatát, bővítettük hagyományos programsorozatát. A rangos népzenei és világzenei előadók produkciói mellett szerves részét képezik olyan kortárs képzőművészeti, táncos, filmes és építészeti műhelyek és alkotók is, amelyek a Kárpát-medence népi műveltségét tekintik művészetük fundamentumának. Mindenhol kiállítások, szakmai beszélgetések, táncházak és gyermekprogramok várják a közönséget.

Vándorfesztivál lévén nyitottunk a szomszéd országok magyarsága felé, így több, határon túli állomást is rendszeresen felkeresünk. Makovecz lenyűgöző tereiben különleges élményt nyújtanak a színvonalas koncertek. Összekötik az eget a földdel, és ráirányítják a figyelmet a zene és az építészet szerves kapcsolatára is. Tavaly, az évfordulóra két szép könyvvel jelentkeztünk. Az egyik a „pogány katedrális” negyedszázados történetét meséli el, a másik a Héttorony Fesztivál eddigi eseményeiről ad számot.

Néhány, a rendezvények során elhangzott gondolattal és Csernyus Lőrinc fotográfiával szeretném megidézni Önöknek a tavalyi események színtereit, s már most szeretettel meghívni mindenkit az idei Héttorony Fesztiválra.

Vegyenek részt a novemberi Ünnepen!

Kiss Ferenc

*

1. „2000-ben kezdtem el gondolkodni, morfondírozni a fesztiválról, és meg is kerestem Makovecz Imrét, akinek a héttornyú sevillei épülete inspirált. Közben megtaláltam hozzá egy régi legendát is Ipolyi Arnold Magyar mythologia című könyvében, Megkérdezem, hogy mit szólna, ha Héttorony Fesztivál lenne a neve, és a logója a magyar pavilon tornyait ábrázolná? Áldását adta rá.”

„A mai fogyasztói világban megoáltozott a zene szerepe. Régen az ünnep része volt, akár az áhítaté akár a mulatságé. Ma mindenütt valamilyen kommersz változata szól: a plázákban,

a WC-ben, a közértben, reptéren, taxiban. Ma a zene elsősorban üzlet – és el kell mondjam, hogy minden eddigig felülmúlva folyik az emberiség szellemi és anyagi kizsákmányolása ezen a téren is. A világzene hosszantartó divattá vált, s az előbbi megállapítás sajnos erre is érvényes. A Héttorony Fesztivál egyik legfontosabb célja, hogy a parasztzene hagyományos formáit és a benne gyökerező kortárs zenei törekvéseket ismét az ünnep rangjára emelje, s hogy a nép- és világzene legszínvonalasabb képviselői eljuthassanak olyan helyszínekre is, ahová egyébként nagyon nehezen jutnának el.”

Kiss Ferenc hangépítész

*

2. „Akik idejönnek, azok vélhetően hónapokra szóló élményekkel lesznek gazdagabbak, és ez a fontos.”

„A Héttorony Fesztiválnak az a szerencséje, hogy van hová mennie Lendvától Csikszere-dáig, és Makovecz életműve továbbra is megtudja tartalommal tölteni. Folyamatosan látjuk, hogy az adott helyszíneken, az adott régiókban ezek az épületek kulcshelyszínek. Jó ezt látni, jó odamenni és átérezni, hogy az elkövetkezendő ötven, nyolcvan, száz évre ezek az épületek igenis meg fogják határozni ezeknek a városoknak a mindennapjait.”

„Működnek ezek a terek, a helyieknek fontosak. Az volna a cél, hogy minél több magyar embernek legyenek ezek az épületek fontosak, s amikor csatangolnak a Kárpát-medencében, szembesüljenek ezekkel az értékekkel is.”

„Nem elég az, ha – mondjuk – kulturálisan Budapest jól felépített, az sem elég, ha az ország jól felépített. A határon túli magyar régiókba is el kell juttatni azokat az értékeket, amelyek a magyar kultúrának szerves, kortárs teljesítményei.”

„Nekem az a kulcskérdés, hogy aki egyszer a Makovecz-életműbe, a Makovecz-terekbe belép, az elvarázsolódik valamilyen szinten. Így hát a fesztiválnak sem lehet más a célja, mint elvarázsolni azokat az embereket, akiket megszólít: legyen az közönség, legyen az művész vagy közreműködő vagy újságíró.”

„Ez a fesztivál egy bizonyos, magasra tett léc alá sohasem fog beesni, nem fog bedőlni művésziileg. Ez szinte biztos. Pláne úgy, hogy ilyen építészeti támogatást kapunk. Lásd az épületeket, vagy a kiállításokat!”

Horváth László, a Fonó igazgatója

*

3. „Az organikus építészet nem trendi építészet, nem stiláris építészet, hanem egy gondolkodásmód, egy életmód, aminek épületekben is megnyilvánul a hatása. Egész más az úgynevezett trendi világ, sajnos ebbe az irányba tartunk. Ami azt jelenti, hogy az építészeti átme-gy a ruhatervezés és a számítógépes technikai civilizációnak egy sajátos elegyébe. Azaz, akkor is cseréld le a házat, ha egyébként kutya baja, mert négyévenként ciki ugyanazt a ruhát vagy ugyanazt a cipőt fölvenni, ciki ugyanabba a koscsiba beleülni. Kinéznek téged a társaságból, holott ezeknek a tárgyaknak anyagukat tekint-

ve semmi bajuk, csak szellemileg amortizálódnak. Sajnos, itt tart a mai magyar építészet is.”
 „Az utcai kiállítás – pl. Makón –, az pontosan az, amiről a Kárpát-medence szól: hogy szép csendben, de példát tudunk mutatni kifelé.”

„Mint művészet a zene és építészet sem elválasztható egymástól. A középkorban azért terveztek templomokat, merthogy a gregorián zene jól szól bennük. Tehát zenére, akusztikára tervezték az épületet, így szorosabb, talán beavatási szinten is erősebb kapcsolat van az építészet és a zene között.”

„Mindenkinek van egy időrszága. A miénk közel azonos; a Makovecz Imre időrszága, az előttünk járt. Tehát nagyon nehéz beleélni ebbe magunkat és egy fiatalabbról – mondjuk – nem is beszélek. De ha azt nézem, hogy mindennek van archetípusa – a zenének, építészetnek, szobrászatnak –, és ha ezt az archetípusot felfedezem egy házban – nem a népi építészet-ről beszélek, hanem egy egyszerű kemenceformára vagy egy tornácra gondolok –, és ezek visszaköszönnék az épületekben, akkor bennem is visszaköszön valami. És ezt érzik az emberek az Imre házaiban, az archetípusnak az újbóli megjelenését.”

„Az embernek ez a belső lendkereke, ami apáról fiúra meg anyáról gyerekére száll, ez egészen más sebességgel mozog, mint a politika meg a gazdaság. Tulajdonképpen a mi feladatunk az lenne itt, ahol együtt vagyunk, hogy ezt az első lendkereket jól hajtsuk, és a másodikkal csak annyira foglalkozunk, amennyire kell.”

Csernyus Lőrinc építész

*

4. „Ahogy a költő mondja: épít vagy ront, de nem henyél az ember. Ha nem tanul meg szépet alkotni, akkor bekeni a falat sárral, és betöri a buszmegálló ablakát, mert változtatni akar a világon. Ha nem tanítjuk meg építeni, akkor rontani fogja. És nem csak a világot rontja, hanem a saját életét is, mert nem részesül a teremtés, a szép alkotás örömeiben. És ezt szolgálja ez a kiállítás, ez a gyűlés, az egész fesztí-

Etnofon Zenei Társulás,
 Fonó Budai Zeneház
 (fotó: Csernyus Lőrinc)

tívál. Az ilyen együttlétek, az egymásnak való örvendés, az együtt alkotás a társadalmat, a nemzetet és az egyén egészségét szolgálják.”

Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató

*

5. „Ez egy olyan anyanyelv, amit nem lehet megtanulni egyik napról a másikra. Elvesztettük ezt a zenei anyanyelvet, és tulajdonképpen az ilyen rendezvényeken, fesztívalokon lehet újratanulni. A fiatal családok azért vannak itt, mert azt szeretnék, ha a gyermekeik már ezen nőnének fel.”

Bibza Gábor esperes, Kolozsvár

*

6. „Hogy Kolozsváron milyen dolog fellépni, hát azt nem lehet szavakban elmondani, azt hiszem. Egészen különleges lelki élmény.”

Sebestyén Márta énekesnő

*

7. „Az igazán jó épületek az emberhez szólnak. Nem szeretem az üvegpalatákat. Én sokkal jobban szeretem az olyan házakat, ahol melegség sugárzódik, emberi, ahogy mondják. Vagy, ahogy mondják még, organikus. Ha szeretet sugárzik abból az épületből, vagy közegből, akkor valahogy jobban megnyílik a zene. De hát ez mindenre igaz, azt hiszem. Azért nyil-

vánvaló, hogy van pozitív hatása egy szép, jó akusztikájú, emelkedett helynek.”

Dresch Mihály zenész, zeneszerző

*

8. „A dzsesszben használják azt a kifejezést, hogy »organikus improvizáció«: olyan módon alakítani az anyagot, ahogy – mondjuk – a természet vagy a szerves valóság alakítja magát.”

„Ez olyan – azt hiszem –, mint az épület: hogy a zenénkben is és a hangszereinkben is csak természetes alapanyagokból dolgozunk, de amit abból megpróbálunk elővarázsolni, arról azt gondoljuk, hogy fontos lehet a kor embere számára is. Az a gondolat is nagyon emberi, hogy hozzuk közel egymáshoz a művészt és a közönséget, hisz ezek a terek és a mi zenénk is a közösségi erőről szól. A zene évezredek óta – de hát a dzsessz is – a népzenei elemekből táplálkozott, és a legmodernebb irányzataiban is ott érzi az ember a régi korok üzenetét.”

Borbély Mihály zenész, zeneszerző

*

9. „Először is a barátság jut eszembe Imréről. Az a fajta érdeklődés, ami az értelmes, okos, sugárzó embereknek a tulajdonsága. Hogy mikor találkoztunk, talán zavaromban valamit dadogtam neki, és ahhoz odahajolt és fölkapta még a szótagekat is, s mondta, hogy ez őt érdekli. Végtelen jól esett, ahogy az előadásaimon – emlékszem – az első sorban ült, és jóízűen kacagott. Tehát a barátság, a szeretet jut először eszembe, aztán az, hogy – mikor egyetemista voltam – sokat eljártunk a Bercsényi Kollégiumba építész-beszédet hallgatni. Ott a '70-es évek végén, '80-as évek elején valami friss levegők fújtak. Valamit tudtak az építészek, amit a bölcsészek nem. És ezek a fiatal építészek Makovecz Imrét tűzték a zászlajukra.

Az ő házai olyan szobrok, amelyekbe bemenni valamiféle átlénygülés. Valamit magamra veszek, amitől több kell legyen. Megtanít ünnepelni, közösséget becsülni. Nagyon nagyot álmodott, és valószínűleg még sokáig kell, küzdjön az ország, hogy felnőjön az álmaihoz.”

Berecz András énekes, mesemondó

Berecz András, Csíkszereda
 (fotó: Csernyus Lőrinc)

Mécsvilág

Írta: Novák Ferenc

Uraim, barátaim, üljetek ismét az asztalomhoz...! Valamikor, 1985 telén, sokszor jöttünk össze, ültünk az asztalomhoz. Főztem nektek, szokásom szerint szeretettel, gondosan, mert szeretem a barátaimat, és akiket szeretek, azokat szívesen ültetem „legendás” képfestős asztalomhoz. S ha már eszünk-iszunk, akkor beszélgetünk is, ha jó a társaság, a finom étkekhez szellemi étlap is jár, amelyen van ez is, az is. Politika, művészet, munka, nők – mert mi, férfiak, elképesztők vagyunk, a hozzánk tartozó hölgyek társaságában is gátlástalanul a nőkről... Persze volt ilyenkor mókázás, tréfa is bőven, s véget nem érő történetek a közelebbi és távolabbi múltunkból.

Néha tizenötven-tizenhatan is összegyűltünk. Nem volt rossz társaság: Csoóri Sándor, Bodor Pál, Deák Tamás, Böjte József, Heleszta Sándor, Sütő András, Karikás Péter, Keserű Kati, Böszörményi Nagy György, Ablonczy László, Kallós Zoltán, Korniss Péter. A ma túlon túl is közkeletű kifejezéssel élve: volt közöttünk úgynevezett népi, urbánus, nemzeti gondolkodású, liberális is... A besorolás inkább a mai, fájdalmasan szétválasztó-szétválasztott gondolkodásunk türelmetlenségének felel meg. Csakhogy mi akkor vitatkoztunk ugyan, de sosem rajzoltunk fehér krétakeresztet egymás hátára...

Egy este, mint egy varázslat, köztünk termett Sebestyén Márta. S természetesen bekövetkezett a pillanat, amikor énekelt nekünk. Csodálatos melegségű hangja, szerelmes dalai, balladáit talán mást jelentettek Csoórinak, mást Helesztának, megint mást Bodornak, Sütőnek, Deák Tamásnak. A rögtönzött, gyönyörű kis koncert végén Tamás kezét csókolt Mártának, rám nézett, és – mintegy vitáinkra emlékeztetve – megszólalt:

– Uram, ez más! Ez valóban európai és minden mércével mérve: a legmagasabb művészet.

Boldog voltam, hogy ilyen meghitt közletről találkozhatott e csodával, amelynek helyéről az értékrendben évek óta vitatkoztunk. Tamás fölényes műveltsége valóban átfogta a világ kultúráját irodalomban, zenében, képzőművészetben egyaránt. Azt vallotta, amit Márai: az európai kultúra a gazdag városállamokban, városokban született, a néprajz tárgyához tartozó paraszti kultúra úgyszólván csak „felülről” veszi mintáit.

Ez a kis koncert fordulópont volt visszatérő vitáinkban.

A történetet azért meséltem el, hogy jelezzem: e sarkalatos – valójában tudományos – kérdésben vendégeim, barátaim véleménye – vélhetően más-más indíttatásuk szerint – különbözött. A mai, immár nyilvános vita, noha persze visszanyúlik korábbi előzményekhez is, egy kicsit innen is eredeztethető: nép, nemzet, provincializmus, kozmopolitizmus, a Magyarország- és azonosságtudat túlhangsúlyozása, elhallgatása, le- meg fölértékelése...

Innen szakadt ki sok elfajuló vita, haragvás.

Rémes, hogy nemzeti türelmetlenségünkben egyáltalán vitatkoztunk ezen, meg ótestamentumi átkokat szórunk egymásra. Rémes, hogy e feszültségből aztán másfajta, végletes kinyilatkoztatások, következtetések is gerjednek, melyek aztán újabb és újabb indulatokban és sértettségekben csapódnak ki. Régen – nem is olyan régen! – itt, az én asztalomnál e viták soha nem csaptak át viszályba, haragba. Utálom leírni a minősítést: mi, „urbánusok” és „népiesek” sokkal több kérdésben értettünk egyet, mint amennyiben nem.

Urbánusok? Népiesek? Micsoda ökörség!

Konrád György tehát, akit elszakíthatatlan szálak fűznek Berettyóújfaluhoz és környezetéhez, urbánus lenne, Csoóri Sándor pedig, aki a politikai változások egyik motorja volt, és a nagyvilágot járja előadásaiival, népi? Persze,

tudom, az urbánust és a népit más ismervek határozzák meg, de hát nem kétségbeejtő ez a – legjobbjainkat megosztó! – mesterséges besorolás?! Nem örület, hogy Illyés Gyulát, Nagy Lászlót „provinciálisnak” lehet nevezni Magyarországon? Szomorúságom leltárát hadd folytassam később!

Elmondom, hogy az említett kérdéskörben az akkori asztaltársaság miben értett föltétlenül egyet. Az alábbi megfogalmazás tőlem származik, megpróbálom viszonylag hitelesen idézni. Ez nem valamelyik közös nyilatkozatunk része. Ilyen nem volt.

Egyetértettünk abban, hogy a magyar kultúra egységes, teljes, a határokon átívelő szellemi vagyónunk megbonthatatlan, történelmi gyökerei is közösek. E században többször is megalázott nemzetünk méltósága számára fontos, hogy ezt tudatosítsuk. Értésére kell adnunk Európának – melynek felelőssége van a létrejött magyar sorsért –, hogy kultúránk a legértékesebb európai örökségek közé tartozik, és minden eszközzel, tehát politikai eszközökkel is meg kell védeni, miként minden szellemi kincset.

Egyetértettünk abban, hogy a kommunista rendszer hamis, voltaképpen nem is létező proletár internacionalizmusra hivatkozva nemzeti öncsonkítást kényszerít ránk, amikor elhallgatni és elhallgattatni, tiltani akarja a határon túli magyarság kultúrájának, értékeinek be- és felmutatását. Történelmi bűn büntetni a körülöttünk kisebbségben élő magyarság valóságos sorsának feltárását.

Egyetértettünk abban, hogy a magyar kultúra európai képződmény, melyet népünk saját arculatára igazított, s beleépítette régi idők távolról hozott öröksége erejét, szépségeit is. Nyugati, keleti és a velünk együtt élő népek kultúrájának gyönyörű ötvözete ez – ötvözet, de sajátosan magyar. E nélkül nincs nemzeti személyazonosságunk, nem létezne tehát nemzetünk sem. Ez nevezhető napjainkban magyar szellemi kincsnek.

Mindnyájan és közösen vállaltuk, hogy ki-ki a maga hatókörében és eszközeivel, szembefordulva tiltással, rosszállással, ezeket az alapelveinket érvényesíti, mintegy naponta hangsúlyozza, munkájával, műveivel a köztudatba belopja, a közgondolkodásban felerősíti. Megkísérli rádobbenteni az (akkori) politikai vezetést történelmi felelősségére. Közülünk elsősorban Csoóri Sanyi és Bodor Pali munkássága hatott oda (még ha későn is, a huszonegyedik órában), hogy a hivatalos álláspont e tárgykörben megváltozzék. Politikusaink első, végre az igazat föltárányilatkozatai hozzájárultak ahhoz, hogy a román diktátor persona non grata lett a nemzetközi közvélemény (és diplomácia) szemében, ami végül is a bukásához vezetett. Csoórin és Bodoron kívül azonban asztaltársaságunkban mindenki – és ez igen egyszerűen nyomon követhető, számon tartható – a maga módján és a maga munkásságával mindent elkövetett a közös, vállalt ügy érdekében. (Megjegyzem: mégsem szeretném, ha valaki félremagyarázná szavaimat; nem valami regényes összeesküvésről beszéllek, csak egy baráti asztaltársaságról...)

Aztán kikiáltottuk a köztársaságot. 1989. március 15-én együtt masíroztunk. 1990 tavaszán szabadon választottunk. Hurrá! A szellem kiszabadulhatott a palackból! Csakhogy, sajnos, sok-sok rossz kis manó is kiszabadult. S úgy tetszik, hogy mint holmi kis kórokozók, néhányunk agytekervényeibe is befúrták magukat. S 1991 tavaszán, az első évfordulón, bizony itt állok szomorúságom leltá-

rával... Asztalomhoz pedig hol a társaság egyik, hol a másik fele ül le.

Most pedig csak a magam nevében szólok. Régebbi egyetértéseink ellenére ma ismét időszzerű újrafogalmazni, tisztázni néhány kérdést. Jómagam Babits 1939-es szavaival értek egyet: „A magyar kultúra nem a néprajz tárgya, noha mindig a népi lélekből szívta legbensőbb erőit. A palánta nem azonos a forrással, amely táplálta és megóvta a kiszikkadástól. A magyar kultúra Szent István-i képződmény, mint maga az egész magyarság. Sokszínű, tág és tárt, hatásokat és benyomásokat magába olvasztó...”.

Azt vallom tehát: igaz, a nép átveszi a magas kultúra értékeit, de kemény szükségyszerűséggel használja és csiszolja azokat. Ízlését nemzedékek sora igazítja, javítja. A felülről átvett kultúra „odalent” zárt, öntörvényűen működő közösség minőségi szűrőjén megy át.

A legnagyobb alkotók is – a városi, polgári alkotóerő gyöngébb pillanataiban, avagy a nagy stílusváltások korában – vissza-visszasietnek a tiszta forráshoz, hogy szűrt vizéből merítsenek erőt, tudást új korszakok megteremtéséhez. Senki sem vonhatja kétségbe azoknak a műveknek a létjogosultságát, amelyek a paraszti kultúrából tanulták anyanyelvüket. Szomorú, ha a tiszta forrásból merítőt bárki is provinciálisnak, parlaginak nevezi. Netán kirekesztené tehát Európából Bartókot, Kodályt? Illyés Gyulát vagy Németh Lászlót? Miközben mások – éppily eszelősen – József Attilán fintorognak? Avagy Radnóti nevét törölnék?

E beteg állapotban (hipochondriában?) aztán ne csodálkozzék az egyik fél, s meg se sértődjék, ha a „népiesnek” beskatulyázottak közül bárki, akit még az európaiságból is kirekesztenének, dühében a másiktól a magyarságát is megvonná, megtagadná. Mire robban válaszvád-ként a „parlagi”, a „bugris”. Szörnyű és méltatlan ez a vita.

Mindünknek tudni kell, hogy amit ma magyarságnak nevezhetünk, az éppoly kevert nép, amiképpen ötvözet a kultúránk. De hát attól még ugyanazt az egy nyelvet – gyönyörű nyelvet – beszéljük, és sokgyökerű szellemi kincsünk is egy, egy és csudálatos. Közbevetőleg: gondoljunk Szent István közel évezredes intelmeire is az idegenek befogadásáról, ami törhetetlenné teszi azt, ami egyébként törékeny!

Ennek a mi népünknek, kultúránknak fantasztikus öszszetartó ereje lehet – van! –, másként meg sem érthető a történelmünk. Megszálló birodalmak, bennünket megszálló birodalmak tűntek el, bomlottak, estek szét, s mi, ha kevesen is, túléljük, túléljük őket. (Jut eszembe: tiszteltem Herdert!)

Barátaim! Uraim!

Abba kellene hagyni ezt a méltatlan vitát, a bántást is, meg a sértettséget is. Erkölcsi tartásunk, a humánus, amelynek anyanyelve a nemzeti érzés, határozza meg egymáshoz való viszonyunkat! A magyar sors mindannyiunk sorsa. Nem engedhetjük, hogy a kezünkben morzsolódjék szét. Ez a mi nemzedékünk történelmi felelőssége.

Idén, Krisztus urunk halálának évfordulóján, Martonvásár mellett leöltek nekem – nekünk? – egy bárányt. A születésnapomra. Nyitott ajtóval, tárt karral várlak benneteket kékfestővel terített asztalomhoz, hogy bemutassam nektek a bárányáldozatot.

Megjelent: Magyar Nemzet, 1991. április 27.

[In: Novák Ferenc Táta: Tánc, élet, varázslat. Gondolatok, küzdelmek.

Hagyományok Háza, Budapest, 2016. 194-198. oldal]

Nem kell a zöldinges Kocsis lánya

A faluban nem tudták még elképzelni se, hogy lehet még tarka ingben is járni. Mindenkin kékítős fehér ing volt, fiatal, öreg, nincs kivétel. Ez szent, ezt így kell, így hagyták ránk az őseink. Nálunk van az apám barátja diskurálgatni. Szeretem hallgatni.

Kicsi Józsi Pistának hívták, megjárták az orosz fogságot apámmal, négy évig voltak Szibériában. Jó nagyokat tudott dumálni:

- Te, Márton! Mikor összetalálkoztunk, mint két szerelmes, úgy tudtunk egymásnak örülni. Hát, mentünk az úton valami német fiúval - vagy sváb-szász, tudja az áldás -, azok mutattak egy fára, ők nem tudták kiolvasni, rá volt írva: Kocsis Márton. Nekem nem volt nyugtam, minden alakulatnál összejártam, hogy megkeresselek. Nem felejttem, hogy haltak meg mellettünk a foglyok. Amelyik jó húsban volt, csak úgy hulltak el mellőlünk, mint a legyek. Műnk, mint két száraz csontváz megmaradtunk, de ezt mind végignézni iszonyú volt. Arra emlékszel, szorosan egymás mellett mentünk át a hídon, mire átértünk, a híd felrobbant? Ha már egyszer hazaségített a jó Isten, én minden vasárnap elmegyek a templomba. Te, Márton, te is így kéne, hogy tegyél! - mondta apámnak, aki szívesebben elment a kocsmába.

Egy pohár pálinka mellett szivaroztak, diskurálgattak.

- Te, mi az a kockás, zöld, idegen anyag?

Anyám inget varr apámnak.

- Inget? - csodálkozik Pista báty'.

- Tá' csak nem kacagtatod magad, Márton testvér, hogy ezt felveszed? Te megbolondultál? Te, inkább járnék csurdén! Mi a fogságból hazajöttünk, mi meg kéne erősítsük az őseink fogadalmát! Te, te! Le fogom tépni rólad! Ez hoz szégyent a fehéringes falura, megbánod. Nahát, ezt a nagy szégyent! Az őseink ránk hagyták a fehér inget, ezt kell vinni! Ha megszegjük, csapás éri a falut.

- Tudod, én városszolga vagyok - mondta apám.

Pista báty':

- Hí, a kutya mindenedet, hát ipeg azért járj fehér ingbe', mert ott lógsz egész nap a piacon, ne szürkítsd bé magad!
- Ezt a zöld ingnek valót a hivatalban ajándékozta nekem egy úr.

Az ing elkészült, apám fel is vette.

- Na, ez könnyű - mondta apám, és hozzátette: - Ezt nem kell szapulni, sulykolni.

Apám nézegeti magát a tükörben, még be is pödörítette a bajuszát is. Közben Pista báty' egyet mond:

- Te, tedd el, vidd el, dugd el! Olyan vagy, mint a darázs a mézben.

A két kezével megfogta a fejét, eljajgatta magát. Pista báty' köszönés nélkül elment.

Apámon az ing két napig volt, elnevezték zöldinges Kocsisnak. Apám hazajött, mérgében letépte magáról az inget, kivett a nagyládából egy fehér inget, ezt mondta:

- Jól mondta Pista: ezt ne vedd fel, dugd el, ez olyan, mint a darázs a mézben..

Kocsis Rózsi
(1996. február 1.)

Közreadja:

Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

Elhunyt Albert Gábor író

2017. december 8-án, 88 éves korában hazatért Teremtő Urához Albert Gábor – tudatta velem az újszientendő első napjaiban a szomorú hírt a gyászjelentés. Sarkában, vigaszul a diadalmas mottó: „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam.” (2Tim 4, 7-8)

Majd az elhunyt legfontosabb címei: Kosuth-, Magyar Örökség és Berzsenyi-díjas író, Budakeszi díszpolgára, „A Haza Embere”, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

Szíven ütött a hír. Régi, kölcsönös szeretetkapcsolat fűzött össze bennünket, „bukovinai családtagom”-nak nevezett engem. Szememet könny futotta el, felidéztem a legutóbbi találkozásunk emlékét. Csak néhány hete történt, október utolsó napján, hogy a Pesti Vigadó folyosóján mellé ültem. A telefonjával bajlódott. Miatán közösen sikeresen felhívtuk az unokáját, egy kicsit beszélgettünk. Megajándékoztam a legutóbbi könyvemmel.

– November 8-án viszonzom, jöjjön el a könyvbemutatómra!

A meghívót is elküldte. Megigérttem, de sajnos, nem tudtam elmenni.

*

Albert Gábor 1929. október 30-án született Egyházasharasztiiban, elemi iskoláit Sámmodon, majd Sellyén, középiskolai tanulmányait a községi Hunyadi Mátyás Katonai Nevelőintézetben és a pécsi gróf Széchenyi István Állami Gimnáziumban végezte.

Érettségi után az ELTE bölcsészkarán tanult tovább, de járt a pécsi Pedagógiai Főiskolára, a budapesti Református Teológiai Akadémiára és a pécsi Jogtudományi Egyetemre is. Végül is az ELTE-n szerzett magyar nyelv- és irodalomtanári, valamint könyvtárosi képesítést.

1954-től 1964-ig az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott, ez idő alatt jelent meg D. Szemző Piroskával és Vizkelety

Andrással közös szerkesztésében a Schiller Magyarországon című bibliográfiai kötet.

Első, nyomtatásban megjelent munkáját Németh László Galileijéről írta 1955-ben.

Első élményeit, tájszavait az Ormánságból, szülőhelyéről hozta, latinus műveltségéből fakadóan gyakran idézett klasszikus és antik szerzőket. 1964-től az akkor alakuló MTA Zenetudományi Intézet munkatársaként az intézet könyvtári és dokumentációs osztályát vezette harminc éven át.

A hatvanas években rendszeresen publikált tanulmányt, kritikát és főleg novellákat pécsi és budapesti folyóiratokban. Első szépirodalmi munkáit, novelláit 1966-ban adta ki *Albérleti szobák* címen a Szépirodalmi Könyvkiadó. Albert Gábor az irodalom csaknem minden műfajában figyelemre méltót alkotott, „írt cselekményes novellát, jelképes kisregényt, sűrű szövésszerű tudatregényt és fölfedező erejű szociográfiát” is.

Érdeklődése kiterjedt a magyar múlt nagy fordulataira, az Árpádok korára, az 1848-as szabadságharc utóéletére, de a trianoni békediktátum következményeire is. Nemzedékének történelmi élménye, az 1956-os forradalom, számára is meghatározó jelentőségű volt. Tanulmányaiban a magyar esszé legjobb hagyományait folytatva, korának társadalmi kérdéseire, a magyar sorskérdésekre kereste a választ.

Emelt fővel című, 1983-ban megjelent ismeretterjesztő műve több éves könyvtári kutatásnak és terepmunkának az eredménye. Ebben a művében a magyar szociográfiai irodalom klasszikusainak, Németh Lászlónak, Illyés Gyulának, Kós Károlynak a szellemében a XX. századi magyar történelem legfontosabb, a nemzet életét meghatározó kérdéseit vette számba. Közlebből a második világháború poklait megjárta, s immár a „szocializmus dicső útján” botladozó, együttélésre ítélt népcsoportok, a ha-

zai svábság, a felvidékről elűzött magyarok, a bukovinai székelyek és a moldvai csángók sorsát tárja az olvasók elé.

Nekünk, bukovinai székelyeknek ez a könyv szinte valami „történelmi elégtétel” erejével hatott. Az „Emelt fővel” jelmondatunkká vált, amelyet népcsoportunk ünnepi megemlékezésein zászlónkra tűzünk. Gáspár Simon Antal istenszegísi születésű székely népművészünk szavait az író könyve „homlokára” emelte, biztatást, önbecsülést adott, minket is és más letiportakat is fel-emelt: „Sok rosszat híreszteltek rólunk azok, akik ellenségnek nezttek münköt. De üdövel bébizonyítjuk, hogy ezek rágalmak vótak, s akkor mű is felemelt fővel járhatunk, és mindenki láthatja, hogy hű gyermekei vagyunk a drága magyar hazának.”.

Albert Gábornak az 1986-os írószövetségi közgyűlésen elmondott, a kádári diktatúrát bíráló beszéde miatt egy ideig nem jelenhettek meg könyvei. 1989-ben Tökécski Lászlóval közösen megszervezte a Magyar Protestáns Közművelődési Egyesületet, amelynek elnöksége mellett titkári teendőit is ellátta, 1991-ben az Új Magyarország című napilap alapító főszerkesztője lett, 1989 és 1994 között pedig a Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa kuratóriumának elnöke volt.

Főszerkesztője volt az Új Magyar Híreknek és a Magyarok Világlapjának is, 1989-től a Magyar Írószövetség választmányának, majd elnökségének tagja, ahogy a Százak Tanácsa, az MMA társadalmi szervezete is tagjai közé választotta. 2010-től a Magyar Írószövetség örökös tagja, 2011-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja lett.

Munkásságát József Attila-díjjal, Péterfy Vilmos-díjjal, Arany János-díjjal, a Magyar Érdemrend lovag-, majd tiszti keresztjével ismerték el, 2015-ben Kossuth-díjat kapott, 2017-ben pedig Berzsenyi Dániel-díjjal és Magyar Örökség díjjal tüntették ki.

Albert Gábor író koporsóját 2018. január 4-én mintegy kétszázan, családtagjai, rokonai, barátai, pályatársai és tisztelői kísérték utolsó útjára. Nyugodjék békében!

*

Legfontosabb művei: Az istentagadó (négy kisregény, 1969.); Kagylóhéjban (regény, 1974.); Útvesztők verőfényben (novellák, 1979.); Királyok könyve (történelmi regény, 1980.); Egy lakodalom végelszámolása (novellák, 1983.); Hol vannak azok az oszlopok? (regény, 1983.) (Az MMA közléseinek felhasználásával.)

Kóka Rozália,
az MMA levelező tagja

35 ÉVES A MARTENICA – KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves vendégeink, szeretett barátaink, kedves fiatalok!

Jó estét kívánok. Szeretettel és tisztelettel köszöntöm mindannyiukat, minden jelenlétét, de mindenekelőtt és elsősorban kedves díszvendégeinket, Büdy Gézáné Zafirova Lilit, Szilvássy Istvánt, Kaja Ivanovát és Hriszto Ivanovot, a Martenica jeles koreográfusait, továbbá az est kiemelt közreműködőit, Roza Bancseva népdalénekest, a Rila zenekart Alekszej Leszicski vezetésével és vendégművészüket, Orczy Gézát.

Évfordulóra, örömteli ünnepre gyűltünk egybe, hogy gratuláljunk a harmincöt éves táncegyüttesnek és további sok sikert kívánjunk a Martenica minden egykori, jelenlegi és jövőző tagjának.

„Köszönteni jöttem a Martenicát, nem dicsérni...” A harmincöt esztendő múlt ítélőszéke előtt az igazat, csakis az igazat akarom megvallani Önöknek.

Hosszan regélhetnék a *Kisebbségéért* magyar állami díjjal kitüntetett együttes sikereiről, amelyek pályafutásukat kísérték a hajdani, Ki mit tud?-os országos vetélkedőtől a magyar, bolgár és külföldi fesztiválokon át. Megérdemelnék, de eredményeiknek ők is tudatában vannak, ne raboljuk hát ezzel az időt! Mert a Martenica nem csak egy a hagyományőrző nemzetiségi táncegyüttesek közül, hanem sokkal több annál: a hazai bolgár közösség utóbbi harmincöt éves történelme tükröződik tevékenységükben, ami e közösség történetének szerves részét képezi. Azért is merem ezt állítani, mert a rendszerváltás hajnalán, az örvénylő társadalmi változások közepette a bolgár és általában a kisebbségi-nemzetiségi lét sorsfordító folyamatainak nemcsak szemtanúja, hanem meghatározó alakítója is lehettem. 1989-90-től a korábbi bolgár-magyar kapcsolatok minden téren szétzilálódtak. Megszűnt az a szoros intézményi kapcsolat a bolgár egyesület és az óhaza között, amelynek révén az akkori állami, társadalmi és pártszervek támogatásával a bolgár hivatalos ünnepek alkalmából bolgár népi együttesek látogattak Budapestre. Sőt, megszűnt egy sor szocialista ünnep, és a régi-újakat ültük meg egyre gyakrabban, amelyeken a Martenica egyre inkább főszerepet kapott. Az együttes mint egész, és egyes tagjai külön-külön is tevélegyes részt vállaltak a megújuló bolgár nemzetiségi létben. Nagy Timea bábáskodott például a bolgár fiatalok táncegyüttesének, a Jantának a megszületésénél, Raffay Raymond pedig nyomdászai képességeit és kapcsolatait kamatoztatta a Haemus folyóirat arculatának kialakításánál. Segítségükkel alapítványokat hoztunk létre a bolgár kultúra támogatására, és a martenicások segítettek a bolgár nemzetiségi önkormányzatok megalakulásánál is. Köszönet illeti ezért őket.

Nem véletlen hát, hogy a mai ünnep a magyar humán minisztériumén kívül összesen tíz helyi bolgár nemzetiségi önkormányzat támogatását élvezzi, az élen a Bolgár Országos Önkormányzattal. A

Martenica 35 – fotó: Varga Zoltán (www.dalarmphoto.hu)

hazai bolgár közösség a Jantra, a Roszica és a Zornica mellett a Martenicát is joggal érezheti a sajátjának, mert ez az együttes szerte Európában képviselte és képviseli magas szintű, hivatásosokat megszegyenítő táncművészetével a bolgár népi kultúrát és népművészetet. De bizvást állíthatom, hogy a Martenica nem csak a bolgár kultúra közvetítője, népszerűsítője, a hazai bolgár közösség örömforrása és büszkesége, hanem olyan eredményeket is felmutatott létezésének harmincöt éve folyamán, amelyek a szélesebb magyar társadalom számára is értékesek. Meggyőződéssel beszélhetek a barátságról, a segítőkészségről, a szolidaritásról, a hagyománytiszteletről és a tiszteletéről, melyekből példát mutatnak. Ők nem akarják „eltörölni a múltat”, hanem ápolják és emlékeznek rá. Megbecsülik és szeretik azokat, akik útnak indították őket, jelesül Lilit, Szilvát, Kaját, Hrisztót és másokat. Korunkban egyre ritkább az ilyen gondolkodásmód és viselkedés, ezért kivételes öröm számomra, hogy ilyen emberek ismerőse és barátja lehetek.

Végezetül még néhány gondolat. 1979-ben a Bolgár Tudományos Akadémia Szociológiai Intézete folyóiratában, a *Szociológiai problémák*-ben jelent meg Marko Szemov, a kitűnő bolgár író és szociálpszichológus élvezetes esszéje *Horo*, azaz *Körtánc* címmel, amelyben szűkebb szülőföldje, Trojan környékének körtáncokkal kapcsolatos szokásait írta le. Az akkori idősebb, hervenven túli nemzedék tagjait faggatta arról, hogy mit jelentett számukra a horo. A válaszok rövidke és egyöntetűek voltak: mindent, mindent. Igen, a hajdani, hagyományos vidéki, falusi élet minden öröme ebben a közös körtáncban csúcsonodott ki: együtt volt benne az öröm, a fiatalság túlcserélő, pazar energiája, a viruló szépség és egészség, az összefogás, a barátság, a szerelem, és a család összetartó ereje. Ha most én interjúvolnám meg az együttes idősebb és ifjabb tagjait, aligha állítanák egyöntetűen, hogy életükben a Martenica, a tánc jelent mindent, de azt biztosan, hogy a barátság, a szeretet, a jókedv, az egészség és az öröm kimeríthetetlen, buzgón feltörő forrása. És ez már majdnem minden, de mindenképpen olyan valami, amiért élni érdemes.

Tavasszal, mikor már nyílnak a hóvirágok, a bolgár emberek rokonaiknak, barátaiknak, kollégáiknak martenicát, piciny piros és fehér selyem- vagy gyapjúszálból készült kitzőt küldenek egészséget és boldogságot kívánva. Kívánjunk most mi Deli Leventének, az alapítónak és vezetőnek, meg a Martenica együttes egészének jó erőt és egészséget, hogy még hosszú éveken át szerezzenek maguknak és nekünk, tisztelőiknek, újabb és újabb örömet művészetükkel!

Éljen a művészet! Éljenek művelői! Éljen a szeretet! Boldog ünnepet!

Doncsev Tosó

Nemzetiségi táncvezető tanfolyam felnőtt néptáncosoknak

A Táncház Egyesület tanfolyamát 2018. március 24-én, április 7-én és április 28-án egész nap tartjuk a Bolgár Művelődési Házban (1097 Budapest, Vágóhid utca 62.). A sorozat foglalkozásaira neves szakembereket kérünk fel, szerkesztő és házigazda Nagy Timea. Részvételi díj 18.000,- Ft, jelentkezési és befizetési határidő: 2018. március 2. Részletes információ megtalálható a www.tanchaz.hu oldalon.

Martenica 35 – fotó: Várady Levente (www.lumidance.com)

Martenica 35 – fotó: Varga Zoltán (www.dalarnphoto.hu)

Martenica 35 – fotó: Varga Zoltán (www.dalarnphoto.hu)

Martenica 35 – fotó: Várady Levente (www.lumidance.com)

A Martenica együttes jubileumi estje

Marczibányi téri Művelődési Központ, 2017. október 22.

Harmincöt év telt el alapításunk óta, ez idő alatt rengeteg élménnyel, tudással, ismeretséggel és barátsággal lettünk gazdagabbak. Jubileumi műsorunk alkalmával szerettük volna mindazt az örömet bemutatni, amit számunkra a bolgár kultúra, a bolgár táncok és az a közösség jelent, amelyet életre hívtunk és amely körbevesz minket.

A felkészülést már tavasszal megkezdtük, mert jubileumi évünket egy nyár eleji bulgáriai turnéval indítottuk. Ezután sem tartottunk pihenőt, rengeteget gyakoroltuk a műsorba beválasztott táncokat, a régi táncosokat is össze kellett gyűjtenünk, és természetesen velük külön is foglalkoztunk. Szeptemberben, az előadáshoz közeledvén sokasodtak a feladatok, a színpadi műsor mellett rengeteg szervezési kérdést kellett megoldanunk. A ruhatár szállítása, a helyszín, technika, díszlet biztosítása, bolgár és magyar vendégművészeink meghívása, utaztatása, a szállás-ellátás megszervezése és a műsor előtt az összes résztvevő étkeztetése, az ajándékok megalkotása, a konferálás szövege, kapcsolattartás a tv-stábnal és a fotóssal, a nyomdai munkák és jegyárúsítás gondja mind-mind ránk hárult. A feladatokat lelkes tagjaink szabadidejükben látták el, önkéntes alapon.

Október 20-án, pénteken reggel a repülőtéren vártuk Szófiából érkező zenészeinket, koreográfusainkat, késő délutánra pedig megérkezett két autó is a Rila Hotel elé, egy Szófiából, egy pedig Petricsből. Pénteken és szombaton kora délutántól egészen estig próbáltuk a műsort zenészeinkkel, énekesseinkkel, miközben gondoskodtunk ellátásukról is. Péntek este szűk körben, bulgáriai vendégeinkkel és régi táncosainkkal együtt ünnepeltük magunkat és születésnaposainkat.

Vasárnap már 13 órától kezdtük a készülődést a helyszínen, hogy estére minden a helyére kerüljön. A szervezett és összehangolt munka végül meghozta gyümölcsét: nem sokkal 19 óra után elkezdődött a műsor. Legszebb viseleteinket és koreográfiáinkat mutattuk be sok régi táncos közreműködésével. A zenekari kíséretet Szófiából érkezett alkalmi zenekarunk biztosította Alekszej Leszicski vezetésével és a Filip Kutev Állami Népi Együttes zenekarának zenészeivel, élükön Ivan Pejcssevel, kiegészülve természetesen Roza Bancseva énekesnővel és a Vándor Vokál Énekegyüttessel. Orczy Géza barátunk az egész estét végigdobolta tapánjával, a pirini koreográfia zenéjébe pedig Petrics környéki töröksíposok álltak be, csodálatos hangzást adva a muzsikának. Az utolsó, sop táncunkban láthatták a nézők a legtöbb régi táncosunkat, amelyhez a talpalávalót korábbi kísérezzenekarunk, a Rila húzta. A műsorban feltűnt két olyan fontos személy, akik közreműködtek az együttesünk alapításában: Liliana Zafirova

Martenica 35 – fotó: Várady Levente (www.lumidance.com)

és Szilvássy István, de természetesen meghívást kapott Lili néni csoportja is, a Zornica Hagyományőrző Együttes.

A köszöntések után pirini zenész barátaink vezetésével elindult egy hosszú horo a földszinti kamaraterembe, ahol kezdetét vette a hajnal kettőig tartó mulatság. Amíg a töröksíposok zenéltek, átszerelték a hangosítást, hogy a többi zenekar is szóhoz juthasson. A Rilát a Martenica zenekar követte, Angelidisz Vaszilis, kiváló zenész és egyben régi „martenicás” meglepetés-vendégünkkel, majd szófiai barátaink, Roza Bancsevával kiegészülve. Óriási hangulatban táncoltuk és énekeltük végig a mulatságot kézen fogva barátainkkal, vendégeinkkel.

A műsor után közvetlenül és az azóta eltelt közel egy hónapban csak pozitív visszajelzéseket kaptunk. A szép táncokon és zenén kívül dicsérték az igazán kellemes, bensőséges légkört, a szervezethez, a mulatság kiváló hangulatát. Amit még legtöbben kiemeltek, az az, amit a Martenica együttes alapítása óta képvisel: a szívből jövő szeretetet, mellyel a bolgár táncokhoz, zenéhez és a magyarországi bolgársághoz viszonyulunk.

Hálásak vagyunk támogatóinknak, hogy lehetővé tették jubileumi estünk megszervezését és a harmincöt év méltó megünneplését!

Külön köszönet azoknak a bolgár kisebbségi önkormányzatoknak, akik baráti szeretettel fordultak felénk: Budapest Belváros-Lipótváros, V. kerületi Bolgár Önkormányzat; Szigetszentmiklós Város Bolgár Nemzetiségi Önkormányzata – Szigetszentmiklós Város Önkormányzata; Budapest Főváros II. kerületi Bolgár Önkormányzat; Bolgár Országos Önkormányzat; Fővárosi Bolgár Önkormányzat; Józsefvárosi Bolgár Önkormányzat; Terézvárosi Bolgár Önkormányzat; Budapest I. kerületi Bolgár Önkormányzat; Kispesti Bolgár Nemzetiségi Önkormányzat; Dunaharaszti Bolgár Nemzetiségi Önkormányzat.

Az est további támogatója: Emberi Erőforrás Minisztérium, Emberi Erőforrás Támogatáskezelő.

Nagy Timea

FÁBIÁN GYULA ANDRÁS VERSEI

MIHÁLY EMLÉKE

*Párizs is behívta, ősz hajjal kínálta,
bár a minap még Indiában látták festeni,
a csörgőt valamikor Szegeden rázta, remélve
nem hiába, s később sem tudta elfelejteni.*

*Az idő csak múlt, egykedvű, galoppban,
nem vétkezett, csak játszott, és a nyárnak
munkával örült nagyon, egyre jobban,
s bölcsen, mint akit már valahova várnak.*

*Talán egy buszmegállóban megtalálod,
kezedben mappa, állvány és ecset.
Talpa alatt tarka kapukon által,*

*rohannak harsogó, végzetes vizek.
Képeiről csonka repülők és morzsalékká
lőtt tankok örökre intenek...*

GINA ÉS DÉDI

*Villanás ez itt a harangon
vagy kín csupán?
Remény a gyertyafény ma még,
s úr a sötétben?*

*Vajon hogy élünk így tovább,
hogy a tengerből olajfejű,
bamba szörnyeteg mered a partra,
amelyen guggolunk?*

*Mikor ostobaság és sötét gondolat
nem egy, és e vágyölő világ,
melyen Petőfi „titkos férge foga” rág,
takarja el a csillagokat?*

*

*És ekkor gyerekhang sír fel
a csendből. Harangból születés fakad.
Jó anyánk szépen átfogja a vállunk,
S az összes gyermekének új*

gyertyalángot ad!

ŐSTÖRTÉNET

*Már szél borzol felhőt és vizet,
az este is tüzet rakott az égen,
halványkék távoli partok fölött,
mint régen.*

*Sok ezer éve vár sem állt ott,
a Vénusz és a Hold sem színes
lámpa volt, a Dínók két lábukra álltak,
s nevettek.*

*Ős-sóhaj, sámános hang ha bűgött,
a halak meg sem riadtak tőle,
Mikor egy kíváncsi római legény
leült egy kőre.*

*

*Lettek azután városok, kocsik, hajók.
Lámpások pislogtak a kikötőre,
vajúdást, nyomort és vágyat
villanók...*

*A tornyok imbolyogni kezdtek,
tálra kerültek rákok, polipok, halak.
Kocsmákban részeg tengerész dalolt
a nőre,*

*s mikor a költő, a király, s a katona
a kuplerájba kart-karba öltve, úgy haladt,
a Dínók csöndben kihaltak – ennyi volt.*

Egyelőre.

A FÜRDŐZŐ HÖLGY

Éhes kutya vonít valahol
gazdátlan, kis utcák során.
Az apartmanok fénylapjai
rázuhannak a szürkülő öbölre
lassan esteledik.

S lassan nem tudjuk mi sem,
kik vagyunk, s hová megyünk.
Asszony, ölre vont gyermeked
óvd az elektronikus vihartól,
mely vad kiméraként

szemből közeleg, szeretteid
és a hömpölygő embertömeg
arctalan arcai felől. Hullám és
fényzsivajban napfogyatkozás lesz,
bár boldog az ember.

Tűzijátékos, híg nevetéssel,
elvetve Szépet, fogyasztva árad,
és csak árad az élet.
Szavak szétesnek lenni igaznak, öröknek,
farkasfogakat vet csak elénk

a tenger remény.
Bár még erős az ember, a valódi
jó lovagok kihaltak belőle.
A rap-et nem szeretik,
s páncélos kezük sem

segíti már azt a gyönyörű
hölgyet a strandon, ki egy színes
műanyag dobozba nevetgél,
amíg zord csecsemője
a semmibe kimászik...

TAVASZ A VÉRMEZŐN

Már megint elfeküdtem egy padon
mint régen nagykamasz koromban,
boldog vasútállomásokon.

A napfényt langymeleg, jó szelek
görgetik lassan, élvezeg.
De az emlékműnél a lehullott

fejek komor fensége felremeg.
Beballagott a halál
a bogárzümögésbe,

s halkan eltávozott megint.
Az eltévedett visszatalál hamar
e felzsongó, idéző, gyöngye tavaszba

Vérszínű köpenyét a tegnap elveti.
A fák körül derengő glória támad,
a koldus kenyerét szegi...

Ágakon levél sem remeg, zöldjük
beoltja üres lelkemet. Megérkezett
egy régóta várt válasz a Szóra,

még egy szóra...

IMA A VIZEN

Madárkoncert a tűztövisben
Az Úr rálépett a folyóra
Fenyőárményék, ködlete völgyben
fantomsereg

Sátánkacajban csöndfolt
Angyaltollakat keres e raj
mert volt

Az Úr jó szóval lepje meg
a tűztövis minden madarát
s az embert magát

Vad vizek fölött Illés-szekér
Szeress át a túlpartra szépen
Arra kérünk te meztelen

álarcos képű zord jelen
Kísérjék minden madarak
a folyón túl is az Urat!

Baranya megyei sokácok és bosnyákok

Baranyai horvát népviseletek • Dráva menti sokácok • Tanac Kulturális Egyesület, Pécs, 2017.

Sokác menyasszony édesanyjával (fotó: Körtvélyesi László) • Alsószentmártoni sokác anya gyermekeivel (archív)

A két legnépesebb Baranya megyei horvát népcsoport, a sokácok és bosnyákok elődei jelenlegi lakhelyükre, a háborús események következtében kifosztott és elnéptelenedett, korábban magyarok által lakott településekre tömegesen, ferences papok vezetésével, több hullámban érkeztek Kelet-Szlavóniából és Bosznia középső és északi részéből a 17. század második felében, valamint a 18. század elején. Ezzel magyarázható, hogy a helységnevek magyar és horvát elnevezése azonos, pontosabban a korábbi magyar településneveket az új lakók, saját horvát nyelvjárási, kiejtési szabályaikhoz igazítva használták. Földrajzi tekintetben e települések a Mohácsot Péccsel összekötő út két oldalán helyezkednek el. A sokácok, ahogy említettük, Szlavónia keleti feléből és Bosznia középső részéből érkezve telepedtek le az alábbi, a múlt század közepéig többségi illetve nagyobb számú sokác-horvátok által is lakott településekre: Lothárd (Lotar), Birján (Birjan), Belvárdgyula (Belvar), Töttös (Titoš), Kásád (Kašad), Alsószentmárton (Semartin), Nagykozár (Kozar), Magyarsarlós (Šoroš), Kátoly (Katolj), Olasz (Olas), Maráza (Maraza), Márok (Marok), Monyorórd (Minjorod), Versend (Vršenda), Lánycsók (Lančug) és Mohács (Mohač/Muvač) város.

Ezeknek a sokác helységeknek a tömbje azután délebbre, a Drávaszögben, a jelenlegi Horvát Köztársaság területén folytatódott a

következő településekkel: Dályok (Duboševica), Izsép (Topolje), Hercegmárok (Gajić), Darázs (Draž), Kiskőszeg (Batina), Nagy-bodoja (Podolje), Hercegszöllős (Kneževi Vinogradi), Baranyavár (Branjin Vrh), Benge (Šumarina), Lőcs (Luč), Petárda (Baranjsko Petrovo Selo) és Torjanc (Torjanci).

A horvátországi szakirodalom a Duna, a Dráva és a magyar országhatár övezte térségben, vagyis a Drávaszögben élő sokácokat két csoportba sorolja: Duna és Dráva menti sokácokra. Ahogyan az elnevezésekből is kikövetkeztethető, a Duna mentiek a Duna közelében lévő településeken lakó sokácok, a Dráva mentiek pedig a Dráva folyó melletti településeken élők. A Duna menti sokácokhoz tartoznak az alábbi horvátországi települések: Dályok (Duboševica), Darázs (Draž), Hercegmárok (Gajić) és Izsép (Topolje), a Dráva mentiekhez pedig Petárda (Baranjsko Petrovo Selo), Baranyavár (Branjin Vrh), Benge (Šumarina), Lőcs (Luč) és Torjanc (Torjanci). Ez utóbbi csoporthoz tartoznak történeti, viseleti és nyelvjárási sajátosságaik alapján a Magyarországhoz tartozó baranyai részen lévő (egykori) sokác települések: Alsószentmárton (Semartin), Kásád (Kašad) és Beremend (Breme). Egy 19. századi feljegyzés szerint a környékbeliek Kásád falu lakóit kásásoknak illetve podravinciknek nevezték.

Itt jegyezzük meg, hogy napjainkban a felsorolt helységek, valamint a Bács-Kiskun megyei Hercegszántó mellett a sokác horvát népcsoporthoz tartozó települések találhatóak Szlavóniában (Hor-

A sorozat 2016-ban megjelent első kötetét (Baranyai horvát népviseletek – Bosnyákok) a folkMAGazin 2016/4. számában ismertettük.

Didak Mito dudás a legényekkel (archív)

vátországi), Boszniában, Nyugat-Szerémségben, Bánátban és Bácskában (Szerbia) is. A bosnyákok Észak-Boszniából az alábbi kilenc Baranya megyei helységben telepedtek le: Szalánta (Salanta), Né-

meti (Njemet), Pogány (Pogan), Szökéd (Sukid), Áta (Ata), Szőke (Suka), Pécsudvard (Udvar), Kökény (Kukinj) és Szemely (Semelj). A felsorolt kisebb helységeken túl történetük Pécssett és Szigetváron is nyomon követhető egészen a 20. század első feléig. Ezek a közösségek a polgárosodás erősebb hatása miatt azonban korábban asszimilálódtak falusi társaiknál.

A magukat bosnyákoknak valló horvát etnikai csoport bosnyák elnevezése valójában korábbi tartózkodási helyükre, vagyis Bosznia-ára utal. Semmiképpen nem szabad őket összetéveszteni, legkevésbé pedig azonosítani a mai Boszniában és Hercegovinában élő, magukat bosnyáknak való muzulmán vallású néppel, annál is inkább, mert a Baranyában élő bosnyákok horvát identitással rendelkező katolikus vallásúak voltak és maradtak ideérkezésük előtt és után is, sőt, szülőföldjük elhagyásának alapvető oka az erőszakos iszlamizáció előli menekülés volt.

Az e tények valóságtartalmában kételkedők figyelmébe ajánljuk, akárcsak a sokácok horvát identitását és nyelvi hovatartozását tagadókéba, az itteni bosnyákok és sokácok temetkezési szokásait, legfőképpen pedig a sírfeliratok nyelvi és tartalmi jellemzőit, amelyekből egyértelműen kitetszik a katolikus keresztény vallási világnézethez és helyi nyelvjárási sajátosságokkal színesített horvát anyanyelvükhöz való ragaszkodás.

Összefoglalásként: a rendelkezésre álló mértékadó levéltári, történelmi és nyelvészeti források alapján egyértelműen megállapítható, hogy a Baranya megyei két horvát etnikai népcsoport, a sokácok és bosnyákok etnogenezisében az észak-boszniai bosnyák, illetve a közép-boszniai és kelet-szláviai sokác horvátok domináltak.

Az etnikai kérdésekben való tisztánlátás kedvéért megemlíjtjük, hogy a jelenlegi Bosznia és Hercegovina, önálló ENSZ-tagállamként három ott élő nemzet, a horvát, szerb és bosnyák egyenjogúsági elven alapuló országa.

Kásádi sokác család (archív)

Barics Ernő

Népzeneről a Zártosztályig

Interjú Lázár Zsigmonddal

A régi táncmuzsikusok közül sokan ismerhetik Lázár Zsigmondot hegedűsként, mások inkább egy férfikórus karnagyaként gondolnak rá, s vannak, akik számára színházi zeneszerző, vagy éppen egy rock zenekar billentyűse... Szóval, muzsikos, akit érdemes arról faggatni, hogy ebben a sokféleségben milyen hely illeti meg a népzene.

– Nem könnyű rólad életrajzi adatokat összevadászni, s bár nem szegődnek életrajzíróknak, mégis, szeretném, ha az elején kezdenénk. Szüleid is muzsikosok voltak?

– Nem zenész családból származom, bár a szüleim nagyon muzikális emberek voltak. Apám gondolta úgy, hogy nekem zenei pályára kellene mennem, és otthon, Dunaujvárosban adott volt a lehetőség: van egy – mai napig kiválóan működő – ének-zenei általános iskola.

Édesanyám egy szép, augusztusi napon kézen fogott és bement velem ebbe az iskolába, hogy beírasson. Persze, ott azt a választ kapta, hogy ez nem így megy, mert ide felvételizni kell, és az lezajlott májusban, a szeptemberben induló osztály betelt. Valószínűleg isteni elrendelés lehetett, hogy éppen benn molyolt az iskolában az énekszakas tanárnő. Nem küldtek el csak úgy, hanem szóltak neki. Lejött, énekeltetett, tapsoltatott, aminek az lett a következménye, hogy az amúgy harmincfős osztály abban az évben harmincegyes létszámmal indult. Azt hiszem, nekem ott és akkor el is dőlt a sorom...

– Hol jött a hegedű?

– Másodiktól volt kötelező hangszert tanulni, az iskolán belül zajló furulyaoktatáson túl. Nagyon szerettem volna zongorázni, de ehhez nem voltunk anyagilag eléggé eleresztve. Ráadásul a hegedűre kevesen is jelentkeztek, így adta magát.

Az általános iskola után voltak különböző kanyarok az életemben, de összességében ezek is jót tettek, mert így a zenei pályára történő visszajutás feladatát és kihívást jelentett. Komoly megerősítést

Az Odessa Klezmer Band: „Izsák száraz fája” című produkciójában (Etnofon Records, ER-CD 022, 2000.)

a pályára (vissza)találásban az 1983-as Ki mit tud?-on elért második helyezés adott.

– Kicsit előreszaladtunk, hogyan találkozta a népzenevel?

– A volt hegedűtanárom nem akart belenyugodni, hogy bizonyos okok miatt a zenei karrierem megtört. Ő, anélkül, hogy velem egyezettett volna, beiskolázott engem az első táncmuzsikus képző tanfolyamra, ami Győrben volt. Ezt még a Kátai Zoli szervezte, Halmos Béla és Virágvölgyi Márti tanítottak, meg a Tékások. Nekem ez volt az első konkrét találkozásom a népzenevel. Akkor éppen még hegedűm sem volt, úgy kellett keríteni valami vacakot. Bevallom, nem is nagyon érdekelt az egész, hiszen éppen egy rockzenekarban játszottam...

Székről annyit tudtam, hogy egy ülőalkalmatosság. Erdélyben sem jártam korábban... Kolozsvár csak valami történelmi helyként létezett számomra. Semmiféle személyes élménnyel nem rendelkezttem. Persze, nem csak nekem volt idegen ez a világ, emlékszem egy bőgős srácra, aki jött a maga szép, filigrán német vonójával, aztán, amikor meglátta a durván megmunkált, „parasztvonókat”, akkor az első vonattal le is lépett.

Nagyon fontos emlék, hogy Martin György tartott nekünk előadást. Lenyűgöző volt, elképesztett, ahogy a hihetetlen tudásanyagot a háta mögött mennyire elegáns és csendes tudott lenni.

– De aztán csak volt valami „áttörés”!

– Az első ilyen hosszú hétvége után – mert ezt a tanfolyamot hétvégenként rendezték – utaztunk haza, és Győrtől Fehérvárig együtt vonatoztunk az Alba Regiásokkal. Ültünk

Szvorák Kati és a Kőfaragók (Ágoston Béla, Lázár Zsigmond, Kiss Ferenc), 1999.

a kupében, és valaki kitalálta, hogy vegyük elő a hangszert. Alig tudunk valamit, talán három ritka és két sűrű tempót. Nagyjából ennyiből állt a széki repertoárunk. De elkezdtünk játszani a magunk öröme, és – komolyan mondom – nem bírtam abba hagyni. Ha utólag azonosítanom kell, az a vonatfülke volt a „fertőzés” helye. Valószínű, hogy a többi utast az örületbe kergettük, szörnyű lehetett kívülről... Aztán jöttek az újabb tanfolyami hétvégék és az újabb tájegységek.

Így utólag furcsa, hogy a mezőségi akkor még nem ragadott meg. Csak később értettem meg ennek a dialektusnak a szépségét, a táncrend felépítésének tökéletességét zeneileg és dramaturgiaiailag is. Ami egyből megérintett, az a gyimesi volt... Később, a dunaújvárosi Vasashoz kerülve is pont egy gyimesivel kezdtünk. Akkor a kísérő zenekar jórészt helyi zenetanárokból állt. Az első előadás utolsó része egy Novák Ferenc koreográfia volt, amihez már Szögi Csabával ketten játszottunk, ő gardonozott, én meg hegedültem.

– *Itt ismerkedtél meg Szögi Csabával?*

– Nem, már korábban, középiskolás korunkból ismertük egymást. Ő akkoriban jött Dunaújvárosba, az ottani Vasas Táncegyütteshez. Aztán egy presszóban találkoztunk. Csaba szerette volna az addigi együtttest lecserélni, és pont hozzám jött oda, mondván, hogy nem ismerem-e azt a srácot, aki Győrbe jár hegedülni. Mondtam neki, hogy történetesen elég jól ismerem azt a srácot, mert én vagyok az. Így indult a dunaújvárosi Árgyélus zenekar. A fehérvári Tilinkótól kaptunk akkoriban segítséget. Azt hiszem, hogy ez volt az a lehetőség, ami nem csak a zenéhez, hanem önmagamhoz is visszaterelgetett. Itt sem csak népzenevel foglalkoztam...

Szögi Csabával azért is szerencsés voltam, mert ő hasonlóan gondolkodott. Nem is tudom, miként kellene pontosan nevezni azt, ami mindkettőnket foglalkoztatott. Urbanizált folklór? Talán nincs is rá pontos terminus, de azt hiszem, hogy nem nagyon volt előzménye.

Első zeneszerzői munkám is Szögi Csabával közös munka: a zalaegerszegi kamaratánc-fesztiválon bemutatott Pódium című kore-

Úri muri, Nemzeti Színház, Budapest, 2010.

ográfiához én írtam a zenét. Ebben a nagyjából hat percben belesűrítettem minden impulzust, ami engem addig ért. Kissé megmosolyogtató, de talán ígéretes első próbálkozás volt, hiszen ez volt későbbi zeneszerzői munkáim alapköve. Csabáék tovább folytatták ezt a kísérletezői munkát Dunaújvárosban, és ebből kinőtt egy elég komoly táncszínházi élet, aminek következménye, hogy ma ott egy hivatásos táncosokból álló Táncszínház működik.

A következő reveláció, ami csavart a népzenehez való viszonyon, a Madách Színházban történt, ott láttam Foltin Jolánnak a *Gyermekjátékok* című koreográfiáját, amihez a *Vízöntő* együttes játszott. Olyan varázslat volt, amit korábban el nem tudtam képzelni. Abban a zenében minden volt, „zizi-bambi-körhinta”! Van a *Vízöntő*nek egy elég hosszú száma, amiben megkerülik a Földet: az afrikai népzene-től a dunántúli ugróságig minden belefért. Persze, hiszen Cserepes Károly csinálta, aki sokat foglalkozott ilyesmivel, és mesterien társította ezeket a világokat. A *Vízöntő* pedig ereje teljében volt a nyolcvanas évek első felében. Alig tíz év múlva a sors össze is sodort Kiss Ferivel. Ennek a találkozásnak sok szép közös munka lett a gyümölcse.

Onnantól kezdve másképp gondolok a népzene adta lehetőségekre. Utána jött a *Ki mit tud?* és utána jöttem fel Pestre, sok zenekarban játszottam. Például a *Süvöltő*-ben, ami a *Kertészeti* zenekara volt, mentem a *Vadrózsák*hoz Berki Laci után, persze, az megint egy másféle történet, hiszen ott meghangszerelt, megírt anyagot kellett játszani.

– *Miben állt a népzenehez való viszonyod átforgalmazása?*

– Kezdetben részemről is az volt a törekvés, hogy a népzene szólaljon meg úgy, ahogy az autentikus. Úgy akartam az adott darabot eljátszani, mint, mondjuk, Zerkula János. Gyakorlásnál két kazetta volt nálam, az egyik a gyűjtés, amit hallgattam, aztán betettem a másikat, és felvettem, amit játszottam. Visszahallgattam, aztán megint. Újra és újra. De ez egy ponton véget ért, és más útra tévedtem, ami sokaknak szálka volt. Nem is csodálom. Értem a problémát, hiszen, ha a dallamot és az előadásmódot el-

Kováts Kriszta Kvintett (fotó: Németh Dániel)

választod egymástól, akkor az már nem az a dialektus, hanem már valami egészen más. Én az előadásmódot – nem akarnék súlyos szavakat használni, de – magamra formáltam: csináltam, ahogy én gondoltam.

– *Erre mondták, hogy szentségtörés?*

– Volt ilyen visszhang. Persze, nem mindenfelől, például, a *Nagyvárosi bujdosók* lemez bemutató-koncertje [Kiss Ferenc, *Etnofon Records, ER-CD 020, 1999*] után a Thália Színházban ott volt Szomjas Gyuri, Halmos Béla... Akkor Béla félrehívott, és azt mondta: „Nagyon régen akarom neked mondani, hogy szépen muzsikálsz.”. Tőle ez nagyon fontos mondat volt akkor.

– *Az autentikus – nem autentikus vita azóta sem zárult le, és azóta is inkább vita, mint beszélgetés...*

– Amikor először láttam olyan, népzenei ígérő előadást, amiben gitár volt a zenekarban, akkor én is elhúltam. Mit keres a magyar folklórban a nájlón-gitár? Azóta sok mindent végiggondoltam. A népzene felgyűjtött állapotban történő megőrzése nagyon fontos ügy. Tiszteletet érdemel. Másrészt, rájöttem, hogy én nem vagyok népzeneész, hanem egy zenész, aki népzenei is játszik. A kezdeti szándék persze nálam is az volt, hogy olyan legyen, úgy szóljon, mint az eredeti, de valahol gellert kaptam, és más irányt vettem. Ha valaki úgy ítéli meg, akkor mondhatja, hogy ez az én „hibám”... hiszen vannak olyanok, akik a folklór autentikus eszközeivel is rengeteg dolgot el tudnak mondani. Olyasmit, ami figyelmet érdemlő táncszínházi produkciók dramaturgiai alapjául szolgálhat.

– *Próbálnám kihallani a szavaidból a polemikus élt, hogy az, amit a tiszta forrás örei benned nem szeretnek, nem más, mint – a konzerválás helyett – a továbbéltes.*

– Ez túlzás lenne részemről, mert nekem a népzene nem anyanyelvem. Sokat megtanultam egy számomra idegen nyelvből, de azt hiszem, nem jutottam el odáig, hogy általa nagyon differenciált fogalmakat ki tudjak fejteni. Azok közül, akik ragaszkodnak az autentikus kifejezőmóddhoz, sokan vannak, akik tényleg anyanyelvi szintre jutottak/jutnak. Onnantól pedig az a továbbélés, hogy ők mit tudnak ehhez hozzáadni. A folklórnak a leglényegéhez tartozik a változás. Nem tudjuk megmondani, hogy a hetvenes években Széken fellelt állapot mennyi idő alatt jött létre.

Emlékszem, sokan sóhajtoztak, hogy már Széken szaxofon is szól a lagzin. Erre én azt mondom, hogy Nett Sanyi fia meg szintetizátorral kísérte a legényest... De mégis, hol jövök én ahhoz, hogy megpróbáljak beleszólni ilyen folyamatokba innen, Budapestről?! Ha van, amitől a folklór azt az értéket képviseli, amit, az azért lehet, mert hosszú-hosszú idő alatt nyerte el azt a formát, amiben mi megismertük. Ez szükségszerűen együtt jár azzal, hogy volt, ami rákódott és volt, ami lekopott róla. Azt biztosan állíthatjuk, hogy a népművészet ledob magáról minden szofisztikált túlmagyarázást. Csiszolódott, változott az átadás során – így jöttek létre a különböző dallam- és szövegváltozatok is. Az meg még egy különleges kérdés, hogy egy-egy dialektus miként formál saját képére egy-egy máshonnan is ismert dallamot. A Rókatáncot például a Kisalföldtől a Gyimesekig mindenhol megtalálhatod... Ezek a jelenségek arra intenek, hogy ne mondjak elhamarkodott ítéletet: nem szólhatok bele, hogy mi történik azon a helyen ahol ez a zene még anyanyelv. Nagyjából úgy állok ehhez a kérdéshez, mint ahogy Nádasdy Ádám és Kálmán László teszik ezt a nyelvészettel foglalkozó rádióműsorukban: ők sem feltétlenül aszerint osztályozzák a nyelvi je-

László Zsigmond a Zártosztály zenekar billentyűseként

lenségeket, hogy azok helyesek-e vagy sem. Általában azt válaszolják, hogy a nyelv változik, alakul, a törvényszerűségek is változnak, és nem tudhatjuk, hogy milyenek lesznek ezek a jövőben. Nehéz jóslásokba bocsátkozni, én sem tudom, hogy mi lesz a szaxofonnal vagy a szintetizátorral abban a közegben. Lehet, hogy holnap kukába kerül... Ott van például a klarinét, ami Mozart idejében egy új hangszernek számított, és ma, ha feltűnik, mondjuk egy szatmáriban, akkor senkit nem zavar.

Ide tartozó, nekem kedves példa „másik irányból”, ahogy Neti Sanyi játszott egy „koncert legényes”-t. Ez úgy született, hogy a fia, aki klasszikus zenét tanult, gyakorolt otthon, az öreg meg fülelt, és a neki tetsző motívumokat átvette és beépítette egy legényesbe. Szerintem ez gyönyörű.

– *Nem volt könnyű interjú-időpontot találnunk. Sokat dolgozol?*

– Jelen pillanatban a munkáim zöme alkalmazott zene, sokat dolgozom színházaknak: zeneszerzőként, zenészként, zenei vezetőként, esetenként karnagyként. A Zártosztály nevű rockzenekar billentyűseként is sokan ismerhetnek. Van egy férfitkar, amit én vezetek: a Dohány Utcai Zsinagóga karnagya vagyok. Időnként írok kamaradarabokat, a kórusnak is kell ezt-azt írni vagy átírni... Tanítok egy „második esélyt” adó iskolában, ahol kezdetben az volt az ötlet, hogy a művészeti oktatással adjunk olyan impulzust, amivel a srácok visszahívhatók a járhatóbb utakra. Egy időben matekot is tanítottam, hiszen Pécsen ilyen képesítést is szereztem.

– *Működik a módszer? Tényleg van, lehet második esély?*

– Tavaly például volt egy srác, akit innen felvettek a Zeneakadémia jazz-tanszakára zongoristának. Szerencsére, ha nem is túl nagy számban, de vannak ilyen sikertörténetek.

– *Van az életednek manapság olyan fázisa, amiben – bár önmeghatározásod szerint nem vagy népzeneész – aktívan foglalkozol népzenevel és folklórral?*

– Persze! Kisebbségi megszakításokkal, de létezik egy Odessa Klezmer Band nevű formáció, amivel időnként fellépünk. Fel szoktam tűnni az Etnofon háza táján is. Van egy Borra-Való nevű együttesünk... Folklór szempontjából érdekes: Nádasdy Ádám csinált egy nótaestet, amiben én vagyok a hegedűs. Ezek népies műdalok, és „a minden meg a bármi” is előfordul bennünk. A legtöbb nótának amatőr a szerzője, de ezzel együtt érdekes tapasztalat felfedezni, ahogy ezek a műdalok az idők során változtak. A XIX. századiak még népzeneközeli hangzásra törekedtek, a XX. századiak meg már inkább az operett felől inspirálódtak. Persze az operett is számtalanszor viszonyul a folklórhoz...

Grozits Károly

OTP BANK TÁNC HÁZ DÍJ

2018 az OTP Bank Táncház Díj szempontjából a zenészek éve.

A díj alapítói – az OTP Bank és a Táncház Egyesület – 2018-ra az alábbiakat határozták el:

- Az OTP Bank jóvoltából az elismerés pénzüsségét 500 000 Ft-ban állapítják meg.
- A lehetséges jelöltek életkorának alsó határát 30 évben állapítják meg.
- 2018-ban olyan Magyarországon élő zenészeket, énekeseket, zenei együtteseket lehet a Táncház Díjra jelölni, akiknek aktív szakmai tevékenysége a táncházmozgalomhoz kötődik.
- Az alapítók által delegált kuratóriumhoz magánszemély, szervezet és intézmény terjeszthet fel jelölteket, online felületen kitölthető, az adatkezelés szabályainak megfelelő űrlapon.
- A jelölés 2018. február 26-tól március 28-én éjfélig tehető meg a www.tanchaztalalkozo.hu oldalon elérhető űrlapon.

A kuratórium 2018. április 6-án teszi közzé döntését, amelyben kizárólag az „OTP Bank Táncház Díj 2018” díjazottját nevezi meg. Az ünnepélyes díjátadásra a XXXVII. Országos Táncház Találkozó és Kirakodóvásár szombat esti gáláján, 2018. április 14-én, a Sportaréna nagyszínpadán kerül sor.

Enyedi Ágnes és a Bandárium

Akusztikus, autentikus

Zeneakadémia – Solti Tere, 2018. március 23.

Enyedi Ágnes a hagyományos magyar népzene ihletett tolmácsolója. Tehetségére és elhivatottságára környezete is felfigyelt, így nyerte el a Népművészet Ifjú Mestere és a Junior Prima Díjakat, majd néhány évvel később népdalénekesként beavagották a La femme magazin 50 tehetséges magyar fiatal nevű programjába is. Talán erdélyi gyökereinek is köszönheti azt az elmélyült figyelmet, amellyel a népzene felé fordul: népzenei gyűjtések során találkozhatott a paraszti kultúra utolsó emlékeivel, a tágabb összefüggésekre pedig néprajzi tanulmányai világítottak rá. Állandó formációja a Tázló és a Magos zenekar, de emellett a Magyar Állami Népi Együttes és a Duna Művészegyüttes műsorainak is rendszeres közreműködője. Koncertje igazi népzenei csemegéket ígér, hiszen olyan vidékek zenei hagyománya is megjelenik, amelyek a táncházmozgalomban eddig kevesebb figyelmet kaptak: többek között táncdallamokat hallhatunk a Felső-Nyárád mentéről és furulyazenét a Görgény-völgyéből.

Enyedi Ágnes (ének)

Salamon Soma (furulya, kaval, tilinka, harmonika, gardon)

Maruzsenszki Andor (hegedű)

Mihó Attila (hegedű)

Éri Márton (brácsa)

Enyedi Tamás (cimbalom)

Tóth Máté (bögő, gardon)

Sevella Zsuzsanna: Tudja Isten, kinek subát, kinek gubát

Játékgyűjtemény és foglalkoztató munkafüzet szűrhimzés és fadaragás motívumokkal. Interaktív készségfejlesztő játék főként 4-9 éves gyermekek számára. A pedagógusok, szülők, családtagok segítségével a gyermekek felfedezhetik az őket körülvevő világot a különféle minták, motívumok útján. Mit kínál a játékgyűjtemény?

Egy játékot, amivel sokfélet lehet játszani; ami egyaránt szórakoztató lehet különböző korú gyermekek számára, és akár együtt is tudják játszani; amellyel egyszerre többféle készség fejlődik; amelyben részt vehet az egész család, és a fejlesztés mellett tartalmas közös időtöltés is; egy munkafüzetet, amiből sok érdekes információt lehet megtudni az adott témáról és amelyben különféle rejtvények, hibakeresők találhatók. A játék során fejlődik a figyelemkoncentráció, a helyzetfelismerési és döntési képesség, a gyors gondolkodás, a kezdeményező- és szervezőkészség, a találékonyság, a kreatív, problémamegoldó gondolkodás. Segíti a különféle erkölcsi tulajdonságok, jellemvonások kialakulását. Vizuálisan, észrevétlenül rögzül őseink forma- és mintakincse.

A könyv megvásárolható a Hagyományok Háza webáruházán keresztül.
Ára: 4800 Ft

ÖRÖKÜL KAPTUK

Lőrincz Aladárné, Lőrincz Etel és Kontár Veronika közös kiállítása

foto: Lőrincz Etel

A kultúra napján kevés olyan aktuális téma van, mint most ez a kiállítás. Mert mi is a kultúra egyik legfontosabb szerepe? A kultúra az identitástudat alapja.

A most bemutatkozó három generációt a családi kötelék mellett a bukovinai székelő lét és kultúra is meghatározza.

A bukovinai székelők az egyik leghányattottabb sorsú népcsoport: madéfalvi veszedelem – bujdosás – letelepülés Bukovinában – túlnépesedés miatti kirajzások az Alduna, Kanada, majd Bácska irányába – letelepülés a svábok kitelepítése után Tolnában, Baranyában, Érd környékén.

Megtartó erejüket a sok bántás, megalázó meghurcoltatás ellenére az a kultúra jelenti, amelyet nagy szeretettel és kitartással őriznek.

Lőrincz Aladárné, Vilmi néni kilencéves volt a menekülés idején. Tudását specialista szüleitől örökölte: édesanyja – idehaza is – a székelők számára szőtt lakástextileket, édesapja szövőszékeket készített. Ezt Vilmi néni férje is megtanulta.

1963 óta tanít gyermekeket szőni, keze alól napjainkban is számos tehetséges fiatal kerül ki, ifjúsági pályázatok nyertesei. 1964-ben kapta meg az első arany oklevelet egy megyei kiállításon, s akkor kezdte el hinni, hogy valóban jó és fontos, értékes az, amit csinál. Az első között végezte el Tolna megyében a díszítőművészeti tanfolyamot 1966-ban. Majdnem minden meghirdetett szőtté pályázaton, kiállításon részt vett. Rá jellemző szerénységgel díjait nem tartotta számon, pedig Gránátalma Díj (1975-ben) és több országos I-III. díj és Sárközi Emlékdíj is van közöttük. Nemcsak egyéni, saját tervezésű munkáival, hanem gyermek- és felnőtt szakkörökben végzett eredményes tevékenységével is országos elismerést, hírnevet szerzett. Majd is van még szakköre, amit folyamatosan indít az érdeklődőknek 1963 óta, de tanított Zombán, Bonyhádon és bárhol, ahol igényelték. Nyers színben

tartott, anyagában mintás kender vagy pamutvászonból készült bordó vagy fonallal mintázott párnái, terítői, falvédői és egyéb lakástextiljei meleg díszei a mai lakásnak is. 1969-ben népi iparművész, 1970-ben Népművészet Mestere címet kapott.

Felgyűjtött mintakincsét mintafüzetekben tette közzé a hetvenes évektől.

*

Lánya, Lőrincz Etel ebben a családban nem is választhatott más pályát. Az Iparművészeti Főiskola textil szakán végzett Bakay Erzsébet szárnyai alatt. Művészi hivatásában mindig is a bukovinai mintakincs más, mai tárgyakon, mai esztétikummal történő átmenelése volt a célja, s ez máig nem változott. Gyapjú, vászon szőttek kerültek ki keze alól, amelyek a kereskedelmi forgalomba is bekerültek, amíg volt ilyen bolthálózat.

A későbbiek során életében egyre nagyobb szerepet kapott az oktatás. Bonyhádon speciális nevelési igényű fiatalokat oktatott magas szinten úgy, hogy e fiatalok termékei a felnőttek között is megállták helyüket. Az iskola megszűntével ezt a hivatását Pécsen, a Világ Világossága Alapítványnál, majd a Látássérült Fiatalok Rehabilitációs Speciális Szakiskolájában folytatta. Ez ma a Balicsi Integrációs Nevelési és Oktatási Központ.

Elért eredményei kiemelkedőek, tanítványai nagy sikereket érnek el a fiatalok számára kiírt, de egyéb országos kézműves pályázatokon is. Ő az az ember, aki folyamatosan képz magát, főleg pedagógiai területen, szakértője zsűriklubban a Hagyományok Házában, de szakértő, vizsgáztató a szakképzésben is. Kidolgozója az OKJ szőnyegszövő és takács szakterületnek. Számptalan szövő mesterkurzus előadója.

Saját népcsoportja múltját, történetét és kultúráját folyamatosan kutatja, a következő generációkat arra nevelei, hogy büszkéek legyenek

bukovinai székely identitásukra (bukovinai székely néprajzi táborok, „Jut eszembe!” program).

2000-ben Sebestyén Ádám-díjjal jutalmazták tevékenységét. 2002-ben Tolna Megye Népművészetéért Díjban részesült. Az Életfa Díjat 2012-ben kapta meg. 2017-ben a Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet Radics-díját kapta.

Nem szabad megfeledkezni Vilni néni másik lányáról, Kónya Lajosnéról sem, aki a hímzések és viseletek irányába indult el. A kiállításon szedett ingjeit, bukovinai hímzéseit tekinthetik meg.

*

A legfiatalabb generációt Kontár Veronika, Etel lánya képviseli. Édesapja grafikusművész. Naganyjától és édesanyjától leste, tanulta el a mesterség alapjait, később titkait. Édesapja – aki felvidéki magyar származású – csepegtette belé a múlt tiszteletét. Megtanította keresni a tárgy mögött a kor emberét, az alkotót, a tárgy születésének körülményeit.

Belsőépítészeti diplomája mellett a Hagyományok Háza által szervezett tanfolyamon szőnyegszövő, a békéscsabai Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola keretein belül pedig takács szakmából szerzett végzettséget. Alkotói hitvallása: „A kézművesség alázatos munka, folyamatos tanulási folyamat. Látni igyekszem a tárgyakban és azokon túl az anyag, a forma, a munkafolyamatok, a funkció és a rejtett tartalmak összefüggéseit. Keresem az őseim nyomait magamban, hogy végül a saját utamon, a mai igényeket és divatot figyelembe véve alkothassak. A tervezés, a hosszú, dolgozó órák, a befejező műveletek után, az örömteli munkának eme kézzelfogható gyümölcsei végül öltözetkiegészítők lesznek vagy éppen lakások részei. Megbecsült mindennapi tárgyak, gyűjtemények részei.”

És ezt az útravalót minden szövő, minden népi kézműves számára ajánlom.

Beszprémy Katalin

(Elhangzott a Magyar Népi Iparművészeti Múzeumban, 2018. január 19-én. A kiállítás megtekinthető 2018. március 14-ig, hétfőtől szombatig 10-18 óra között.)

Felhívás Halmos Béla-díjra és Emlékéremre való jelölésre

2015. május 9-én, a IV. Táncház Napján rendezett gálán a Ze-neakadémia nagytermében először adták át a Halmos Béla-vándordíjat és -emlékérmét a legendás népzene-szerző és kutató emléké-re. Egy arra méltó primás Halmos Béla egykori hegedűjét veheti át minden évben vándordíjként a szakmai kuratórium döntése alapján, míg a Hagyományok Háza Baráti Köre Egyesület Hal-mos Béla-emlékérmét készítetett és ítélt oda a táncházak szer-vezésében kiemelkedő munkát végzett személynek. Az elmúlt években olyan kiválóságok kapták a vándordíjat, mint Lipták Dániel, Horsa István, Nyitrai Tamás, az emlékérmét pedig Öt-vös Györgyi, Virágvölgyi Márta és Simoncsics János.

2018-ban, a tavalyi évhez hasonlóan felhívást tesz közzé a két kuratórium. Az alább részletezett szempontoknak megfelelő je-löltek szakmai életrajzát és maximum egyoldalas szakmai aján-lását elektronikusan várjuk a hhbk@hagyomanyokhaza.hu cím-re. Jelöltet ajánlhat természetes és jogi személy, illetve nem jogi személyként működő szakmai szervezet is.

Jelöltállítási határidő: 2018. március 20.

*

HALMOS BÉLA-VÁNDORDÍJ

A vándordíj Barbarossa János Halmos Bélának készített mester-hegedűjének használata egy éven keresztül. Az előző évi díjazott a gálán való fellépéssel búcsúzik a hangszer-től. A vándordíj mel-lett a Hagyományok Háza a következő évadban koncertlehető-séget biztosít az új díjazottnak a hangszer bemutatására. A dí-jazottal a Hagyományok Háza mint a Halmos-hagyaték letéte-ményese szerződést köt.

A kuratórium Halmos Béla szellemiségének megfelelően a kö-vetkező kritériumokat állapította meg a díj feltételül. A díjat olyan személy kaphatja, aki: 40 év alatti aktív primás; magyaror-szági lakos; határokon is átívelő, elkötelezett munkásságot foly-tat (élénk kapcsolata van a határon túli magyar közösségekkel); hagyományos népi hangszeres zenét játszik; táncházakat muzsi-kál. Kuratóriumi tagot delegálnak: a Hagyományok Háza, a Ha-gyományok Háza Baráti Köre Egyesület, a Hangvető Zenei Ter-jesztő Társulása; a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszék; a Táncház Egyesület.

*

HALMOS BÉLA-EMLEKÉREM

Az emlékérmét a Hagyományok Háza Baráti Köre Egyesület el-nöksége azzal a céllal alapította, hogy az egyesület alapító elnö-kének közösségteremtő, háttérszervező oldaláról is megemlékezzen. Az emlékérmét olyan személy kaphatja, aki a táncházmoz-galom keretén belül kimagasló szakmai és/vagy közösségi tevé-kenységet folytat. A kuratórium tagjai: a Hagyományok Háza főigazgatója, a Hagyományok Háza Baráti Köre Egyesület el-nökségi tagjai.

Utam végén visszaneztek

SZÜCS VOLT A NAGYAPÁM

Az 1968-as néprajzi gyűjtőmunkámnak volt egy sajátos, nagyszerű hozadéka. Ismét felfedeztem a nagyszüleimet, a rokonaimat, akikről a középiskolás, főiskolás éveimben, majd családom Érdre költözésével – akarva-akaratlanul – kissé eltávolodtam. Ettől kezdve gyakran jártam Felsőnánára. Gyermekkorom meleg fészkeben, nagyapóéknál ugyanaz a szeretet vett körül, mint régen, amikor kicsi voltam. Nem győztem csodálkozni azon, ami pedig nagyon is természetes volt, hogy a nagyszüleim minden néprajzi kérdésemre tudtak példát. Lüdérc, boszorkány, hazajáró halott, kibőjtölés, tejelvévés, rontás-varázslás, bármit kérdeztem, mindenre, de mindenre volt „tisztá igaz” történetük, amit örömmel mondtak el a magnetofonomba is.

Nagyapó 82 éves volt, ötvenhét évvel volt idősebb nálam. Nannyókám akkor töltötte be 67. életévét, negyvenkét évvel volt nálam idősebb. Hátuk mögött két világháború borzalmaival, a bácskai menekülés rettenetes emlékeivel, az ötvenes évek megpróbáltatásai után még akkor is örökösen paraszti munkával küszködtek. Amióta csak az eszemet tudtam, nehéz, szürke, de tisztas szegénységben éltek. Nagyapót soha nem láttam ünneplő ruhában, télen-nyáron foltozott birkabőr nadrágban, vászoningben járt. Nannyókám fekete kartonszoknyáira, fejkendőire, kicsi bőrbekescsére emlékszem, akárhányszor rá gondolok.

Meg se fordult soha a fejemben, hogy ők valaha másként is élhettek.

Egyik felsőnáni gyűjtőutam alkalmával elkísért Halász Péter néprajzkutató is. Bukovinai székely tárgyi emlékeket szeretett volna fényképezni. Rövid kérdezősködés után Dávid Dénesékhez, távoli rokonainkhoz irányítottak:

– Nekik vannak Bukovinából való dógaik.

Dénes bácsiék szívesen megmutattak mindent, amijük csak volt. Sorra előkerültek a szép asszonyi és férfi viseletek, amilyeneket én addig a falunkban soha nem láttam.

Hamarosan, a jobb fényviszonyok miatt, az udvarra került a szép festett láda, a tetejére néhány vetett ágyba való hosszúpárna. Engem felöltöztettek Dávid Kati néni gyönyörű bukovinai székely ruháiba: favirág rokolya, szedett ing, selymes lájbi, szövetskendő. Végül felvettem Kati néni mintyán bundáját, a háromnegyedes hosszúságú, hímzett, görénygalléros bundát is. Halász Péter aztán mindegyik öltözetben lefényképezte a lugas előtt.

– Ezt még nagyapókád varrta vót, odahaza – közölte kedvesen Kati néni. Nagyon elcsodálkoztam. Talán valaha hallottam, hogy nagyapám Bukovinában „kocsokár” volt, vagyis szücs, de azt hittem, hogy csak olyan egyszerű bőrruhákat varrt, amilyeneket rajta is, nanyón is, meg a faluban itt-ott láttam.

– Még Márton bácsidnak es megvannak a bundái – toldotta meg Kati néni, – azt es apókád csinálta.

Felkerestük hát néhai nagyanyám unokatestvérét, Dolha Márton bácsit. Ő is sorra elővette és magára öltötte a kedvünkért a szépen megkímélt bukovinai ruháit. A mejjes bundáját, a mintyánt, a mentáváját. Felöltözött az ünneplős, vászon gúnyjába, fekete, zsinóros lájbijába, Kossuth-kalapjába.

Ezek után nagyapónak szemére vettem, hogy nekem soha nem beszélt arról, milyen szép bundákat tudott varrni.

– Nem kérdetted, anyámé – volt a válasz. – Tudod-e, ahogy el-

„Dolha Márton, apai nagyanyám unokatestvére, aki megmentette és hazahozta a hadifalvi templom oltárképét.”
(Felsőnána, 1968. Fotó: Halász Péter)

jöttünk Bukovinából, imá' több bundát nem kellett varrjak, me' nem vót akinek. Imá' más módi járta.

– De hol vannak a kend meg a nanyó bundái?

Nagyapám csak legyintett. Nanyó meghökkenő választ adott:

– Münköt nem illetett meg, met nekünk keves földünk vót. A Dolhák nagygazdák vótak, nekik odahaza sok főggyik vót, ökö't megillette, megillette ökö't a favirág rokolya es.

Nannyókám ezt elég keserűen mondta. Ő nagyapónak második felesége volt. Édes nagyanyám, Dolha Katalin szülésben halt meg, öt árvát hagyott maga után. Nanyó lány létére azért ment hozzá az ötgyerekes, jóval idősebb nagyapóhoz, mert szegények voltak. Így hát számára a módosabb Dolhák ellenségnek számítottak.

Nagyapótól megtudtam, hogy a Kókák Bukovinában több generációra visszamenőleg kocsokárok voltak. Nagyapja, apja, nagybátyjai, unokatestvérei, mind-mind szücsök voltak. Ki ilyen, ki olyan tudománnyal rendelkezett. Elmondta nekem a bőrkikészítéstől a hímzésig a bundakészítés minden csínját-bínját. Megmutatta, hogy centi nélkül, egy darab kender madzaggal, hogy vett mértéket a kuncsaftjairól. Nyolcvankét évesen már alig látott, de így is lerajzolta nekem a bundamintákat egy kockás papírra.

„Bukovinai székely népviseletben”
(Felsőnána, 1968. Fotó: Halász Péter)

A faluban még egy családnak voltak nagyapám varrta bundái, de a legértékesebb és legnagyobb darab, a csaknem földig érő kozo nekik is hiányzott.

Othon lelkesen újságoltam a szüleimnek a nagy „felfedezésemet”, nagyapó bundáit. Édesapám a hallottakat pontosította:

– A kozo s a mintyán tekintély volt. Nem illetett meg mindenkit még akkor se, ha meg tudta volna fizetni. Csak közepes gazdától felfelé járta. Annak, akinek volt legalább 15-20 fálcsa [1 fálcsa kb. 2 hold] földje. Egy mintyánt apám 5-6 ezer lejért csinált. Azért lehetett két tehenet venni, vagy egy jó darab földet. Egy kozo belejött 8-9 ezerbe. Meg is becsülték szépen, nem hörbölték mindenübe. Csak a templomba mentek benne nagy ünnepnapokon, egyebübe nem. A nagyházban tartották. Volt, aki úgy megkímélte, hogy még az unokájának is megmaradt.

Elhatároztam, hogy mindenképpen szert teszek valahogy egy nagyapám által varrt bunda-együttesre. Néhány év múlva rá is akadtam Érden, Bíró Brigitta néninek teljes, négy darabból álló kollekciója volt. Volt kozo s mintyán bundája, megvolt a néhai férje mejjes bundája, és volt neki selymes lájbija is. A sejjes lájbi kivételével, amit még hordott, mindent megvásároltam tőle. Elmondhatatlanul büszke voltam a kincseimre. Valahányszor bukovinai székely kiállítás rendeztem, kiállítottam a bundáimat is. Egyszer egy kiállításon meglátta dr. Kresz Mária néprajzkutató, és a Néprajzi Múzeummal védetté nyilvánította. Olyan szigorú feltételeket szabtak a „bundatartás” mikéntjére, hogy jobbnak láttam eladni nekik. Így aztán csak a fényképekkel maradtam.

Csak remélni tudom, hogy a Néprajzi Múzeumban megvannak; kiállítva soha nem láttam őket.

*

DOMOKOS PÁL PÉTER A SZÁRNYAI ALÁ VETT

1968 őszén ismerkedtem meg Domokos Pál Péter bácsival a Gellért sörözőben. Már sajnos, nem tudom felidézni, hogy ki is vitt el oda, ki is mutatott be neki és néhány más, kiváló embernek. Akkoriban vasárnap délutánonként a Gellért sörözőben találkozott rendszeresen a háború után Magyarországra menekült erdélyi értelmiségiek egy kis csoportja. A társaság tagjai szinte valamennyien egykor jobb napokat láttak, jelentős állami hivatalokat betöltött emberek voltak. Most szinte mind nehéz sorsban éltek, a kommunista rezsim üldözöttjeiként vergődtek Budapesten. Mint később kiderült, megfigyelték őket, és a sörözőbeli találkozóikat hamarosan betiltották. Péter bácsi is rendőri felügyelet alá került. Valaki figyelmeztetett, hogy vigyázzak, ne barátkozzam vele, mert bajba kerülhetek. Én akkor még annyira tudatlan és tájékozatlan voltam az „emberarcú szocializmus” sötét titkait és módszereit illetően, hogy egyáltalán nem ijedtem meg és nem is törődtem az intéssel.

Gyakori vendég lettem Péter bácsinál, a Budafoki út 10/C-beli otthonában. Engem is mágnesként vonzott a személye, mint még sok más hozzám hasonló fiatalt.

Tőle választ kaphattam mindazokra a kérdéseimre, amelyekre azelőtt soha, senkitől, sem a szüleimtől, sem a tanáraimtól, sem az olvasmányaimból. Honnan származunk? Kik is vagyunk mi, bukovinai székelyek? Mi volt az a madéfalvi veszedelem? Miért kellett elmenekülnünk Erdélyből? Miért nem maradtak a bukovinai székelyek Bukovinában? Miért kellett elmenekülnünk Bácskából? És miért gyűlöltek bennünket oly ádázul a Völgységben a helybeli németek és az „öslakos” magyarok is? Ha székelyek vagyunk, akkor miért csúfolnak bennünket csángóknak, rosszabb esetben mocskos csángóknak? Az se fért a fejembe, miért élünk szerteszét az egész világon, még egy család tagjai is?

Ha léteztek is olyan könyvek, amelyekből megismerhettem volna a népcsoportom történetét, többnyire indexen voltak. Azokban a könyvtárakban, amelyek számomra elérhetőek voltak, biztosan nem lehetett megtalálni egyet se.

Péter bácsi sorra a kezembe adta a féltve őrzött könyveit, segítette értelmezni az olvasottakat, igyekezett eloszlatni a fejemben lévő homályt. Először is elolvastatta velem Nyírő József *Madéfalvi veszedelem* című könyvét. Ez a regény hiteles történelmi dokumentumokra támaszkodva idézi fel az 1764. január 7-i székelymészárlás eseményeit. Emlékszem, milyen mélységesen megrázott a döbbenetes történet, az osztrákok brutalitása, amellyel megtörték a székelyek ellenállását, eltiporták igaz ügyüket, elindították a székelyek máig tartó szétszórattatását.

Egy alkalommal Péter bácsi egy füzetlapra függőlegesen leírta nekem a latin *siculicidium* szót, ami magyarul *székelyöldöklést* jelent. Az S-et kihagyva a betűk mellé írta azok római szám értékét. A számok összege kiadta a madéfalvi vérengzés évszámát, az 1764-et. Így:

S-
I=1
C=100
U=5
L=50
I=1
C=100
I=1
D=500
I=1
U=5
M=1000
1764

Péter bácsi a lelkemre kötötte, hogy – amint megtehetem – menjek el Erdélybe és az első utam Madéfalvára vezessen, ahol a lemészárolt székelyek emlékműve áll. Ott kezdődött minden: az 1764. január 6-ról 7-re virradó hajnal, az a véres vízkereszt az én népcsoportom, a bukovinai székelység születésének a napja. Péter bácsi megmutatta a hatalmas obeliszk képét is. Az emlékmű felirata:

SICULICIDIUM.
A HATÁRŐRSÉG SZERVEZÉSEKOR MADÉFALVA
HATÁRÁBAN
1764. JAN. 7-ÉN HAJNALBAN
A CSÁSZ. KATONASÁG ÁLTAL VÉDTELENÜL
LEKASZABOLT CSÍK- ÉS HÁROMSZÉKI
200 SZÉKELY VÉRTANÚ EMLÉKÉRE
KIK AZ ŐSI SZABADSÁG VÉDELMEÉRT
VÉRZETTEK EL.
EMELTE AZ UTÓKOR HÁLÁS KEGYELETE
1899.

A felirat alatt vers olvasható:

„Székely nép! Itt hullott őseidnek vére,
Kiket zsarnok önkény bosszús karja ére.
Midőn alkotmányos szabadságod védték,
Szörnyűkép olták ki sok ártatlan éltét.
De bár elvesztek ők ádáz fegyver alatt,
Emlékek nem vész el, örökre fennmarad,
Mert hű kegyeletben megtartod őseid,
Így él majd emlékek időtlen ideig.”

A megrázó Nyíró-regény után Péter bácsi a kezembe adta Szádeczky Kardos Lajos történész vaskos könyvét is a székely határőrség szervezéséről. Nehéz olvasmány volt. Olykor egyáltalán nem értettem az összefüggéseket. Péter bácsi nem adta fel, türelmesen, derűsen tanított, magyarázott, kikérdezett, olykor a szememre hányta lassú „fejlődésemet”. Nem bántódtam meg, nem vettem zokon semmit, nagyon szerettem volna megérteni, hogy mi történt velünk. Amikor később idős adatközlőim beszéltek el olykor csak egészen töredékes emlékfoslányaikat, ami kétszáz év után Madéfalváról megmaradt, újra és újra személyes tragédiaként éltem meg. És mindig lelkeimig megrázott akkor is, amikor én meséltem el előadásaimon a székely és nem székely hallgatóságomnak.

Miután Péter bácsi a madéfalvi történeteket jól fejembe, szívembe véste, elolvastatta velem Sántha Alajos *Bukovinai magyarok* című, 1942-ben megjelent művét. Az istenségsíti származású, kiváló műveltségű szerző könyvében hitelesen felvázolta „a bukovinai székelyek életrajzát” a madéfalvi veszedelemtől a bácskai megtelepedésig. Immár láthattam azt az utat, amelyet őseink 1941-ig megtettek.

Sántha Alajos könyvének bevezetőjéből kimásoltam néhány gondolatot, ami akkor nagyon megragadott. Most, hogy írni kezdem könyvemet, elmondhatatlan örömmel fedeztem fel nagy, bar-na táblás, kockás füzetemben ezeket az idézeteket.

„E sorok írója, évek óta foglalkozom csendben a bukovinai magyarság kérdéseivel, nemcsak azért, mert magam is a bukovinai Istenségsíti községben pillantottam meg a jó Isten kék egét és Bukovina földjéhez köt gyermekkorom ábrándos világa, hanem elsősorban azért, mert érdekel és lenyűgöz ennek a maroknyi népnek csodálatos, izgalmas életsorsa, regényes története. Tanulmányozásom, adatgyűjtésem során mindinkább megerősödött bennem az a vágy, hogy összefoglaljam és kiadjam a bukovinai magyarság történetét. Elsősorban a bukovinai magyar fülvák népére gondoltam: olyan könyvet adni a nép kezébe, amelyből saját múltját megismeri. Azután azokra gondoltam, akik a mai napig sem tudják, hogy Bukovina, az nem Moldova, és hogy a bu-

A madéfalvi emlékmű

kovinai magyarságnak teljesen különálló, minden más magyar népcsalád történetétől elütő, saját története van.”

Aki a bukovinai székelyek sorsának utolsó, legtragikusabb felvonásával, a „hazatérés” mikéntjével szeretne megismerkedni, nem teheti meg, hogy ne foglalkozzék dr. Németh Kálmán személyével. Domokos Pál Péter Németh Kálmán *Százezer szív sikolt* című könyvét is a kezembe adta. Ebben a könyvben, a józseffalvi plébános a bácskai telepítés történeteit írta meg. Könyvét számos nagyszerű fotóval, grafikával, dokumentummal illusztrálta. Ez a mű „szocialista-realista” irodalmon csiszolódott ízlésnek sehogy sem felelt meg. Dagályos stílusa miatt nagyon nehezen elfogadható olvasmány volt számomra. Ma már tudom, hogy akármilyen stílusban is írta meg dr. Németh Kálmán a telepítés történetét, nélküle nem lennének itthon, s nélküle aligha beszélhetnénk napjainkban a bukovinai székelységről mint élő közösségről. Immár szentül hiszem és vallom, hogy az ő életáldozata mentette meg a bukovinai magyarságot a biztos pusztulástól.

1970 augusztusában, végre, elindulhattam Bukovinába. No, nem úgy, ahogy kisgyerekként kigondoltam, nem hatlovas hintóval érkeztem. Kormos, füstös, fekete vonat zötyögtetett álmaim földje felé. A szintén bukovinai székely, andrásfalvi származású érdi tanítónővel, volt főiskolás társammal, Fábíán Margittal vágtunk neki a hosszú útnak, hogy meglátogassuk őseink szülőföldjét, azt az ezerszer áldott, ezerszer elsíratott Bukovinát, amelyről kicsi korom óta olyan sok szépet hallottam, ahová olyan régóta vágyakoztam, amiért annyira szerettem volna gyorsan „megnőni”.

Fényes délelőttben lassan döcögött velünk a gőzös a Szucsáva folyó partján. A vízbe lógó, kócos fűzek alatt klottgatás, barnára sült fiúk horgásztak, teheneket legeltettek, kavicsokat dobáltak. Ilyen lehetett apám is gyerekkorában! Keblemet szinte szétvetették az érzelmek, szemembe könnyek tolokodtak, szerettem volna át-

ölelni az egész tájat. Képzetelemben meglevenedtek az idősektől hallott mesék, történetek, úgy éreztem, hogy szent földön járok, hogy minden-minden, ami megesezt ezen a tájon, velem történt.

Hosszú utazás után végre megérkeztünk a hadikfalvi vasútállomásra. „Dornești”, állt a piszkos, szürke épület homlokán. A sitergő, pöfékelő vonatok körül ordító, tarka népség nyüzsgött. Hát ez az a hely, ahonnan édesapám oly sokszor elindult, s ahová oly sokszor megérkezett ifjú éveit alatt? S ahonnan 1941 júniusában, másikkal ötezer hadikfalvi lakossal egyetemben végleg elvitte egy vonat?

A Nagy utcán, Buksa Véro néninél szálltunk meg, aki 1941-ben nem települt ki a többi székellyel Bácskába, mert román volt a férje. Kicsi, ütött-kopott házacskájában már régóta özvegyen tengette az életét. Ez az árva kis öregasszony lett a hazalátogató székelyek mindenkor szíves szállásadója, kalauza. Minket is úgy fogadott, mint édes unokáit. Végighordozott az utcákon. Tudta minden házról, hogy ki volt a régi gazdája, tudta a falut körülölelő szántók, gyümölcsösök, rétek magyar neveit. Azt is tudta, hogy kinek a tulajdona volt egy-egy földdarab.

Elsőként arra kértem, hogy kísérjen el nagyapóék egykori házához. Nagyot csalódtam. Már lebontották, vadonatúj, rikító kékre mázolt ház állt az „életünkön”. A házigazdák – Véro néni kedves ajánlására – menten behívtak a tisztaszobába. Majd megmutatták a „csuda kertet” is, aminek a vége kirügött a Porondra, s ahol most is hatalmas káposzták pöffeszkedtek. A karókra tekeredett babokról arasznyi „faszulyka” hüvelyek fityegtek, a földből ökölnyi vöröshagymák duvadoztak, éppen, mint nagyapóék elbeszéléseiben.

Véro néni sorra mutogatta rokonaim, ismerőseim egykori otthonát. Még szinte érintetlen formában, gondozottan állt Domokos Ferenc bácsi háza, Kovács Balázsék, Kóka Antal bátyámék, Dárdai János bácsiék, Forrai Domokosék hajléka is dacolt még az idővel. A falak hófehérek, a kertek virágosak, a kerítések épek voltak. Mint ha csak tegnap mentek volna el valamikori gondos gazdáik.

A következő utunk az elvadult, őszbozótá vált temetőbe vezetett. Az eltelt harminc esztendő alatt a keresztek nagy része elkorhadt, kidőlt, a sírokat benőtte az akác, a vadrózsa, orgonabokrok terpeszkedtek itt-ott. Néhány fejfán még el lehetett olvasni a neveket, olykor a halál időpontját is. Csernikek, Dolhák, Csobotok, Csibik, Bírók, Fazakasok stb. neveit silabizáltam ki a kereszteken, de édes nagyanyám, néhai Kóka Antalné, Dolha Katalin nevét sehol nem találtam. Borzadózva lépkedtem a sírok között, de a szúrós, indás bozót megállított végül.

Vasárnap délelőtt elvarázsoltan álldogáltam a hadiki templom előtt. A felzendülő harangzúgásban azt reméltem, hogy mindjárt faviorág rokolyás asszonyok, fehérharisnyás, zsinóros lánjsis, Kosuth-kalapos férfiak tódulnak ki az ajtón. Katrincás asszonyok, inges, gatyás, széles derékszijas férfiak jöttek ki, rám mosolyogtak s kedvesen köszöntöttek.

– Bună ziua, doamnă!

A szívem nehéz lett, mint a kő. Azon az estén sokáig sírtam fejemet a párnába fúrva. Veronka néni nem szólt hozzám, nem vigasztalt, megszokta, hogy akik hazamennek, sírnak. Másnap reggel megmagyarázhatatlan mámor lett úrrá rajtam, szinte ujjongott a lelkem:

– Nincs semmi baj! Ó, nincs semmi baj, mi már otthon vagyunk! Hála legyen az Istennek, mi már otthon vagyunk!

A nagy gyermekkori álom megvalósult, jártam Bukovinában, és végtelenül megnyugodtam. Azzal tértem haza, hogy Bukovina számomra idegen föld, nem az én szülőföldem, nem a hazám, nincs sok közöm hozzá. A bukovinai székelyek – éljenek bárhol – ők a testvéreim, értük kell dolgoznom szívemből, lelkemből, minden erőmmel, legjobb tudásom szerint. Hamarosan újult erővel folytattam a székely hagyományok gyűjtését.

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

MŰPA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2018. február 25. 19:00

Total dance – Magyar Nemzeti Balett – Budapest Táncfesztivál

2018. február 27.; 28. 19:00

Biophony | SAND – Alonzo King LINES Ballet – Budapest Táncfesztivál

2018. március 1. 19:00

Bernarda Alba háza | Exit | Tabula rasa
Szegedi Kortárs Balett – Budapest Táncfesztivál

2018. március 6. 19:00

Kodály-Ligeti est – Bozsik Yvette Társulat

2018. március 7. 10:30; 15:00

Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2018. március 9. 19:00

Tánckánon – Hommage á Kodály Zoltán – Magyar Állami Népi Együttes

2018. március 11. 19:00

Carmen – Pécsi Balett

2018. március 13. 19:00

Emberi tragédia – GG Tánc Eger – a Gárdonyi Géza Színház Tánctagozata

2018. március 17. 15:00

130 éves a Törekvés Művelődési Központ – Törekvés táncgyűttes

2018. március 20. 19:00

Gyöngyhalász – Badora Társulat

2018. március 22. 19:00

Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

2018. március 23. 19:00

A jövő csillagai – Magyar Táncművészeti Egyetem

2018. március 27. 19:00

Don Juan | A négy évszak – Feminizma – Szegedi Kortárs Balett

2018. március 28. 10:30; 15:00

Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2018. március 29. 19:00

A skarlát betű – Győri Balett

PESTI VIGADÓ – DÍSZTEREM

2018. március 1. 19:00

Lajtha – Badora Társulat – Budapest Táncfesztivál

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2018. február 28. 19:00

A macska neve – Mándy Ildikó Társulata

2018. március 6.; 7. 10:30

Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva-BTSZ

VÁRKERT BAZÁR

2018. március 19. 19:00

Antigoné – Sebestyén Bálint

2018. március 20. 19:00

Solus Christus – Duna Művészegyüttes

2018. március 22. 19:00

Három nővér – Budapest Táncszínház

2018. március 25. 19:00

Col-Lab – Közép-Európa Táncszínház

MU SZÍNHÁZ – STÚDIÓSZÍNPAD

2018. március 28. 10:00

Talpak alatt

Duna Táncműhely – Káva Kulturális Műhely – Nemzeti Táncszínház

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Növényi étolajok szerepe a paraszti táplálkozásban

Az olívaolaj-fogyasztó Dél-Európa, a sok növényi olajat használó Kelet-Európa, valamint a vaját, illetve marhafaggyút kedvelő észak- és nyugat-európai népek között a magyarok szinte napjainkig masszívan tartják a szalonna- és a sertézsír-fogyasztás hagyományát. Természetesen mindegyik régió konyhájában megtalálható mindegyik zsiradék, csak éppen egymástól eltérő arányban. A Kárpát-medencében a növényi étolaj elsősorban a katolikus vallásúak böjti étrendjéhez tartozik. A reformátusok nem csak nem főztek olajjal, de az ezzel készült ételeket nem kedvelték, sőt egyenesen gusztustalannak találták.

Nemrég került a kezembe egy nagyszerű ismeretterjesztő munka, Selmeczi Kovács Attila *Elfeledett magyar mesterségek és népelet* című gazdagon illusztrált könyve (Cser Kiadó, Budapest, 2009 – a továbbiakban SKA). A színes írások többsége a *Kis magyar néprajz a rádióban* sorozatban hangzott el, más részük az *Élet és Tudomány* folyóiratban vagy más népszerűsítő kiadványokban látott napvilágot. A – rajzaink forrásaként is szolgáló – kötetben két fejezet is foglalkozik az étolaj készítésével és kereskedelmével. Más néprajzi adatok mellett e könyvből is ízelítőt adunk az olajkészítés és felhasználás kapcsán, s hozzá, az aktuális böjti időhöz alkalmazkodva, Viga Gyula *Tájak, ízek, ételek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében* (továbbiakban VG) és érdekességképpen M. Tótfalusi K. Miklós 1698-ban, Kolozsváron kiadott *Szakácmesterségek könyvecskéjéből* (továbbiakban TKM) néhány étolajon alapuló receptet is megosztunk az olvasóval.

*

ÉTOLAJ-FAJTÁK A TÖRTÉNELEMBEN

Európa keresztényei a XII–XIII. századig, az akkor még egységesen tartott böjthöz szükséges olajsükségletet a Dél-Európából és Kis-Ázsiából behozott olívaolajjal fedezték. Az olajfogyasztás növekedésével helyben próbáltak meg alapanyagot találni, végül a textilmövevényként amúgy is mindenhol természetesen magja bizonyult a legmegfelelőbbnek erre a célra, de a kendermagból és kis mennyiségben dióból, mákból, gyógyászati felhasználásra pedig más növények magjából, virágjából is sajtoltak olajat. A szerszám- és bőrápoláshoz, sebek gyógyításához, állatok gondozásához ugyancsak készültek speciális olajok. A XVIII. században a Bakony-vidéken és Erdélyben még megszokott volt az erdőn gyűjtött bükkmakk olajának kinyerése is. Az Újvilágból származó tök és napraforgó elterjedésével országszerte kedvelté vált a tökmag- és napraforgóolaj. Ez utóbbi és a repce lett végül a nagyipari étolajgyártás alapanyaga. Melléktermékét a gyárak takarmányként értékesítették, mert tápanyagtartalma révén kiválóan alkalmas volt a sertéshizlálásra.

*

OLAJKÉSZÍTÉS

Az olajkészítés legősibb módja a házi olajfőzés, amelynél a megtört magot vízbe keverve felforralták, miközben az olaj a főzet tetején gyűlt össze, s kihűlése után jól el lehetett különíteni. A XIX. század végén ez a módszer még szórványosan előfordult az Őrségben, Somogyban és Ormánságban.

*

Olajárus asszony Pesten, 1871.

Tökmagolaj készítése a Nyugat-Dunántúlon (SKA)

A kiköpesztett, vagyis a héjából kifejtett tökmagot megpirították és mósárban jól megtörték. A pépesre zúzott tökmagot vasfazékba tették, majd hideg vizet öntöttek rá és forralták. Egy idő múltán az olaj feljött a víz tetejére, amelyet kihűlés után kanállal lemeregettek. Szokásban volt az is, hogy addig forralták az elegyet, amíg a víz teljesen elpárolgott, és a visszamaradt zsíros masszától letöltötték az olajat. A bükkmakkot hasonló eljárással dolgozták föl.

*

Ugyancsak egyszerű módszernek mondható a középkor óta ismert *sajtolás*, amely viszonylag kezdetleges, az önellátás keretei között elkészített eszközökkel zajlott. A XIX–XX. századig országszerte a szokásos házi és kisipari tevékenységek közé tartozott a különféle olajok előállítása az erre alkalmas helyi alapanyagokból, de különösen a Dél-Dunántúlon, a keleti Felföldön és Dél-Erdélyben nagyobb önálló olajütő műhelyek is működtek. Az utóbbi évtizedekben a hagyományos kézműves „olajütő” mesterség újra reneszánszát éli, hiszen megnőtt a kereslet a kíméletes eljárással előállított, finomítatlan olajfélékre.

A sajtoló olajkészítés a mag felaprításával kezdődik, amelyet egyszerű törő-zúzó eszközökkel oldottak meg – innen az „olajütés” elnevezés is. A len- és kendermagot ugyanis a mozsárhoz hasonló elven, kalapácsos technikával működő ún. „kölyű”-vel vagy egész kölyűsorral zúzták össze, amelyek gyakran a malmokhoz kapcsolódtak. A hagyományos olajkészítés második fázisa a sajtolás. Ezt a len- és kendermag esetében mindig melegítés nélkül végezték, mert hevítéssel ezek az olajok rendkívül kellemetlen íűek lettek, így étkezésre alkalmatlanná váltak. A hevítés a tök- és a napraforgómag esetében viszont kifejezett előnnyel járt, hiszen nemcsak magasabb hatásfokkal lehet így kisajtolni az olajat, hanem a pirítás kifejezetten kellemes zamatot eredményez. A sajtolás kalapácsos, kerek, vagy a nagyobb, lágyabb nyersanyag esetében zúzókorongos préssel történt.

Az újjávilági eredetű olajnövények az olajkészítés munkafolyamatát a pirítás mellett még egy munkafázissal, a hántolással is megtoldották. A XIX. században nemcsak a napraforgó vagy a tökmag, hanem a bükkmakk feldolgozásánál is gyakori volt a különböző koptató-, hántolóberendezések használata. Az alföldi kisebb gazdák a napraforgómagot héjastól sajtolgatták. Észak-Nyugat-Dunántúlon, ahol inkább tökmagolajat készítettek, ragaszkodtak a héjtól való megtisztításhoz. Szinte máig élő gyakorlat, a társasmunkák

Viski olajárusok Máramarosziget piacán

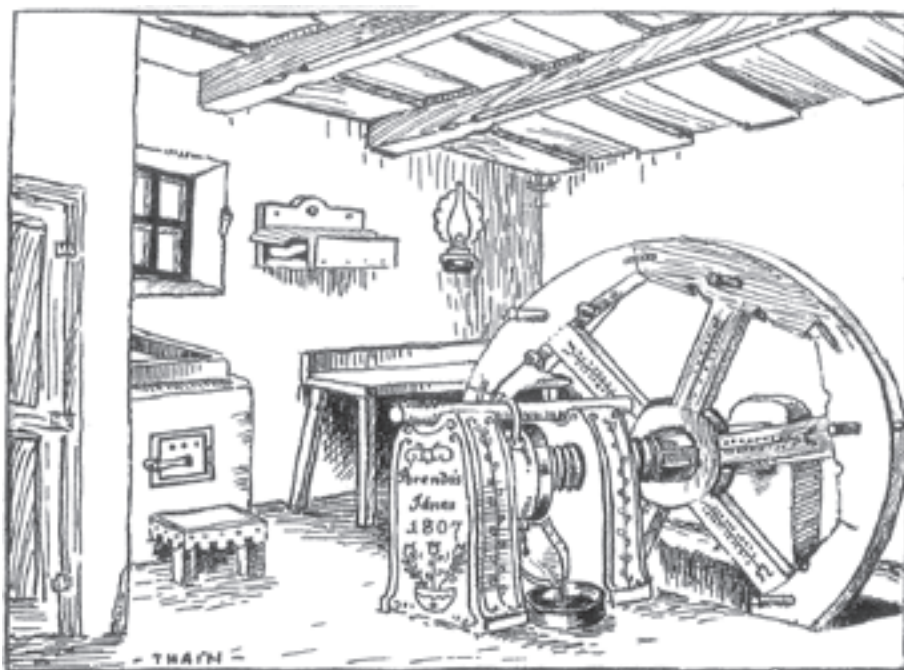
egyik fajtája itt a tökmag kézi hajalása, köpesztése. Az összezúzott maglisztból, -darából forró vízzel sűrű masszát gyúrnak, amit egy nagy, lapos edényben tűzön pörkölnek. A sajtoláshoz – akár hidegen, akár melegen történik – az olajos masszát sűrű szövésű vászonba göngyölve rakják a sajtóba, ezen keresztül préselik ki belőle az olajat, fokozatosan növelve a nyomóerőt. A visszamaradó, korong alakú „pogácsa” nemcsak takarmánynak volt jó, hanem esetenként böjti levest is főzhetek belőle. Az olajkészítés fő időszaka a két hosszú böjti időszak előtti hetekre esett. Ekkor keltek útra az olajárusok is, akik a nagyobb városokban házról házra járva, vagy egy-egy vásáron értékesítették portékájukat. A négy-öt literes csőrös korsókból vagy fahordócskákban az olajat egy „verdung”-nak nevezett, nagyjából két deci űrtartalmú mérőpohárral adagolták ki a vevők palackjaiba. Az olajárusok külön csoportját képviselték a felvidéki szlovák „olejkárok”, akik saját készítésű, gyógyhatású olajaikkal járták Kelet-Európa tájait. Prónay Gábor szerint a Turóc vármegyei olejkárok Znio-Váralja jezsuita szerzeteseitől tanulták el a gyógyolajok készítését, amit a kolostor megszűnése után maguk folytattak. „Nincs betegség, mely ellen gyógyszer ne lenne ez olajárusok varázsszekrényében” – írja 1855-ben Prónay. A terpentín-, kő-, boróka-, rozmarin-, kömény-, borostyánolaj mellett legkelendőbb a maguk készített fenyőolaj volt.

*

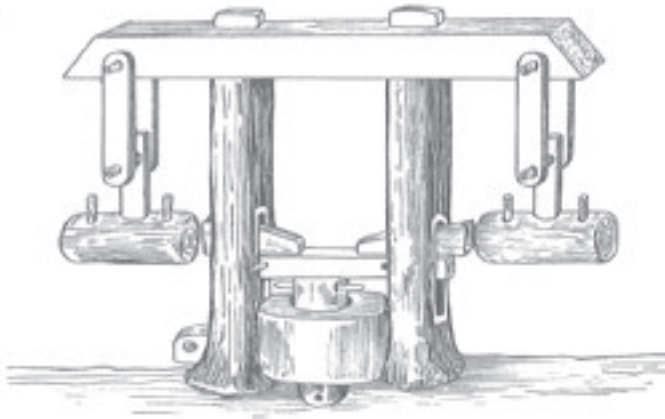
„A mandula-olajat így csináld!” (TKM)

„A mandulát egy mozsárban törd meg, mind addig törd, míg (ha ember nyomogatja) érzi, hogy olaja ereszkedjék, úgyannnyira, hogy csak olyan legyen, a pépnél mintegy sűrűbb! Azután egy lengyel patyolatból csinált zacskóba tedd, úgy kell a sajtóba tenni. Csak annyira kell nyomni a sajtóban, hogy két ujjal az embernek közéférjen. Azután minden órában egyszer-e egyszer, ha negyedóra múlva fordítják is a sajtoját, nem árt, csak hadd csepegjen ő magától. Elsőben fejt ugyan, de azután megsárgodik.”

*

Olajütő műhely kerek préssel, Komárom megye

Lengőkalapácsos olajütő, Bélafalva, Kovaszna megye

BÖJTÖS ÉTELEK OLAJJAL

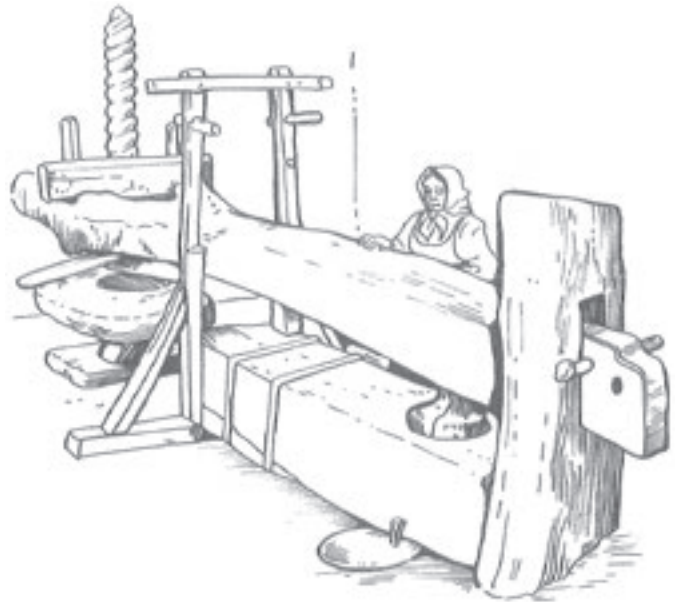
A böjtöt régen annyira komolyan vették, hogy hamvazószerdán hamulúggal kisúrolták az összes zsíros főzőedényt. A nagyböjti étkezéshez a római és görög katolikus lakosság a XVII–XIX. században már jó előre gyűjtötte, „betárazta” a szükséges olajat, vajat. A böjti vajjal-főzés inkább a magyar nyelvterület nyugati, északnyugati részén, az olaj használata elsősorban keleten volt jellemző, egyrészt az ottani mérsékelt vajkészítés, másrészt a szigorúbban böjtölő ortodox szomszédság miatt. Az összefüggő tömbben, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár megyékben élő görög katolikusok nagy része a régi ókeresztény regulát követve a húsfélék mellett semmilyen fehér eledelt – tej, túró, vaj, sajt, tojás – sem fogyasztott.

A szigorú önmegtartóztatás a régieknek a „jókedvű adakozás” (vö. 2Kor 9,7) lehetősége volt; úgy tartották, hogy amit az ember Istenért megvon magától, azt lelke százszorosan visszanyeri. Bár az egyház folyamatosan könnyítéseket vezetett be a böjtben, a magyar parasztság a XIX. század végéig csupán halat és növényfélét evett. A nagyböjti vezeklés keményebb fajtája volt a „negyvenelés”, vagyis a negyven napon át csak naponta egyszeri étkezés naplemente után.

A nagyböjti ételek között számos régi, egyszerű étet találunk; ilyenek például a savóból (*csóré*), az olajútés melléktermékéből (*zsufa*), vagy az erjesztett korpaleből (*kiszi*, *keszóce*, *cibere*) készült levesek. A farsang és a nagyböjt fordulóján, Konc (=hús) király és Cibere vajda viaskodása is a két időszak eltérő táplálkozását jelképezi. Böjti időben a máskor is fogyasztott főtt tésztaféléket, burgonyát, hüvelyeseket zsír helyett olajjal, vajjal készítették. Ebben az időszakban kerültek elő az olyan csemegék, mint az aszalt gyümölcs vagy a pattogatott kukorica. A hal, amely talán a legjellegzetesebb böjti eledel, a szegény rétegekhez csak korlátozott mennyiségben vagy egyáltalán nem jutott el. Az Alsó-Tisza vidékén, ahol egyébként a XVIII–XIX. században „nagyüzemben” folyt a halászat és a halszáritás, a halon böjtölés mégsem volt igazán jellemző, ugyanis a magyarok a szárított halat inkább a szerb és román vidékeken értékesítették – írja Szilágyi Miklós.

A nagyböjti önmegtartóztatást a reformáció a katolicizmus egyik jelképének tekintette és ezért helytelenítette. A reformátusok napi étrendjében így a böjt hatása kevésbé jelenik meg, de azért érzékelhető. Ilyenkor náluk is gyakoribb volt a főtt tészta, és több tejet, tejfölt, mézet fogyasztottak, mint máskor. Pénteken a református háziasszony is szerényebb ebédet főzött: a legtöbb háznál hústalan leves és tészta volt a menü.

A legszigorúbb böjtös nap minden felekezethél a nagypéntek volt. Ezen a napon a görög katolikusok, de sok helyen a rómaiak is – különösen az idősebb asszonyok – egész nap semmit sem ettek, vagy kenyéren és vízen böjtöltek. Több hagyományörző vidéken a

Csavarorsós olajprés, Zetelaka, Hargita megye

buzgóbb asszonyok a nagypénteket három, esetleg hét szem búzán és vízen tartották meg. Patosfán, Somogy megyében úgy mondták, hogy Jézus is így cselekedett a pusztában, azért aki így böjtöl, minden búzaszemen pecsétként meglátja Jézus ábrázatát. Előfordult az is, hogy a nagycsütörtök esti vacsorától kezdve a föltámadási nagymise utánig semmit sem vettek magukhoz. A nagypénteki böjt még a reformátusokat is érintette: ezen a napon ők sem ettek zsíros ételt, hanem cibere, ciberelevest, mákos, túrós laskát főztek, „igaz, a debreceniek ezt azért jól meghintették szalonna-tepertővel” – írja Varga Gyula. Ugyancsak szokás volt a reformátusoknál, hogy ezen a napon tengerit pattogtattak vagy napraforgót pirítottak s azal enyhítették a böjtöt.

Az alábbiakban néhány böjti receptet közlünk.

*

LEVESEK

Zsufa vagy zsupaleves (VG)

A Felföldön és Moldvában a legújabb korig levesként maradt fenn a XIII. századi német jövevényszóval jelölt lé (*zsufa*). Korábban különböző összetételű, fakó sárga színű leveket jelölt a *zsufa* elnevezés. A XX. századi paraszti használatban megtört olajos magvakból (*kender*, *tök*) készült fakó sárga színű leves volt, amit elsősorban böjtben készítettek. Halász Péter írja, hogy a léből a főzőkor kicsapódó olajos-mag anyagot Moldvában más ételek böjti zsírozására is használták. Viga Gyula Cs. Schwalm Edit gyűjtése nyomán közli a leves receptjét:

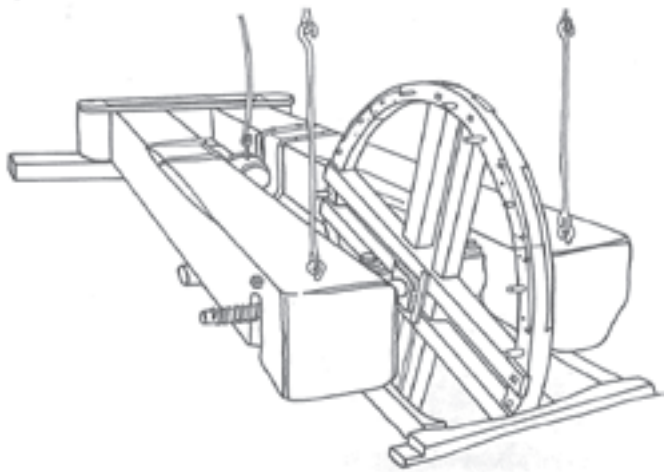
Olajütéskor a kisajtolt tökmagpogácsának (szak) még van némi olaj tartalma. A szakot összetördelték, mozsárban porították. Cserépfazékba tették, forró vizet öntöttek rá, állni hagyták, később leszűrték. Ezt a leszűrt levet rátették a meleg tűzhelyre, hogy sűrűsödjön, ott megtúrósodott. A gyerekek különösen kedvelték és többféle módon fogyasztották: tejjel behabarták és személyenként egy-egy tojást ütöttek bele, vagy egyszerűen kenyeret pirítottak hozzá. Tejfehér színe és olajtartalma miatt már nem kellett hozzá zsiradék. Régi böjtös étel, amire már alig emlékeznek.

*

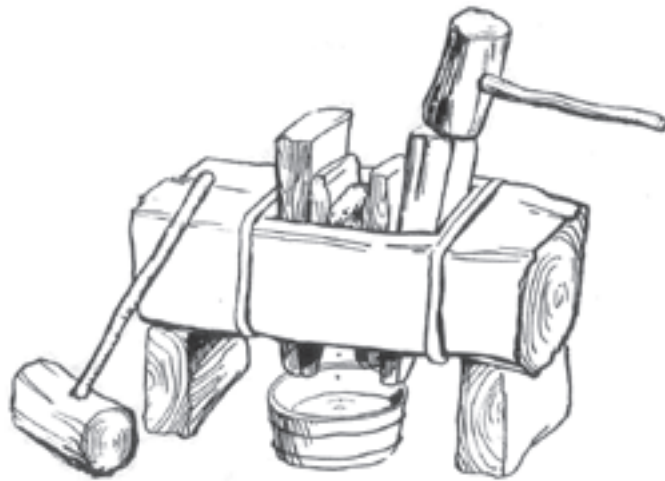
Habart bableves, rakaca (VG)

Feltesszük a babot vízben főni, sóval és babérlevéllel ízesítve. Ha megfőtt, 1 tojást 3 kanál liszttel felverünk, 1 liter tejben csomómentesre elkeverjük, s a levesbe öntjük. Most jön az olaj: színesítésnek a tetejére olajban pirított hagymát teszünk, amelybe előzőleg csipet őrölt piros paprikát kevertünk. Kenyérrel fogyasztjuk.

*

Kerekas olajprés, Mekényes, Baranya megye

Egyszerű tökmagolajprés, Maros megye

Káposztaleves böjtösen (Miskolc-Görömböly, VG)

Hozzávalók: 1–1,5 dl olaj, 0,5 l víz, 1 kávéskanál fűszerpaprika, ízlés szerint só és bors. 1 fej apróra vágott vöröshagymát kb. 1 dl forró olajban megpirítunk. A 2–3 dl savanyú káposztalé és a leveshez szükséges víz elegyét felforraljuk, hozzáöntjük a pirított hagymához, és sóval, borssal ízesítjük. Görömbölyön tojás nélkül gyúrt, ún. gúnárnyak tésztát adtak hozzá, de bármilyen levesbetéttel fogyasztható.

*

Olajos lév (TKM)

„A halat tedd fel káposzta-lévben, és főzd meg benne! Ha a káposzta-lév igen sós, vízzel elegyítsd meg! Azonban lenolajban ránts vereshagymát, egy kanálka liszttel elegy keverve, és a hal levével ereszd fel, bors, gyömbér, és kenyérszetre tálald fel!”

*

FŐÉTELEK

Káposztás laska (Miskolc-Görömböly, VG)

70 dkg lisztből 3–4 dl vízben feloldott 1 teáskanál sóval tésztát gyúrunk, vékonyra nyújtjuk, szabálytalan darabokra vágjuk, a tűzhely platniján vagy tepsiben megpirítjuk, majd kifőzzük. Először a tésztát készítjük el. A sötét feloldjuk a vízben, majd a liszttel elkeverve alaposan összegyúrjuk, míg teljesen össze nem áll. 1 fej apróra vágott hagymát 1–2 dl forró olajon megpirítunk, majd 0,5 kg hordós káposztát hozzáadva megdinszteljük. Végül összekeverjük a tésztával. Böjtös ételként fogyasztották.

*

Ganca (Istvánffy Gyula nyomán, VG)

Kukoricalisztet vagy árpalisztet egy fazékban leforráztak, majd – kemencében vagy szabad tűzön – a tűz mellé állítva, kissé rottyogni hagyták. Fakanállal jól összetörték, hogy a liszt ne maradjon csomókban. Aztán kanálról vagy hosszú késsel apró darabokra kiszaggatták a nagy tál szélére. Amikor már eléggé megszikkadt, vajjal, esetleg ennek hiányában, vagy böjti napokon kender- vagy tökmagolajjal meglocsolták, de leönthették íróval, vagy tojássárgájával és liszttel behabart forralt tejjel is.

*

Kása olajjal (TKM)

A kását megfőzve egy kis liszttel törd fel, és feltálatva, felül olajozd meg! Só amennyire kívántatik, adassék neki! Némelyek a kását káposzta-lévben főzik; te tégy ízlésed szerint, amint szereted!

*

Lencse olajjal (TKM)

Főzd meg a lencsét, metéld vereshagymát tégy belé! Mikor megfőtt, egy kevés liszttel törd fel, és mikor feltálatod, kenyeret kocka módon ránts meg lenolajban, és felül azzal hintsd meg!

*

Borsó laskával (TKM)

Tedd fel vízzel a borsót, és mikor jól megfőtt, a szitán szűrd át! Azonban csinálj laskát tésztából, amint szokás, öszvefogdosván szép vékonyon metéld meg, és a borsóval ereszd fel, tedd a tűzhöz, főzd meg, sózd meg, és mikor fel akarod adni, piríts kenyeret kocka módon lenolajban, és vidd az asztalra! De arra kell vigyázni, hogy se igen híg, se igen kemény ne legyen, hanem csak mint a tejes laskát szokták főzni, ne legyen sok liszt benne, hanem a borsó legyen több benne, laska ne igen sok. Jó éték.

*

SALÁTÁK

A salátát általában nem tartjuk népi eledelnek, de a történelmi előzmények mellett – különösen a Dunántúlon – már régóta szerepel az étrendben. A XVII. századi receptkönyvekben sokféle, zöld levélből kevert „miskulancia-saláta”, a cikória fiatal leveléből és gyökeréből, kerti fejes salátából, friss uborkából és friss káposztából készült saláták, valamint endívia-, spárga- és torzsasaláta (lapués, kerti salátáé) is előfordul. A salátákat többnyire sóval, olajjal, ecettel készítették, de cukor is kerülhetett beléjük. Az olaj olykor olíva, többnyire azonban hazai, amelynek helyére forró szalonnaszír is léphetett. A kora tavaszi, mezei vadsalátából (madársaláta) és a magasra növesztett (torzsás) fejes salátából országszerte készítettek ecettel-olajjal, illetve szalonnaszírral friss salátát, gyakran megfőnyasztva, vagyis forró salátaléval leöntve. Bálint Sándor a karikára vágott ecetes hagymát is említi mint böjti ételt. Délnyugat-Dunántúlon hagymából, retekéből és főtt babból, téli savanyított káposztából, tarlórépából ugyancsak készült saláta olajjal leöntve. Nem véletlen, hogy épp a Délnyugat-Dunántúlon maradt meg legtovább a tökmagolaj használata, amit főként salátán fogyasztottak el.

*

Miskulancia-saláta (TKM)

„Igen szép gyermekdéd salátát, zsálya levelet, fodorménta levelet, pujpunellát, azaz hasznos földitömjént, borrhógót, azaz kerti ökönyvet, petrezselyemlevelet, turbolyát, azaz az ánizshoz hasonló fűszert, tárkonyt, köménylevelet és ami füvek hozzá illenek, és mint az egyéb salátát, jó borecettel, sós olívaolajjal öntsd meg, és felül a borrhógó-virággal hintsd bé! Jó, tiszta saláta, aki szereti. Ha akarod, felül nádcukorral hintsd meg!”

*

Nyers káposzta-saláta (TKM)

„Metéld meg igen szép aprón a nyers káposztát, és jól párold meg meleg vízben, azután facsard ki, és csinálj ecetet szalonnával vagy olívaolajjal, mint szintén egyéb salátának, főzd meg, öntsd reá, és tálald fel! Némelyek nem pároldják meg, hanem csak megsózzák, úgy öntik meg forró ecettel. Úgy is jó.”

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 New Publication: **Agócs Gergely: Pál István mesél.** Hungarian Heritage House. 2018. Budapest. In Hungarian. The volume contains 18 folk tales collected between 1992 and 2015 by ethnographer, ethnomusicologist Agócs Gergely from his informant: **Hungarian traditional shepherd, bagpiper, instrument maker, story teller Pál István (1919–2015) from Hungary's Nógrád County.** The publication also includes audio and video material.

Page 8 **Mikecs László** and the Hungarians outside of the Carpathian Basin. Mikecs was born in 1917 in the village of Bihardiószeg/*Diosig*, on the Hungarian-Romanian border in Romania's Bihar County. He died a prisoner of war in a camp in Taganrog, Russia, on December 4, 1944. He was a **teacher, historian, ethnographer and linguist.** This study examines his short life, life-work, writings and publications. Mikecs was interested in relations between Hungarians and Romanians and, "...felt it important to stand up decisively against chauvinism and nationalism." One of the books he wrote was on Csángó Hungarians and other Hungarians outside of the Carpathian Basin. By Tampus Krisztián.

Page 14 Thoughts on placing pickups on a Hungarian hurdy-gurdy: a detailed technical discussion of the ups and downs of **placing pickups on a traditional hurdy-gurdy** whether for the purpose of amplification or recording. The instrument used as an example is one made by the traditional Hungarian musician, instrument-maker and ethnographic informant from Southeastern Hungary, Bársony Mihály (*Tiszaalpar*, 1915–1989). The author also brings up the question of whether or not it is (would be) ethical to alter an instrument made by Bársony in the ways suggested – towards use of the modern sound technology. The parting comment is that it's too bad Bársony isn't still around to ask, as he would certainly have had some creative input. By Bartha Z. Ágoston.

Page 18 **Novák Ferenc** writes about discussions around his dinner table with friends Csoóri Sándor Sr., Bodor Pál, Deák Tamás, Böjte József, Heleszta Sándor, Sütő András, Karikás Péter, Keserű Kati, Böszörményi Nagy György, Ablonczy László, Kallós Zoltán, Korniss Péter – back in the winter of 1985. **People, nations, provincialism, cosmopolitanism, Hungary, and the overemphasizing, silencing, underrating and overrating of identity: were subjects of discussion – that often led to argument and anger...** but, he reminds the reader later on, "our people, our culture could – and *does*

have fantastic cementing force that keeps us together..." Originally published in *Magyar Nemzet* April 27th, 1991/then in *Novák Ferenc Tata: Tánc, élet, varázslat...* Hagymányok Háza, Budapest, 2016. pp. 194-198.

Page 22 **Martenica Bulgarian Folk Dance Ensemble** celebrated its 35th anniversary with a full length performance at Marcibányi Square Cultural Center in Budapest on October 22nd, 2017. For the special performance Martenica invited guest musicians and choreographers from Bulgaria, dancers and musicians who worked with the group throughout the years, with the present group also performing. This amateur ensemble is based in Budapest and supported by Bulgarian communities all over Budapest and the surrounding area. The performance was supported by the Hungarian Human Resources Ministry and Support Commission. Director of the ensemble: Deli Levente. Printed here is a report on the anniversary performance and surrounding events by Nagy Timea; and the speech given by Doncsev Tosó at the event.

Page 30 Comments on the history of the **Šokci and Bosnian minorities in Southern Hungary's Baranya County.** These Roman Catholic groups arrived in the region during the second half of the 17th century/beginning of the 18th century from eastern Slavonia and Bosnia's 'middle section'. Names of communities inhabited by these ethnic groups are listed in the Hungarian article. Though ethnically Bosnian, these people are, "not in any way to be confused with the Muslim Bosnians of today's Bosnia and Hercegovina..." Barics Ernő from the publication: *Baranyai horvát népviseletek.* Pécs. 2017. pp. 177-178

Page 32 Interview with **musician Lázár Zsigmond on his relationship to folk music.** From first grade onward, he attended the elementary school for singing and music in Dunaújváros, Hungary. Later on, his violin teacher registered him in the first dance house musician training course in Győr taught by Halmos Béla, Virágölgyi Márta and members of the Téka band: at that point he knew nothing whatsoever about authentic folk music, Transylvania or the dance house movement. He describes the moment he became 'infected' by traditional folk music: playing music from Szék with others attending the course on the train on the way home from Győr. His first composition work was for a choreography by Szögi Csaba performed at the Zalaegerszeg Dance Festival in the 1980s. Today he composes, directs and plays music for theatre, is leader of a men's chorus, conductor for the

Dohány utca Synagogue, plays keyboards in a rock band, teaches music in a program for young people called 'Second Chance', and plays in formations such as Odessa Klezmer Band, Etnofon Band and with Nádasy Ádám. He mentions a point at which he realized he's not a folk musician, but rather a musician that also plays folk music. By Grozdits Károly.

Page 42 **The role of vegetable oils in the Hungarian peasant diet:** traditionally Hungarians use animal fat – mainly pork fat – to cook with. However there is a custom of using vegetable oils in the kitchen during the Lenten season. Oils used were/are made from seeds found in the region: flax, linseed, pumpkin seed, sunflower seed. Nut (walnut/almond) oils, beech nut and poppy seed oils are also mentioned. There is a history of using homemade oils for healing. Traditional methods for making oil (cooking, pressing) are described; and fasting during Lent which varies according to the religion (the types of Catholicism; and Calvinism) and levels of observance. In general, pre-Easter fasting means leaving meat and meat products out of one's diet for 40 days, hence the use of vegetable oils. By Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2018/1, XXV. évfolyam, 1. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felölős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János
Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Lévélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Hátsó borító: „A kevély királykisasszony”; belső borító: „Mátyás török fogságban” – Jankovics Marcell illusztrációi a Helikon Kiadó gondozásában, Kríza Ildikó szerkesztésében 2004-ben megjelent „Mesék és mondák Mátyás királyról” című kötetből

20181

